

Західний науковий центр
НАН України та
МОН України
Western Scientific Center of the
National Academy of Sciences of
Ukraine and the Ministry of Education
and Science of Ukraine

ISSN 2409-1375
Громадська організація
«Львівський аналітичний дім»
Public organization
«Lviv Analytical House»

Психологічні виміри культури, економіки, управління: науковий журнал

Psychological Dimensions of Culture, Economics, Management: Science Journal

ВИПУСК 27

*Матеріали другого Всеукраїнського
наукового круглого столу
«Життєстійкість особистості, економіки та культури
суспільства в умовах війни»
З нагоди Міжнародного дня жінок та дівчат в науці
Україна, Львів, 11 лютого 2025 р.*

Львів – 2025

Психологічні виміри культури, економіки, управління : Науковий журнал / [відповідальний редактор кандидат психологічних наук Олег Лозинський]. Україна, Львів. Випуск 27, 2025. 280 с.

Psychological Dimensions of Culture, Economics, Management: Science Journal / [responsible editor candidate of psychological sciences Oleg Lozynskyi]. Ukraine, Lviv. Number 27, 2025. 280 p.

Оприлюднено матеріали учасників другого всеукраїнського наукового круглого столу на тему: «Життєстійкість особистості, економіки та культури суспільства в умовах війни» з нагоди Міжнародного дня жінок та дівчат в науці, який відбувся у Львові 11 лютого 2025 р.

Матеріали друкуються у редакції авторів. За дотримання авторських прав, достовірність інформації, коректність висновків відповідальність несуть автори.

Упорядники можуть не погоджуватися з ідеями авторів статей.

Подяка:

Організатори висловлюють вдячність Факультету психології та соціального захисту, а також Кафедрі практичної психології та педагогіки Львівського державного університету безпеки життєдіяльності за допомогу.

Права авторів захищені. При використанні читачами надрукованих у цьому журналі матеріалів слід обов'язково посилатись на автора та вихідні дані цього номеру наукового журналу.

Науковий журнал «Психологічні виміри культури, економіки, управління» зареєстрований:

- Міністерством Юстиції України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія KB №22073-11973 ПР від 31.03.2016 р.);
- Міжнародним центром ISSN (Франція, ISSN 2409-1375 від 29.10.2014р.).

Науковий журнал діє у відповідності до законів України: «Про друковані засоби масової інформації в Україні» №2782-ХІІ від 16.11.1992 р.; «Про наукову і науково-технічну діяльність» №1977-ХІІ від 13.12.1991 р.

© ГО «Львівський аналітичний дім», 2025.

© Західний науковий центр НАН України та МОН України, 2025.

Редакційна група

Микола Бунік к. політ. н., завідувач кафедри завідувач кафедри кафедри публічного врядування НУ «Львівська політехніка», доц.

Katarzyna Chudy-Laskowska PhD, Department of Quantitative Methods, Faculty of Management, Rzeszow University of Technology

Наталія Жигайло д-р пс. н., проф. кафедри історії та теорії політичної науки Львівського національного університету ім. І. Франка

Євгеній Захарчук ст. наук. співроб. Західного наукового центру НАН України та МОН України

Marzena Jankowska-Mihulowicz PhD, Department of Entrepreneurship, Management and Ecoinnovation, Faculty of Management, Rzeszow University of Technology

Ігор Карівець д-р філос. н., завідувач кафедри філософії НУ «Львівська політехніка», доц.

Ірина Кожушко-Лозинська ст. бібліогр. Львівського державного університету внутрішніх справ

Ореста Лосик к. філос. н., доц. кафедри філософії Львівського національного університету ім. І. Франка, доц.

Богдан Магура к. техн. н., доц. кафедри лісопромислового виробництва та лісових доріг Національного лісотехнічного університету України

Тарас Матвійчук к. соц. н., доц. кафедри практичної психології та педагогіки, Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

Уляна Парубій к. філолог. н., доцент кафедри української фольклористики ім. академіка Ф. Колесси Львівського національного університету ім. І. Франка

Teresa Piecuch DSc, PhD, Associate Professor, Department of Entrepreneurship, Management and Ecoinnovation, Faculty of Management, Rzeszow University of Technology

Андрій Поцелуйко к. філос. н., доцент кафедри філософії НУ «Львівська політехніка»

Marta Pomykała DSc, PhD, Associate Professor, Department of Law and Administration, Faculty of Management, Rzeszow University of Technology

Олег Руденко к. мистецтв., доц. кафедри книжкової та станкової графіки НУ «Львівська політехніка», доц.

Степан Рутар к. філос. н., доц.

Ірина Семків к. пс. н., доц. кафедри психології та психотерапії Українського католицького університету, доц.

Elżbieta Szczygiel PhD, Associate Professor, Department of Research on Sustainable Development Faculty of Social Science, Pedagogical University of Krakow

Зміст:

ПЕРЕДМОВА	7
ЧАСТИНА 1: ЖИТТЄСТІЙКІСТЬ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ ВІЙНИ	9
Андрущишин Анастасія. Вплив війни на життєстійкість особистості: наркоманія як соціальна проблема та роль соціальної роботи в умовах війни	9
Білий Владислав. Сучасні підходи до трактування поняття «соціальна підтримка».....	30
Боднарчук Вікторія. Розвиток мнемічних та емоційно-вольових якостей особистості майбутніх фахівців цивільного захисту засобами неформальної освіти	44
Вознюк Оксана, Казан Емілія. Ідеологічна складова пропаганди «руського міра» та її вплив на свідомість молоді України.....	54
Іванів Анна. Внутрішня та зовнішня міграція в Україні: сучасні виклики	61
Лозинська Ольга. Психологічні захисні механізми сьогодення	71
Олексин Ксенія. Проблеми багатодітних сімей в соціальній роботі.....	77
Автор відмовся від публікації	81
Яремко Роман, Шаптала Руслана. Мова як чинник формування національної ідентичності.....	91
ЧАСТИНА 2. ПРОЕКТИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ	98
Андрущишин Анастасія. Проект літнього реабілітаційно-відпочинкового табору «джерела здоров'я»	98
Ковба Дарія. План дитячого табору для розвитку творчих здібностей дітей та підлітків	102

Олексин Ксенія. Проект табору для реабілітації дітей та підлітків	107
Юсип Яна. Проект «Притулок для безпритульних тварин»	109
Частина 3. Психологічний вплив культури та мистецтва на особистість	113
Велігодська Катерина. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Монстр: Історія Джефрі Дамера»	113
Вознюк Оксана. Перша угорсько-галицька залізниця як спільна історично-культурна спадщина українського та польського народів	121
Вознюк Оксана, Юрій Козак. «Музей волонтерів» та його освітньо-виховна роль.....	135
Дейнека Вероніка. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Граф Монте-Крісто»	138
Заремська Уляна. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Зникла»	143
Каравець Ілона. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Джокер»	145
Комач Єлизавета. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Посібник з убивства для хороших дівчат»	147
Корольчук Тетяна. Психологічний аналіз впливу кінофільму «БожеВільні».....	154
Кохан Марічка. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Темний лицар».....	157
Куций Олександр, Крук Дарина-Олександра. Конфліктогенність організаційного середовища: обґрунтування поняття, моделі та апробація методики оцінки	161
Манько Софія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Тенет».....	177
Місюра Мар'яна. Структурний аналіз кінотвору «Кінгсмен. Таємна служба»	179

Нискогуз Юлія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Сім»	183
Подобінська Соломія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Вбивство в східному експресі»	188
Політова Софія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Смерть на Нілі»	190
Поцелуйко Андрій. Українські календарно-обрядові пісні зимового циклу як невід’ємний атрибут національної духовної спадщини	193
Руденко Олег. Олена Кульчицька і освітні початки української книжкової графіки	207
Сачук Тетяна. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Мовчання ягнят»	238
Симоненко Вікторія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Чорний лебідь»	241
Сищук Дарія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Гаррі Поттер і таємна кімната»	243
Тимчук Ірина. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Усміхайся»	246
Шелемей Антоніна. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Місія: Нездійсненна – Розплата Частина 1»	253
Шелест Софія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Ножі наголо»	256
Ящишин Ангеліна. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Привиди у Венеції»	259
Частина 4. Психологічні наслідки військових та кримінальних злочинів в умовах воєнного стану..	263
Лозинський Олег. Інформаційно-психологічні наслідки резонансних кримінальних справ в умовах воєнного стану.....	263

Передмова

Науковий журнал «Психологічні виміри культури, економіки, управління» видається з 2013 р. громадською організацією «Львівський аналітичний дім» та Західним науковим центром НАН України та МОН України з метою покращення наукової комунікації, захисту авторських прав науковців, підтримки молодих дослідників.

Науковий журнал виходить 2 рази на рік: взимку та влітку (у лютому та червні).

Автори статей отримують електронну версію Журналу у форматі PDF, при бажанні можна замовити друкований примірник видання.

Вимоги до статей: обсяг 10-12 стор., УДК, прізвище, ім'я, по батькові автора, місце праці (навчання), статус, контакти (вайбер або E-mail) для надсилання журналу автору; назва статті, україномовна та англomовна анотація, ключові слова; постановка проблеми, стислий огляд попередніх досліджень, мета статті, виклад основного матеріалу, висновки; список джерел; фото автора.

Вітаються статті, які містять результати емпіричного дослідження. Теоретичні питання мають обґрунтовуватись «сильними аргументами» (посилання на теоретичні положення визнаних дослідників, закордонні публікації і т.п.).

Редакційна рада заохочує авторів публікувати результати міждисциплінарних досліджень на стику психології, економічної теорії, політології, міжнародних відносин, правознавства, історії, теорії масової комунікації, культурології, мистецтвознавства, релігієзнавства,

педагогіки тощо.

Упорядники дотримуються принципів:

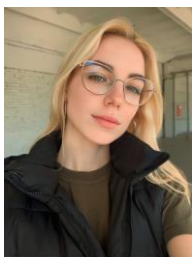
- захист авторських прав на наукові твори;
- оперативність оприлюднення наукових праць;
- Інтернет-поширення PDF версії Журналу для ширшого ознайомлення громадськості з публікаціями авторів;
- налагодження співпраці з іноземними науковцями та науковими установами;
- скерування зусиль на входження Журналу до наукометричних баз даних.

Наукові статті прохання надсилати на електронну скриньку: lviv-forum@ukr.net

Отримати роз'яснення можна за вайбером 0959173362.

Частина 1: Життєстійкість особистості в умовах війни

Андрущишин Анастасія. Вплив війни на життєстійкість особистості: наркоманія як соціальна проблема та роль соціальної роботи в умовах війни

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю «соціальна робота» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

E-mail: a.nasteisha22853@gmail.com

© Андрущишин Анастасія, лютий 2025.

Війна є одним із найбільш руйнівних явищ, що впливає на всі сфери життя суспільства. Її наслідки проявляються не лише в матеріальних руйнуваннях, а й у серйозних викликах для життєстійкості особистості, економіки та культури. Соціальні кризи, які виникають у цей період, ускладнюють адаптацію людей до нових реалій, провокують загострення таких проблем, як безробіття, психологічний стрес і наркоманія. В Україні кількість людей, які вживають наркотики, коливається від 1 до 1,5 мільйона. Щороку ця цифра збільшується на 8-10%.

Наркоманія в умовах війни стає не лише особистісною, а й соціальною трагедією, що впливає на цілі сім'ї, спільноти та країну загалом. Втрата звичних орієнтирів, психологічний тиск і відсутність доступу до необхідної допомоги створюють сприятливий ґрунт для поширення залежностей.

У цьому контексті надзвичайно важливою стає роль

соціальної роботи як інструменту підтримки й реабілітації. Соціальні працівники виступають не лише посередниками між особистістю та системою допомоги, а й провідниками змін, спрямованих на збереження людського потенціалу навіть у найбільш критичних умовах.

Війна є одним із найсерйозніших викликів для психологічної стійкості, адже вона радикально змінює умови життя та провокує значний емоційний і фізичний стрес. Психологічна стійкість, що визначається як здатність адаптуватися до змін і долати труднощі, під впливом війни проходить серйозні випробування. Одним із найочевидніших наслідків війни є постійний стрес і тривога. Люди стикаються з небезпекою, страхом за своє життя та життя близьких, а також із невизначеністю щодо майбутнього. Ці чинники провокують хронічний стрес, який виснажує ресурси нервової системи, знижує ефективність прийняття рішень і здатність адаптуватися до нових умов [7, с. 59].

Травматичний досвід, зокрема втрата близьких, руйнування житла чи фізичні травми, залишає глибокий відбиток у психіці. Ці події часто стають причиною посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який супроводжується тривожністю, нав'язливими спогадами, безсонням та емоційною відчуженістю.

Війна також значно впливає на емоційну сферу. Втрата відчуття безпеки, переживання болю й втрат часто провокують почуття гніву, розпачу, депресії чи емоційного вигорання. Це ускладнює збереження внутрішнього балансу та зменшує здатність знаходити ресурси для подолання труднощів.

Не менш важливим аспектом є руйнування соціальних зв'язків. Війна змушує людей переселятися, розлучатися з рідними, втрачати соціальну підтримку громади. Відчуття ізолюваності й самотності посилює емоційну вразливість і негативно впливає на загальний психологічний стан. Крім того, хронічний стрес і травми можуть впливати на когнітивну сферу: пам'ять, увагу та здатність до вирішення проблем. У таких умовах люди часто стикаються з труднощами у концентрації та прийнятті рішень, що ще більше ускладнює процес адаптації.

Попри значний деструктивний вплив війни, вона також може стати поштовхом для особистісного зростання. У екстремальних умовах багато людей переосмислюють життєві цінності, розвивають нові стратегії подолання труднощів і знаходять у собі приховані ресурси.

Важливу роль у збереженні психологічної стійкості відіграє соціальна підтримка. Допомога з боку близьких, громади чи професійних психологів сприяє подоланню труднощів. Участь у волонтерській діяльності чи спільних проектах допомагає людям відчувати єдність і зміцнити віру в свої сили. Війна чинить значний тиск на психологічну стійкість особистості, але за наявності підтримки й доступу до ресурсів людина здатна адаптуватися, подолати труднощі та навіть трансформувати свій досвід у життєве зростання.

Війна глибоко впливає на психіку людей, спричиняючи емоційні, психологічні та соціальні травми. У таких умовах ключовими чинниками відновлення стають соціальна підтримка та стресостійкість, які допомагають впоратися з труднощами та знайти ресурси для подальшого життя.

Соціальна підтримка є фундаментальним елементом у подоланні наслідків війни. Вона забезпечує відчуття безпеки, стабільності та належності, що є важливими для відновлення емоційної рівноваги. Емоційна підтримка з боку близьких, друзів або соціальних працівників зменшує почуття ізоляції, тривоги та відчаю. Люди, які мають когось, хто готовий вислухати, легше справляються з емоційними потрясіннями.

Практична допомога, наприклад, у вирішенні житлових, фінансових чи медичних питань, також сприяє зниженню рівня стресу. Соціальна інтеграція через участь у волонтерській діяльності чи громадських ініціативах допомагає людям відчувати себе частиною спільноти, відновити соціальні зв'язки та повернутися до активного життя.

Стресостійкість, своєю чергою, є внутрішнім ресурсом, який дозволяє ефективно адаптуватися до складних обставин [10, с. 201]. Стресостійкі люди краще управляють своїми емоціями, уникають паніки та зберігають спокій навіть у кризових ситуаціях. Важливим елементом є також пошук сенсу в пережитих подіях — усвідомлення значущості своїх дій або віра в краще майбутнє стають потужним джерелом мотивації.

Здатність до психологічної гнучкості, переосмислення життєвих цінностей та використання нових стратегій для подолання труднощів допомагають людині адаптуватися до нових умов. Ця гнучкість дозволяє не лише вижити, а й знайти в собі сили для відновлення та розвитку.

Соціальна підтримка та стресостійкість є тісно взаємопов'язаними. Підтримка з боку інших людей сприяє розвитку внутрішньої стійкості, тоді як особиста

стресостійкість дозволяє ефективніше використовувати отриману допомогу. Разом ці два фактори створюють потужну основу для подолання травм війни, сприяючи відновленню психологічного здоров'я та поверненню до нормального життя.

Таким чином, у подоланні наслідків війни вирішальну роль відіграють як зовнішні ресурси у вигляді підтримки громади, так і внутрішні сили людини. Їхній синергетичний вплив дозволяє не лише пережити складні обставини, а й знайти новий сенс і сили для життя.

Однією з основних причин є психологічний стрес та травми, зокрема посттравматичний стресовий розлад (ПТСР), який виникає після пережитих жахів війни, таких як втрата близьких, фізичні та психічні травми, руйнування житла. Люди, які пережили ці події, часто шукають способи зняти емоційний біль або впоратися з тривогою, і наркотики можуть здатися тимчасовим виходом. Це особливо стосується молоді, яка не має достатнього досвіду адаптації до стресових ситуацій і може використовувати наркотики як спосіб забути про труднощі.

Війна також створює умови для соціальної дезінтеграції — руйнуються зв'язки між людьми, і часто виникає відчуття самотності та безнадії. Для молоді це може стати додатковим чинником, який підвищує вразливість до наркозалежності, оскільки відсутність підтримки може спонукати до пошуку "спутників" у вигляді наркотиків. Крім того, фізичні травми, отримані під час бойових дій, можуть призвести до залежності від знеболюючих препаратів, що в умовах війни іноді переростає в наркотичну залежність.

Зміна соціальних норм під час війни також впливає на зростання проблеми наркоманії. В умовах руйнування і хаосу соціальні норми можуть змінюватися, зокрема збільшується толерантність до наркотиків. Війна може сприяти тому, що наркотики починають сприйматися як спосіб соціалізації чи відновлення нормальності, що посилює проблему.

До того ж, у районах, де ведуться бойові дії або в умовах нестабільності, наркоторгівля може посилюватися, що збільшує доступність наркотиків, особливо для молоді. В таких умовах легкість доступу до наркотичних речовин значно підвищує ризик розвитку залежностей [5, с. 260].

Для осіб, які пережили бойові дії, важливою є соціальна підтримка та психологічна допомога. Терапія та реабілітація можуть допомогти людині впоратися з травмами війни і запобігти розвитку залежності. Важливою є роль соціальних працівників та психологів, які повинні надавати необхідну підтримку та допомогу в умовах війни, щоб мінімізувати ризики розвитку наркозалежності і сприяти відновленню психічного здоров'я. Таким чином, війна може стати значним фактором, що провокує або загострює проблему наркоманії, особливо серед молоді та осіб, які пережили травми. Психологічний стрес, травми, соціальна ізоляція та зміна соціальних норм можуть стати основними чинниками, що збільшують вразливість до наркотичної залежності. Тому важливим є своєчасне надання психологічної допомоги та підтримки для ефективного подолання цих труднощів.

Наркозалежність — це серйозне психічне та фізичне захворювання, яке має глибокі та далекосяжні наслідки

для залежної особи, її родини та суспільства в цілому. Вплив цієї проблеми можна поділити на три основні рівні: особистісний, сімейний та соціальний [9, с.168].

Залежність від наркотиків значно змінює особистість людини. Вона може призвести до психологічних розладів, таких як депресія, тривожність, параноя, агресія та навіть психоз. Наркоманія руйнує здатність людини приймати раціональні рішення, знижує когнітивні функції, порушує пам'ять і концентрацію, що позначається на її професійному і особистісному розвитку. Крім того, наркотики негативно впливають на фізичне здоров'я, спричиняючи хвороби внутрішніх органів, серцево-судинні захворювання, інфекції та інші хронічні стани. Залежні часто ізолюються від оточення, втрачаючи соціальні зв'язки, друзів і колег.

Наркозалежність має також руйнівний вплив на родину. Родичі часто переживають стрес, тривогу і відчай через поведінку залежної особи. Діти в таких сім'ях можуть стати свідками насильства або емоційного знуцання, що викликає у них психічні розлади. Крім того, залежність часто веде до фінансових труднощів, оскільки значна частина доходів йде на придбання наркотиків. Це може призвести до конфліктів, розлучень і руйнування родинних стосунків. Діти в таких родин часто ростуть в умовах стресу і нестабільності, що може відобразитись на їхньому майбутньому.

Для суспільства наркозалежність також є серйозною проблемою. Вона знижує продуктивність праці, адже залежні люди часто не можуть працювати на повну силу або зовсім втрачають роботу. Це негативно позначається на економічному розвитку країни. Також зростає рівень

злочинності, оскільки залежні можуть вдаватися до крадіжок чи інших правопорушень для здобуття грошей на наркотики. Крім того, наркозалежність створює додаткове навантаження на систему охорони здоров'я, адже лікування та медичні послуги для залежних вимагають великих витрат. Суспільство також стикається з проблемою соціальної ізоляції залежних, які через свою залежність стають маргіналізованими і не можуть ефективно інтегруватися в соціальне та економічне життя.

Наркозалежність має катастрофічний вплив на особистість, сім'ю та суспільство в цілому. Вона руйнує фізичне та психічне здоров'я індивідуума, сімейні стосунки, економічне становище та соціальну стабільність. Для подолання цієї проблеми необхідна комплексна допомога, яка включає медичне лікування, психологічну підтримку та соціальну реабілітацію залежних осіб.

Наркоманія може стати механізмом уникнення реальності для людей, які переживають наслідки війни, завдяки глибокому емоційному та психологічному стресу [6, с. 180]. Війна залишає травматичні спогади, фізичні та психологічні шрами, і багато хто звертається до наркотиків, щоб полегшити ці переживання. Це стає способом втечі від жорстокої реальності, надаючи тимчасове полегшення від болю та тривоги.

Однак відсутність доступу до психологічної допомоги та підтримки ще більше ускладнює ситуацію. В умовах війни багато людей не можуть звернутися до професіоналів через обмежені ресурси чи соціальну ізоляцію, що змушує їх шукати полегшення через наркотики. Це стає замкнутим колом: наркотики дають тимчасове полегшення, але вони не вирішують глибокі емоційні і

психологічні проблеми, що виникають після війни.

Таким чином, наркоманія стає механізмом уникнення реальності для людей, які переживають наслідки війни, оскільки наркотики дозволяють на деякий час зняти психологічний і фізичний біль. Проте це лише посилює проблему і не дає можливості справжнього відновлення, тому необхідна комплексна підтримка та реабілітація для подолання наслідків війни.

Економіка країни в умовах війни зазнає величезних втрат. Військові дії призводять до знищення інфраструктури, виробничих потужностей, транспорту і житлових масивів. Заводи, фабрики, склади, електростанції, дороги та мости стають цілями для атак, що значно ускладнює виробництво і логістику. В результаті знижується продуктивність, а економіка країни опиняється в стані занепаду. Знищення підприємств і робочих місць призводить до масової безробіття, скорочення доходів населення, зниження рівня життя та збільшення соціальної нерівності. Інфляція та девальвація валюти також є поширеними наслідками війни, що підвищує вартість товарів і послуг, створюючи економічну нестабільність і бідність. Крім того, війна відволікає ресурси від цивільних потреб до військових, що погіршує стан здоров'я, освіти, охорони довкілля та інших секторів.

Війна також призводить до значних змін у культурних структурах суспільства. Одним із наслідків є руйнування культурних пам'яток, музеїв, архітектурних споруд і місць, що є важливими для збереження національної ідентичності. Багато історичних об'єктів стають цілями для руйнувань або мародерства, що може призвести до безповоротної втрати культурної спадщини.

Психологічний аспект війни також руйнує культурні цінності. Війна підриває моральні засади суспільства, адже часто стаються акти насильства, жорстокості та порушення прав людини. Це може спричинити моральне і соціальне розділення між людьми, оскільки довіра, повага та співчуття поступаються місцем страху, ненависті та агресії. Традиції, звичаї, які об'єднували людей, втрачають свою актуальність, а громадяни можуть почати сприймати суспільство як ворожу територію, де немає місця для солідарності.

Війна може призвести до значних змін у соціальній структурі суспільства. Переміщення великих груп населення через конфлікти викликає міграцію, що може змінити демографічну картину і призвести до культурних зіткнень. Біженці, які тікають від насильства, часто стикаються з труднощами адаптації до нових культурних і соціальних умов. Це може викликати соціальну напругу і конфлікти у приймаючих країнах. Окрім того, війна впливає на розвиток культури в широкому сенсі. Творче самовираження через музику, мистецтво або літературу може стати засобом протесту, переживання травм або вираження болю. Проте в умовах війни часто знижується фінансування культурних проєктів і ініціатив, а сама культура може відступити на другий план, коли суспільство зосереджується на вирішенні проблем, пов'язаних із виживанням [1, с.79-85].

Після війни може відбутись переосмислення національної ідентичності. Люди, які пережили конфлікт, часто ставлять під сумнів існуючі цінності та соціальні порядки, оскільки війна руйнує звичний спосіб життя. Відновлення після війни часто включає в себе період

національної мобілізації та зміцнення національної єдності, коли суспільство прагне відновити свої культурні символи, традиції та історичну пам'ять. Водночас війна може викликати поділ у суспільстві, оскільки різні групи людей можуть мати різні уявлення про те, що означає бути частиною нації, що може призвести до культурних і політичних суперечок.

У таких умовах важливу роль відіграє соціальна робота, яка може допомогти людям впоратися з економічними і культурними наслідками війни. Підтримка постраждалих через психосоціальні програми, відновлення культурної спадщини та соціальна реабілітація може стати важливим етапом відновлення. Отже, війна руйнує економічні структури та культурні цінності суспільства, що може призвести до довгострокових змін у всіх аспектах життя. Економічні втрати, руйнування інфраструктури та культурної спадщини, соціальні травми і розділення залишають серйозні сліди, які потребують тривалої підтримки та відновлення.

Війна має катастрофічний вплив на соціальну мобільність, рівень безробіття та культурні стандарти суспільства, спричиняючи глибокі трансформації в усіх аспектах життя. Соціальна мобільність — це можливість індивідів змінювати свій соціальний статус, але в умовах війни вона значно знижується. Руйнування соціальної структури, економічна нестабільність, психоемоційний стрес обмежують можливості людей покращити свій соціальний статус. Найбільше це стосується молоді, яка не може отримати освіти чи професійну підготовку через руйнування інфраструктури. Люди, які пережили війну, часто опиняються в соціальній ізоляції, зберігаючи

вразливість до нових труднощів.

Одним з найбільш відчутних наслідків війни є різке зростання рівня безробіття. Руїнування підприємств, інфраструктури і житлових районів позбавляє мільйони людей робочих місць, що призводить до масового безробіття. Багато людей змушені шукати тимчасову роботу в неформальному секторі, що не забезпечує їм стабільного доходу. Трудова міграція також стає наслідком, коли люди шукають роботу за кордоном або в інших регіонах, що погіршує і без того складну економічну ситуацію.

Після війни суспільство переживає період відновлення, коли необхідно відновити соціальні зв'язки, відновити культурні традиції та переосмислити національну ідентичність. Важливою є роль соціальної роботи, яка сприяє поверненню людей до активної професійної діяльності, відновленню їх культурної ідентичності та інтеграції в суспільство. Війна не лише руйнує економічні і культурні структури, але й має довгострокові наслідки для соціальних процесів, що потребують значних зусиль для відновлення нормального життя [4, с. 264].

Зміцнення національної ідентичності потребує освітніх програм, які фокусуються на історії, традиціях, мові та мистецтві. Культурні центри, школи та університети можуть сприяти формуванню почуття гордості за країну через знайомство молоді з культурними аспектами нації. Крім того, важливо організовувати програми для підтримки міжкультурного діалогу, особливо в умовах післявоєнної адаптації біженців чи внутрішньо переміщених осіб. Такі проекти сприяють інтеграції різних етнічних груп, зберігаючи при цьому національну

єдність.

Соціальна робота в умовах відновлення має важливу роль у підтримці людей, які пережили травму війни. Завдяки соціальним програмам можна допомогти людям інтегруватися в нове суспільство, зберігаючи свою культурну ідентичність, а також приймаючи спільні цінності. Підтримка через психосоціальну допомогу є необхідною для подолання наслідків війни та повернення до повноцінного життя в контексті національної культури.

Не менш важливим є використання медіа та мистецтва для підтримки національної культури. Соціальні програми, які підтримують кінематографію, літературу, музику та інші культурні ініціативи, допомагають зберегти та популяризувати національні традиції. Мистецтво стає важливим інструментом вираження переживань людей, переосмислення досвіду війни та об'єднання нації навколо спільних культурних цінностей. Таким чином, соціальні програми, спрямовані на підтримку культури та національної ідентичності, є важливим етапом відновлення суспільства після війни. Вони допомагають зберегти культурну спадщину, зміцнити соціальні зв'язки та відновити довіру серед громадян, що сприяє стабільності та єдності в країні.

Роль соціальних працівників у підтримці населення, що страждає від наслідків війни, є надзвичайно важливою, особливо коли йдеться про людей з наркозалежністю. Війна створює умови для розвитку серйозних психологічних та соціальних проблем, серед яких наркозалежність є одним з найбільш руйнівних наслідків. Соціальні працівники працюють на різних рівнях, допомагаючи відновити життєстійкість та соціальну

інтеграцію осіб, які пережили травму війни та страждають від залежностей [2].

Першочергово соціальні працівники надають психосоціальну підтримку постраждалим, проводячи індивідуальні та групові консультації. Для людей з наркозалежністю це особливо важливо, оскільки наркотики часто стають способом уникнення від жахливих реалій війни. Соціальні працівники організовують програми реабілітації, які включають як психологічну допомогу, так і фізіологічну детоксикацію, а також підтримку через групи взаємодопомоги.

Соціальні працівники також активно сприяють реінтеграції постраждалих осіб у суспільство, допомагаючи їм відновити соціальні зв'язки, повернутися до нормального життя, знаходити нові професійні навички та відновлювати родинні стосунки. Вони забезпечують доступ до медичних та соціальних послуг, допомагаючи постраждалим отримати необхідне лікування і підтримку в процесі реабілітації. Це включає направлення до лікарів, психотерапевтів та реабілітаційних центрів, а також доступ до соціальних програм, що сприяють економічному відновленню.

Важливою частиною роботи соціальних працівників є зниження стигматизації людей з наркозалежністю. Вони організовують просвітницькі кампанії, тренінги для громади, які сприяють підвищенню обізнаності про залежність як хворобу, а не моральну ваду. Це дозволяє формувати толерантне ставлення до осіб, що пережили війну чи мають залежність, і підтримувати їх інтеграцію в суспільство.

Соціальні працівники також працюють з родинami

людей з наркозалежністю, надаючи їм психологічну підтримку та навчаючи ефективним стратегіям підтримки. Вони допомагають родичам зрозуміти, як справлятися з труднощами та забезпечувати підтримку залежним, при цьому захищаючи себе від емоційної шкоди в процесі реабілітації. Також важливим аспектом роботи соціальних працівників є організація груп підтримки для осіб, що пережили травму війни та мають проблеми з наркозалежністю. Такі групи дозволяють людям ділитися своїми переживаннями, отримувати емоційну підтримку та взаємодопомогу, що знижує рівень ізоляції і сприяє процесу зцілення.

Таким чином, соціальні працівники виконують ключову роль у підтримці населення, яке пережило травми війни та має наркозалежність. Вони надають комплексну допомогу, яка включає психосоціальну підтримку, реабілітацію, інтеграцію в суспільство та забезпечення доступу до медичних і соціальних послуг, сприяючи відновленню життєстійкості та соціальної функціональності постраждалих осіб.

Методи реабілітації та адаптації людей, що пережили травми або мають наркотичну залежність в умовах війни, є важливими для їхнього фізичного, психологічного та соціального відновлення. Війна створює екстремальні умови, що призводять до серйозних психоемоційних і фізіологічних травм, а також до розвитку залежностей. Реабілітація повинна включати комплексний підхід, що враховує індивідуальні та соціальні потреби осіб.

Психологічна реабілітація є важливим етапом для людей, які пережили травми війни. Вона включає терапію пережитих травм, де застосовуються індивідуальна

психотерапія (наприклад, когнітивно-поведінкова терапія) та групова терапія для обговорення переживань і зменшення симптомів посттравматичного стресового розладу. Підтримка в адаптації також важлива — соціальні працівники та психологи допомагають відновити соціальні зв'язки, навчати навичкам подолання тривоги та стресу. Також використовуються методи арт-терапії та музикотерапії для вираження складних емоцій.

Медична реабілітація є критично важливою для людей з наркотичною залежністю [3, с.170]. Вона включає детоксикацію для очищення організму від токсинів, медикаментозне лікування для зниження потягу до наркотиків і полегшення симптомів абстиненції, а також психофармакотерапію для лікування депресії та тривожних розладів, пов'язаних з травмами війни. Фізична реабілітація, яка включає фізичні навантаження для відновлення здоров'я, є важливою частиною відновлення.

Соціальна реабілітація спрямована на допомогу у поверненні до активного соціального життя. Це включає участь у групах взаємодопомоги, підтримку родин, роботу з місцевими громадами для зниження стигматизації людей з наркозалежністю, а також допомогу в працевлаштуванні та навчанні для відновлення соціальної ролі. Родинам постраждалих надається психологічна підтримка, навчаються стратегіям підтримки залежних осіб і боротьби з емоційною шкодою.

Духовна підтримка також є важливою для реабілітації. Це може бути через релігійні організації, медитацію або інші духовні практики, що допомагають знайти сенс і

стабільність. Культурна реабілітація, яка включає вивчення національних традицій або мистецьку діяльність, допомагає людям відновити почуття належності до спільноти та підвищує самооцінку.

В умовах війни важлива роль міжнародних організацій та урядових структур, які можуть забезпечити фінансову допомогу, медичні послуги та організувати різноманітні програми реабілітації. Таким чином, реабілітація та адаптація людей, що пережили травми війни або мають наркотичну залежність, вимагає інтегрованого підходу, поєднуючи психологічну, медичну, соціальну та духовну підтримку, щоб забезпечити повноцінне відновлення постраждалих осіб.

Підтримка місцевих громад через соціальні програми є важливим елементом відновлення економіки та культури після війни. Війна завдає серйозних економічних, соціальних та культурних пошкоджень, і для повернення до нормального життя необхідно активно залучати місцеві громади до процесу відновлення. Соціальні програми, спрямовані на підтримку громад, можуть включати різні аспекти, які допомагають відновити економічну діяльність, зберегти культурні традиції та сприяти соціальній стабільності.

Соціальні програми можуть допомогти місцевим громадам відновити економіку після війни, зокрема через підтримку малого та середнього бізнесу. Після війни часто постає проблема відновлення підприємств, які були зруйновані або пошкоджені. Програми, що надають мікрокредити або фінансові гранти підприємцям, дозволяють їм відновити бізнес, створити нові робочі місця та відновити економічну активність на місцевому

рівні. Також важливими є програми для навчання та перекваліфікації людей, які втратили роботу або змушені змінити професію після війни. Це дає можливість залучити місцевих жителів до відновлення економічної діяльності та підвищити їх шанси на працевлаштування. Важливим елементом є й підтримка сільського господарства та агропродукції, де програми надають сільським підприємствам субсидії, мікрокредити або допомогу у відновленні інфраструктури.

Культурна спадщина є важливою складовою ідентичності місцевих громад, тому соціальні програми, спрямовані на збереження та розвиток культурних цінностей, включають відновлення культурних об'єктів, таких як бібліотеки, музеї, театри та культурні центри, що можуть бути пошкоджені війною. Це допомагає зберегти культурну спадщину та підвищити національну гордість. Крім того, важливими є програми, що підтримують розвиток народного мистецтва, ремесел, музики та танців, даючи можливість місцевим жителям зберігати традиції та передавати їх наступним поколінням. Розвиток культурного туризму через організацію фестивалів та мистецьких заходів також може створити нові економічні можливості та залучити увагу до культурних особливостей регіону.

Важливою частиною відновлення є програми, що допомагають зміцнити соціальну єдність у громадах, оскільки війна часто залишає глибокі соціальні поділи [8, с. 157]. Соціальні програми, що знижують соціальну напругу та сприяють інтеграції, включають психосоціальну підтримку через індивідуальні консультації, групи підтримки та тренінги з подолання

стресу. Програми для внутрішньо переміщених осіб, які допомагають адаптуватися до нових умов, забезпечують житлом, медичними послугами та допомогою в працевлаштуванні, також є надзвичайно важливими для соціальної стабільності. Програми, що сприяють розвитку волонтерських ініціатив, допомагають організувати відновлення інфраструктури та соціальну допомогу тим, хто найбільше потребує підтримки.

Міжнародні організації відіграють важливу роль у підтримці місцевих громад через фінансування, гуманітарну допомогу та організацію програм відновлення. Вони надають фінансові ресурси для відновлення інфраструктури, підтримки соціальних програм та розвитку підприємництва, а також забезпечують можливості для обміну досвідом та навчання місцевих лідерів. Це дозволяє значно покращити ефективність реабілітаційних ініціатив і підтримати місцеві громади в період відновлення після війни.

Війна має глибокий вплив на життєстійкість особистості, економіку та культуру, поглиблюючи соціальні проблеми, серед яких особливо виражена наркоманія. Психологічні травми, стрес та соціальна нестабільність, викликані війною, можуть стати поштовхом до розвитку залежностей, зокрема серед молоді та осіб, що пережили травми. Наркоманія стає механізмом уникнення реальності для тих, хто не здатен впоратися з наслідками війни, що негативно позначається на їхньому здоров'ї, сімейному житті та соціальному середовищі.

Роль соціальної роботи в умовах війни полягає в

наданні підтримки постраждалим особам, включаючи реабілітацію залежних осіб та допомогу у відновленні їхнього фізичного і психологічного здоров'я. Соціальні працівники відіграють важливу роль у допомозі громаді в умовах економічної і культурної руйнації, забезпечуючи соціальну підтримку, реабілітацію та сприяючи збереженню культурних традицій. Відновлення соціальних структур через комплексні програми підтримки є ключовим для стабільності суспільства після війни.

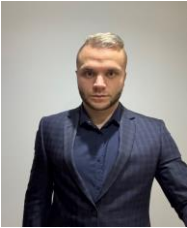
Список джерел

1. Гладкова Є. О, Щербакова А. К. Феномен наркозлочинності в сучасній Україні. Право. 2022. № 1. С. 79–85.
2. Горенко М. Тривожність молоді під час війни: психологічні аспекти та стратегії адаптації // Věda a perspektivy № 12 (31) 2023.
3. Колесникова О. В. Наркоманія серед підлітків як форма залежної поведінки та її корекція // Теоретичні і прикладні проблеми психології. - 2018. № 2. С. 169-177. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tiprrp_2018_2_21 (Дата звернення: 05.01.2025).
4. Ковальчук В. П. Наркоманія серед неповнолітніх як соціальна проблема // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. серія юридична. 2017. Вип. 1. С. 263-270. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2017_1_30 (Дата звернення: 29.12.2024).
5. Подолян В. М. Підліткова наркоманія в Україні: соціальний та психологічний аспекти // Український журнал медицини, біології та спорту. 2021. Т. 6, № 3. С. 256-262.
6. Рощина І. О. Наркоманія: стан і проблеми боротьби з нею (сучасна парадигма) // Вісник кримінального судочинства. 2015. № 2. С. 175-180. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_2_24 (Дата звернення: 02.01.2025)
7. Сінько А. Вплив тривожності на життєдіяльність молоді в умовах воєнного стану / Київ, 2023. 59 с.
8. Свідовська В. А. Провідні моделі реабілітації наркозалежних осіб: зарубіжний досвід. Габітус. Психологія особистості.

2020. Випуск 20. С. 155-160. URL: <http://habitus.od.ua/journals/2020/20-2020/30.pdf> (Дата звернення: 27.12.2024).

9. Ткачук А. І. Особливості вивчення такої складової соціально-політичних небезпек, як наркоманія, при викладанні безпеки життєдіяльності та охорони праці в галузі // Наукові записки [Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія : Педагогічні науки. 2020. Вип. 191. С. 165-170. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2020_191_42 (Дата звернення: 01.01.2025).
10. Шпак М. М. Стресостійкість особистості в дискурсі сучасних психологічних досліджень. 2022. Вип. 39. С. 199–203.

Білий Владислав. Сучасні підходи до трактування поняття «со- ціальна підтримка»

Здобувач магістерського рівня вищої освіти за спеціальністю «соціальна робота», Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9807-953X>

E-mail: v.bilyi@ldubgd.edu.ua

© Білий Владислав, листопад 2024.

У статті досліджуються сучасні підходи до трактування поняття «соціальна підтримка», підкреслюючи її значення у соціальному розвитку та інтеграції. Соціальна підтримка є ключовою для забезпечення добробуту, стабільності та гармонійного функціонування суспільства, особливо в умовах сучасних соціально-економічних викликів. Дослідження охоплює законодавчі, соціологічні, психологічні, економічні та правові аспекти соціальної підтримки, акцентуючи на її ролі у сприянні соціальній рівності, зменшенні нерівності та захисті основних прав громадян. Аналіз включає огляд різних форм соціальної підтримки, таких як соціальні виплати, субсидії та послуги, та їх реалізацію через державні та недержавні установи. Особлива увага приділяється соціальній підтримці ветеранів війни, ілюструючи ширші наслідки та застосування цього поняття. Висновки підкреслюють багатовимірний характер соціальної підтримки та її важливу роль у покращенні якості життя та соціальної стабільності.

Ключові слова: соціальна підтримка, соціальна політика, соціальна рівність, реабілітація, соціальна адаптація

Modern approaches to the interpretation of the concept of «Social Support». This article explores modern approaches to interpreting the concept of "social support," emphasizing its significance in social development and integration. Social support is crucial for ensuring well-being, stability, and harmonious functioning within society, especially in the face of contemporary socio-economic challenges. The study examines legislative, sociological, psychological, economic, and legal perspectives on social support, highlighting its role in promoting social equality, reducing inequality, and safeguarding citizens' fundamental rights. The analysis includes a review of various forms of social support, such as social benefits, subsidies, and services, and their implementation

through state and non-state institutions. Special attention is given to the social support of war veterans, illustrating the broader implications and applications of the concept. The findings underscore the multifaceted nature of social support and its essential role in enhancing the quality of life and social stability.

Keywords: social support, social policy, social equality, rehabilitation, social adaptation.

Постановка проблеми. Соціальна підтримка є однією з ключових складових соціального розвитку та інтеграції суспільства, яка сприяє забезпеченню благополуччя, стабільності та гармонійного функціонування соціуму. У сучасному світі, що характеризується складністю соціально-економічних викликів, соціальна підтримка набуває особливого значення як механізм сприяння соціальній рівності, зменшенню нерівності та забезпеченню основних прав громадян.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблеми соціальної підтримки займалися різні науковці. Г. Слозанська, Н. Горішна, Д. Бирик, І. Криницька розглядають поняття «соціальна підтримка» як комплекс заходів, що включає медичне обслуговування, житлові програми, реабілітаційні, освітні, соціальні та інші послуги [8]; В. Утвенко - розмежовує поняття «соціальне забезпечення» та «соціальна підтримка», акцентуючи на матеріальному забезпеченні громадян у разі соціальних ризиків [10]; В. Николаєва досліджує соціальну підтримку як сукупність спеціальних заходів держави, спрямованих на забезпечення належних умов для окремих соціальних груп, осіб та сімей [5]. Ряд науковців вивчає особливості соціальної підтримки постраждалих від війни. Так, Л.П'янківська підкреслює важливість соціальної підтримки для емоційного та психологічного здоров'я людини, особливо в умовах стресових ситуацій, таких як

війна [11]; Е. Костишин та Ю. Шевців обґрунтовують необхідність впровадження комплексних програм соціальної підтримки дітей, які постраждали від збройного конфлікту в Україні, що включають фінансову, емоційну та інформаційну допомогу, а також доступ до медичних і освітніх послуг [2]; А. Іванів та В. Логвиненко акцентують на важливості соціальної підтримки та реабілітації осіб, які постраждали внаслідок бойових дій або отримали травми під час виконання професійних обов'язків, з метою забезпечення їхньої соціальної та матеріальної незалежності та інтеграції в суспільство [1; 3; 4]; Т. Семигіна та О. Столярик, розкривають особливості надання психосоціальної підтримки ветеранам війни, на основі підходу, орієнтованого на сильні сторони клієнтів [9].

Мета статті - проаналізувати сучасні підходи до трактування поняття «соціальна підтримка» та визначити основні аспекти та механізми її реалізації в умовах сучасних соціально-економічних викликів.

Виклад основного матеріалу. Соціальна підтримка, як ключова складова соціальної політики держави, постає передовим механізмом забезпечення стабільності та добробуту населення. У контексті Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери, це поняття набуває нових вимірів, орієнтованих на цифровізацію, інтеграцію даних та підвищення ефективності соціального захисту [6].

Відповідно до даного Положення, соціальна підтримка охоплює передбачені законодавством форми допомоги, такі як соціальні виплати, субсидії, пільги, соціальні послуги, місцеві програми соціального захисту населення,

а також виплати у сфері соціального забезпечення та накопичувальної системи загальнообов'язкового державного пенсійного страхування. Їх надання здійснюється суб'єктами Єдиної системи за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів, Пенсійного фонду України, а також інших джерел, не заборонених чинним законодавством [6].

Поняття соціальної підтримки ветеранів війни офіційно визначається в Законі України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту». Даний Закон визначає конкретні види соціальної допомоги, пільги, соціальні послуги та програми, які забезпечують: реабілітацію ветеранів; підтримку їхнього матеріального, соціального та медичного забезпечення; гарантії в працевлаштуванні, освіті та житлових питаннях [7].

Наукова спільнота визначає поняття соціальної підтримки як багатовимірний феномен, який включає систему заходів, спрямованих на поліпшення умов життя та забезпечення гідного існування осіб, що потребують допомоги. У науковій літературі соціальну підтримку розглядають з різних перспектив – соціологічної, психологічної, економічної та правової, що забезпечує її комплексне осмислення.

У дослідженні проведеному авторським колективом у складі: Г. Слезанська, Н. Горішна, Д. Бирик, І. Криницька поняття «соціальна підтримка» трактується значно ширше, ніж в законодавстві. Науковці розглядають його як комплекс заходів, що включає не лише згадані аспекти, але й медичне обслуговування, житлові програми, реабілітаційні, освітні, соціальні та інші послуги. Такі заходи реалізуються місцевими органами влади,

громадськими організаціями та іншими установами з метою полегшення процесу реінтеграції ветеранів та забезпечення їм підних умов життя. На їх думку, соціальна підтримка є ключовою сферою діяльності фахівців, які працюють у галузі соціальної роботи [8, с. 48]. Також, згадані автори зауважують, що під час тлумачення поняття «соціальна підтримка військовослужбовців» важливо чітко розмежовувати поняття «соціальна підтримка» та «соціальний захист». Соціальний захист військовослужбовців визначається як функція держави, спрямована на створення системи правових та соціальних гарантій, які забезпечують реалізацію конституційних прав і свобод військовослужбовців, задоволення їхніх матеріальних і духовних потреб, враховуючи специфіку службової діяльності та соціальний статус. Така діяльність сприяє підтриманню стабільності у військовому середовищі. Права та свободи ветеранів забезпечуються у випадках повної, часткової або тимчасової втрати працездатності, втрати годувальника, безробіття з незалежних від них причин, у старості чи за інших обставин, визначених законодавством. Різниця між соціальним захистом і соціальною підтримкою полягає в тому, що соціальний захист є функцією держави, яка реалізується через чітко визначені законодавчі заходи, тоді як соціальна підтримка забезпечується не лише державними, але й недержавними установами, і охоплює ширший спектр дій, що виходять за межі законодавчих норм [8, с. 48].

В. Утвенко розмежовує поняття «соціальне забезпечення» та «соціальна підтримка». Науковець зазначає, що соціальне забезпечення (соціальний захист) –

це система заходів, що мають на меті матеріальне забезпечення населення у разі соціальних ризиків, таких як хвороба, інвалідність, старість, втрата годувальника, безробіття, нещасні випадки на виробництві та інші [10, с. 8]. Як соціально-економічна категорія, соціальне забезпечення включає в себе відносини, спрямовані на перерозподіл національного доходу з метою забезпечення належних соціальних стандартів життя для кожної людини. Це гарантує певний рівень матеріальної підтримки в умовах соціальних ризиків, забезпечуючи стабільність та соціальну справедливість в суспільстві. Система соціального забезпечення сприяє формуванню умов, за яких кожна особа може отримати необхідну підтримку в разі життєвих труднощів, тим самим підтримуючи соціальну рівність і соціальну мобільність [10, с. 8]. Автор зауважує, що на відміну від соціального забезпечення, соціальна підтримка (соціальне піклування) являє собою систему заходів, спрямованих на матеріальне забезпечення громадян, які не мають юридичного права на пенсії чи інші види допомоги з різних причин, але потребують підтримки і не можуть самостійно вирішити свої проблеми [10, с. 9]. Ця підтримка надається за рахунок державних та місцевих бюджетів, а також інших джерел фінансування. Соціальна підтримка включає матеріальну допомогу, соціальне обслуговування та пільги, і надається найбільш вразливим категоріям населення після перевірки їхнього матеріального становища. Вид, форма та розмір такої підтримки визначаються індивідуально, залежно від конкретних обставин. Метою державної політики у сфері соціальної підтримки є пом'якшення наслідків бідності, зменшення

соціальної нерівності та запобігання соціальному утриманству. Крім того, акцент робиться на підвищенні ефективності соціальних допомог і наданні інших форм підтримки малозабезпеченим сім'ям через принцип адресності. Також важливою метою є розширення ринку соціальних послуг, покращення їхньої якості та забезпечення громадянам більшої свободи у виборі безкоштовних або субсидійованих послуг [10, с. 9].

У своєму дослідженні В. Николаєва зазначає, що досить часто соціальну підтримку ототожнюють із поняттям соціального захисту. З метою розмежування даних понять вона стверджує, що соціальний захист є важливою умовою існування особистості та її правового статусу, а соціальну підтримку – важлива складова соціального захисту населення. Соціальна підтримка - це сукупність спеціальних заходів держави, які спрямовані на забезпечення належних умов, яких достатньо для забезпечення належного рівня існування окремих соціальних груп, осіб, сімей, які у певний момент час відчують труднощі у процесі життєдіяльності [5, с. 133]. Також, В. Николаєва зауважує, що соціальна підтримка включає різні форми допомоги, що надаються індивіду в залежності від його потреб та обставин. Матеріальна підтримка передбачає надання фінансових ресурсів, товарів та послуг, що особливо важливо в умовах економічних труднощів або криз. Психолого-педагогічна підтримка зосереджена на допомозі в адаптації та відновленні емоційного стану через психологічні консультації та освітні програми. Правова підтримка забезпечує захист прав людини, надання юридичних консультацій та вирішення правових конфліктів. Ці види

допомоги залежать від економічної ситуації, розвитку соціальної інфраструктури та доступності відповідних послуг [5, с. 134].

Соціальна підтримка також включає спільнотну та інформаційну підтримку, коли люди отримують взаємну допомогу або необхідну інформацію щодо доступних ресурсів і послуг. Всі ці форми підтримки взаємодіють і доповнюють одна одну, що дозволяє забезпечити комплексну допомогу людям у складних умовах. Їх ефективність залежить від розвитку інфраструктури, соціальних мереж та здатності реагувати на мінливі потреби осіб [5, с. 133].

В. Николаєва зауважує, що соціальна підтримка населення в Україні повинна бути спрямована на кілька ключових напрямів, щоб ефективно задовольнити потреби громадян, особливо в умовах постійних викликів, таких як війна, економічна нестабільність та соціальні трансформації. Перш за все, підтримка повинна бути орієнтована на забезпечення основних матеріальних потреб населення, зокрема надання допомоги в вигляді грошових виплат, продовольчих та гуманітарних ресурсів, а також забезпечення доступу до житла. У цей час особливо важливо підтримати найбільш уразливі групи населення, такі як внутрішньо переміщені особи, люди з інвалідністю, пенсіонери та багатодітні родини [5].

Л. П'янківська у своїй науковій праці зазначає, що соціальна підтримка є важливою складовою для забезпечення емоційного та психологічного здоров'я людини, особливо в умовах стресових ситуацій, таких як війна або інші кризові обставини. Вона включає в себе надання як психологічних, так і матеріальних ресурсів, що

сприяють адаптації людини до складних обставин, допомагають справлятися з емоційними та фізичними труднощами. Соціальна підтримка є багатогранною і може проявлятися у різних формах залежно від потреб людини та контексту її життя. Автор стверджує, що перш за все, соціальна підтримка може бути емоційною, що передбачає вираження турботи, заохочення та уваги з боку близьких людей. Цей вид підтримки сприяє покращенню психоемоційного стану, зміцнює відчуття безпеки та важливості для інших. Л. П'янківська зауважує, що групова підтримка також є важливим аспектом, що полягає в залученні людини до колективу, до взаємодії з іншими людьми через участь у різних соціальних ініціативах, волонтерських групах чи інших формах взаємодопомоги. Такі групи можуть забезпечувати не тільки емоційну, але й практичну підтримку, наприклад, допомогу в організації гуманітарних поставок, наданні притулку, або ж у вирішенні організаційних питань. Також важливою є інформаційна підтримка, яка включає в себе надання корисної інформації про доступні послуги, можливості лікування, а також поради щодо подолання труднощів. Це особливо актуально в ситуаціях, коли людина не має доступу до необхідної інформації, а також у кризових умовах, таких як війна, де правильно спрямована інформація може врятувати життя [01, с. 79].

Інструментальна підтримка включає допомогу, яку надають волонтери, гуманітарні організації чи навіть просто оточення людини, наприклад, у вигляді матеріальних ресурсів, як-от продукти харчування, одяг, медикаменти, або ж у вигляді практичних порад щодо вирішення конкретних проблем, що виникають в умовах

війни чи соціальних потрясінь [110, с. 79].

Також Л.В. П'янківська зазначає, що соціальна підтримка є системною і має структуру, що включає як рівень мікросоціуму (родина, друзі, близьке оточення), так і більш широкі рівні, такі як мезо- та макросоціальні рівні, що включають підтримку від громади, державних інститутів, благодійних організацій. На кожному з цих рівнів соціальна підтримка проявляється у різних формах та з різними цілями. На мікрорівні важливу роль відіграє емоційна підтримка від близьких людей, що допомагає людині відчувати себе не самотньою у складний період. Мезорівень включає підтримку, надану різними організаціями, які можуть допомогти у вирішенні матеріальних або організаційних проблем. Макрорівень забезпечує більш формалізовану підтримку через державні інститути та міжнародні організації [11, с. 80].

Одним з важливих аспектів соціальної підтримки є її динамічний характер. Типи підтримки можуть змінюватися залежно від конкретної ситуації та потреб людини. Це стосується як типу підтримки, так і її інтенсивності [11, с. 80].

Зауважимо, що дослідники підкреслюють, що соціальна підтримка в умовах війни має особливе значення, оскільки вона не лише допомагає людині адаптуватися до важких обставин, але й виступає як фактор, що допомагає зберігати психологічну рівновагу та витривалість. Стресові умови війни можуть призвести до серйозних порушень психічного здоров'я, таких як посттравматичний стресовий розлад, тому підтримка в цей період є важливою для зменшення наслідків стресу та запобігання розвитку психічних захворювань. Соціальна

підтримка не тільки допомагає людям впоратися з поточними труднощами, але й відіграє важливу роль у відновленні їх психоемоційного стану та соціальної адаптації після пережитого стресу чи травми.

Принципи здійснення соціальної підтримки є основними настановами для її ефективної реалізації, оскільки вони визначають фундаментальні підходи до організації допомоги, що надається громадянам у різних ситуаціях життєвих труднощів (див. Табл. 1.). Ці принципи служать орієнтирами для формування політики соціального забезпечення, створення механізмів підтримки на всіх рівнях управління та безпосередньо для розробки конкретних програм допомоги. Вони мають на меті забезпечити доступність, рівність і справедливість у наданні допомоги, а також максимізувати її ефективність. Реалізація принципів соціальної підтримки сприяє зміцненню соціальної стабільності, зниженню рівня бідності та маргіналізації, а також покращенню якості життя вразливих верств населення.

Таблиця 1.

Принципи соціальної підтримки*

Принцип	Характеристика
Адресність	Соціальна підтримка повинна бути спрямована на конкретних осіб або соціальні групи, які потребують допомоги. Це означає, що підтримка надається тим, хто справді має потребу, на основі індивідуальних обставин, таких як матеріальне становище, стан здоров'я або соціальний статус.
Доступність	Соціальна підтримка повинна бути доступною для всіх, хто її потребує, незалежно від місця проживання, соціального статусу чи інших обмежень. Забезпечення доступності включає створення відповідної інфраструктури, навчання працівників та адаптацію процесів на-

	дання послуг.
Гуманність	Соціальна підтримка повинна бути спрямована на забезпечення гідності, поваги та добробуту осіб, що її отримують. Підтримка має бути надана з повагою, без дискримінації чи упереджень, і орієнтована на допомогу, а не на формальне виконання обов'язків.
Цілеспрямованість	Соціальна підтримка повинна бути спрямована на досягнення конкретних цілей, таких як покращення матеріального стану, соціальної інтеграції, полегшення життєвих труднощів тощо. Це означає, що кожна форма підтримки має бути чітко визначена з огляду на конкретні потреби і має бути спрямована на досягнення максимального позитивного результату для отримувача.
Законність	Соціальна підтримка повинна надаватися в межах чинного законодавства. Законність є гарантією того, що права громадян будуть захищені, а система соціальної підтримки не буде використовуватися з порушенням правових норм.
Безповоротність	Соціальна підтримка передбачає безповоротний характер наданої допомоги, тобто особи, які отримують допомогу, не зобов'язані повертати отримані ресурси чи послуги. Безповоротність допомагає уникнути додаткових фінансових та психологічних навантажень на одержувачів підтримки.

*Джерело: сформовано автором на основі даних джерела [5, с. 134]

Кожен з цих принципів є важливим для забезпечення ефективної, етичної та справедливої системи соціальної підтримки, яка враховує як індивідуальні потреби громадян, так і загальні соціальні цілі.

Висновки. Отже, соціальна підтримка є важливою складовою соціальної політики, спрямованою на покращення умов життя та забезпечення гідних умов існування осіб, які потребують допомоги. Важливу роль

соціальна підтримка відіграє в умовах соціальних і економічних криз, таких як війна або економічна нестабільність, де вона забезпечує матеріальні ресурси та емоційну підтримку найбільш уразливим групам населення. Особливе значення соціальна підтримка має для ветеранів війни, пенсіонерів, осіб з інвалідністю та інших вразливих категорій населення. Вона сприяє їхній реабілітації, соціальній адаптації та забезпеченню рівних можливостей у житті, що важливо для підтримки стабільності та соціальної справедливості в суспільстві.

Список джерел

1. Іванів А. А, Логвиненко В. М. Професійна реабілітація рятувальників, які отримали інвалідність. Збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної інтернет конференції з нагоди відзначення Дня науки-2024 в Україні «Актуальність та особливості наукових досліджень в умовах воєнного стану» (м. Київ, 22 травня 2024 року). Київ: ДНДІ МВС України, 2024. С. 396-398.
2. Костишин Е. І., Шевців Ю. О. Соціальна підтримка дітей, які постраждали від збройного конфлікту в Україні. Публічне управління та соціальна робота. 2024. Том 1. С. 58-64.
3. Логвиненко В. М. Особливості професійної реабілітації та соціальної інтеграції рятувальників, які отримали інвалідність. Публічне управління та соціальна робота. 2024. Том 1. С. 65-69.
4. Логвиненко В. М. Розширення повноважень служб супроводу в системі МВС України: шляхи та перспективи. Публічне управління та соціальна робота. 2024. Том 2. С. 72-76.
5. Николаєва В. І. Система соціальної підтримки в умовах воєнного конфлікту: проблема транспарентності. Держава та регіони. Серія: Державне управління. 2018. №1 (61), С.133-137.
6. Положення про Єдину інформаційну систему соціальної сфери. Затверджено Постановою Кабінету Міністрів України № 404 від 14 квітня 2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/404-2021-%D0%BF#Text> (дата звернення: 28.12.2024)
7. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту:

Закон України із змінами внесеними відповідно до Закону
№4074-IX від 20.11.2024. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата
звернення: 26.12.2024)

8. Слезанська Г., Горішна Н., Бирик Д., Криницька І. Соціальна підтримка ветеранів/ветеранок російськоукраїнської війни та їх сімей у воєнний та повоєнний час. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, No. 1, pp. 47-62.
9. Столярик О., Семигіна Т. Повернутися з війни: психосоціальна підтримка ветеранів/-нок та членів їхніх сімей. *Social Work and Education*, 2023. Vol. 10, No. 1. pp. 63-77.
10. Утвенко В. В. Система соціального забезпечення та соціальної підтримки: навч. посіб. Київ : ДП «Вид. дім «Персонал», 2018. 248 с.
11. Piankivska L. V Social Support of the Individual in War Conditions: Ukrainian and International Experience. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series «Pedagogy and Psychology»*, 2022. Vol. 8, №2. pp. 76-84.

Боднарчук Вікторія. Розвиток мнемічних та емоційно-вольових якостей особистості майбутніх фахівців цивільного захисту засобами неформальної освіти

Викладач кафедри практичної психології та педагогіки факультету психології та соціального захисту Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

© Боднарчук Вікторія, лютий 2025.

Досліджено вплив участі майбутніх фахівців цивільного захисту в творчих гуртках при закладах вищої освіти системи ДСНС України на розвиток важливих психологічних якостей, зокрема мнемічних (пам'ять, увага, мислення) та емоційно-вольових (стресостійкість, рішучість, самоконтроль). Розкрито значення творчої діяльності як ефективної неформальної форми освіти, що сприяє формуванню професійних компетентностей та психологічної готовності до роботи в екстремальних ситуаціях. Виявлено, що активна участь у гуртках сприяє розвитку креативного мислення, поліпшенню емоційної саморегуляції та покращенню командної роботи, що є критично важливим для подолання стресових ситуацій у професійній діяльності. Також досліджено роль творчих гуртків у підвищенні стійкості до стресу та здатності швидко приймати рішення в умовах напруги та невизначеності.

Ключові слова: неформальна освіта, творчі гуртки, мнемічні якості, емоційно-вольові якості, фахівці цивільного захисту, психологічна готовність, стресостійкість, креативне мислення, командна робота, самоконтроль.

Viktoriya Bodnarchuk, lecturer at the Practical Psychology and Pedagogy Department of the Psychology and Social Protection Faculty at the Lviv State University of Life Safety, Lviv. Development of Memory and Emotional-Volitional Personality Qualities of Future Civil Protection Specialists through Informal Education.

The impact of the participation of future civil defense specialists in extracurricular creative groups at higher education institutions of the State Emergency Service of Ukraine on the development of important psychological qualities, in particular mnemonic (memory, attention, thinking) and emotional-volitional (stress resistance, determination, self-control), was studied. The importance of creative activity as an effective non-formal form of education, which contributes to the

formation of professional competencies and psychological readiness to work in extreme situations, is revealed. Active participation in extracurricular creative groups has been found to contribute to the development of creative thinking, emotional self-regulation, and teamwork, which is critically important for overcoming stressful situations in professional activities. The role of extracurricular creative groups in increasing resistance to stress and the ability to quickly make decisions in conditions of tension and uncertainty was also investigated.

Keywords: informal education, extracurricular creative groups, mnemonic qualities, emotional and volitional qualities, civil defense specialists, psychological readiness, stress resistance, creative thinking, teamwork, self-control.

Сучасний світ вимагає від фахівців цивільного захисту не лише високого рівня професійної компетентності, але й розвинених особистісних якостей, які забезпечують ефективне виконання службових завдань у надзвичайних ситуаціях. Розвиток особистісних якостей фахівців цивільного захисту є предметом дослідження багатьох науковців (О. Діденко, М. Козяр, І. Коваль, М. Коваль, М. Кремень, С. Кучеренко, О. Столяренко, О. Тімченко, М. Фоміч та ін.), які вивчають психологічні, педагогічні та професійні аспекти підготовки спеціалістів у цій галузі. Досить глибоко проаналізовані професійно важливі якості працівників ДСНС, зокрема, у плані психодіагностики їхньої професійної придатності та прогнозування доцільності професійного відбору, процесу формування особистості та її професійного розвитку під час підготовки у ЗВО із специфічними умовами навчання. Значну увагу науковці та практики приділяють фізіологічній (стосовно адаптаційних можливостей організму та його функціональних резервів), психофізіологічній (вплив фізіологічних і психічних функцій на ефективність професійної діяльності), медичній (взаємозв'язок професійної діяльності з

фізичним і психічним здоров'ям) площинам структури особистості фахівців цивільного захисту.

Однією із особливостей процесу професійної підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту у ЗВО із специфічними умовами навчання є суворя субординація, чітка регламентація всієї життєдіяльності, пов'язана з дотриманням статутів, наказів та інших нормативно-правових актів, що втілює принцип єдиноначальності й декларативності спілкування. За таких умов, як зазначають дослідники [1; 3], недостатньо враховуються особистісні інтереси, потреби курсантів у самовираженні; надмірний контроль за поведінкою й позбавлення самостійності студентів курсантів знижують професійну мотивацію, навчальну й соціальну, творчу активність; ускладнюють висловлення власної думки, тощо. У цьому контексті дослідники (Г. Дубровинський, Н. Кибальна, І. Кравченко, С. Левченко, Б. Фурманець та ін.) вважають, що пріоритетними у підготовці фахівців ризиконебезпечних професій є цілеспрямоване формування і розвиток у них соціально і професійно важливих якостей, здатності регулювати власні психічні стани; становлення позитивної «Я-концепції», адекватної самооцінки; навчання курсантів творчо використовувати механізми вольової саморегуляції поведінки та діяльності.

Формування соціально і професійно важливих якостей особистості в умовах формальної освіти часто є недостатнім для вирішення сучасних викликів, що зумовлює необхідність пошуку альтернативних підходів, одним із яких є використання засобів неформальної освіти, яка передбачає гнучкі, інтерактивні методи навчання, що базуються на практичному досвіді та

індивідуальних потребах учасників. Неформальна освіта створює сприятливі умови для розвитку когнітивної гнучкості, здатності до швидкого ухвалення рішень та управління емоційним станом у складних обставинах. Саме тому її впровадження в систему підготовки фахівців цивільного захисту є актуальним завданням, яке потребує наукового обґрунтування та практичної реалізації.

Проблеми неформальної освіти висвітлено в наукових працях зарубіжних (Р. Coombs, Р. Н. Dave, D. W. Livingstone та ін.) та вітчизняних (О. Аніщенко, О. Биковська, А. Гончарук, Н. Горук, О. Литовченко, Л. Лук'янова, Р. Науменко, Л. Сігаєва, Н. Сулаєва, Л. Тимчук та ін.) дослідників, які розглядають цю освіту як певну освітню діяльність, що виходить за межі формальної освіти та спрямована на задоволення різноманітних освітніх потреб особистості із урахуванням її індивідуальних можливостей, активізацію її творчого потенціалу, підвищення її загальнокультурного рівня, а також сприяння набуттю та вдосконаленню життєвих і професійних навичок, її соціальному розвитку. Досліджуючи роль та місце неформальної освіти у системі професійно-педагогічної підготовки майбутніх вчителів Н. Сулаєва [2] переконливо наполягає на необхідності інтеграції неформальної мистецької освіти з формальною у ЗВО різного профілю.

Неформальну мистецьку освіту розглядаємо як добровільну мистецьку діяльність особистості поза формальним навчанням у ЗВО із специфічними умовами навчання, що реалізується зазвичай у мистецьких гуртках, студіях, художніх колективах, основна мета якої полягає у стимулюванні особистісно-професійного розвитку

майбутніх фахівців цивільного захисту шляхом задоволення їхніх соціокультурних і освітньо-професійних потреб. Ми глибоко переконані, що виявлення і розвиток творчого потенціалу особистості благотворно впливає на якість навчальної та майбутньої професійної діяльності, а також на психо-емоційний стан здобувачів освіти.

Участь майбутніх фахівців цивільного захисту у творчих гуртках сприяє всебічному розвитку мнемічних функцій, таких як пам'ять, увага та мислення. Заучування текстів, сценаріїв, а також повторення складних послідовностей дій стимулює розвиток короткочасної та довготривалої пам'яті; розвивається асоціативне мислення, оскільки студенти та курсанти шукають нові підходи до виконання завдань. Крім того, виконання творчих завдань відіграє важливу роль у розвитку таких навичок, як багатозадачність та гнучке мислення. Наприклад, під час підготовки до вистави або іншої мистецької події студенти повинні одночасно аналізувати потреби й реакції аудиторії, генерувати нові ідеї для покращення сценічного виконання, а також швидко адаптувати свої дії до непередбачених ситуацій, які можуть виникнути під час виступу. Ці процеси формують здатність ефективно працювати в умовах невизначеності, що є ключовою компетенцією для майбутніх фахівців цивільного захисту. Завдяки таким практикам здобувачі освіти навчаються бути уважними до деталей, швидко переключатися між завданнями та приймати оптимальні рішення навіть у складних обставинах. Це допомагає їм підготуватися до роботи в екстремальних умовах, де потрібна миттєва реакція та здатність діяти ефективно, попри високий рівень стресу.

Емоційно-вольові якості, такі як стресостійкість, самодисципліна та рішучість, активно формуються під час творчої діяльності. Публічні виступи у складі творчих гуртків допомагають студентам долати страх сцени, невпевненість у власних силах та тривожність. Це сприяє формуванню здатності до емоційної саморегуляції, що є необхідною в стресових ситуаціях.

Репетиційна діяльність є ефективним способом тренування уваги, адже підготовка до виступів вимагає високого рівня концентрації, швидкої реакції на корекцію помилок та уваги до деталей. Це формує стійкість до відволікань, що є критично важливим у роботі фахівців цивільного захисту. Репетиційна робота, підготовка до виступів чи конкурсів є потужним інструментом для формування самодисципліни, адже студенти змушені раціонально планувати свій час, зосереджуватися на виконанні конкретних завдань і слідувати встановленому графіку. Регулярна участь у репетиціях сприяє розвитку відповідальності за власні дії та за загальний результат команди, вміння працювати в колективі, знаходити компроміси та розвивати навички командної взаємодії, оскільки під час підготовки до виступу учасники мають узгоджувати свої дії з іншими, враховувати думки та пропозиції колективу й швидко реагувати на зауваження керівника гуртка. Такий підхід також стимулює здатність знаходити ефективні шляхи вирішення складних задач, що виникають у процесі творчої діяльності. Завдяки цьому студенти не лише вдосконалюють свої організаційні та комунікативні навички, а й формують психологічну готовність до роботи в умовах напруженого графіка та високої відповідальності, що є невід'ємною

частиною професійної діяльності фахівців цивільного захисту.

Ключовою навичкою для фахівців цивільного захисту є здатність до прийняття швидких рішень у стресових умовах. Участь у творчих гуртках дозволяє студентам практикувати рішучість і готовність до адаптації в умовах змін – непередбачені обставини під час виступів (технічні несправності чи затримки) стають можливістю для розвитку стійкості та здатності працювати під тиском.

Крім того, творча діяльність позитивно впливає на розвиток емпатії та соціальної інтеграції студентів – спільна робота у гуртках формує навички міжособистісного спілкування, підтримки колег і створює сприятливий емоційний клімат у колективі. Завдяки регулярному аналізу власних емоційних станів під час занять мистецтвом здобувачі вищої освіти вчаться управляти своїми емоціями, що безпосередньо знижує ризик виникнення професійного вигорання. Усе це робить неформальну освіту ключовим чинником розвитку професійної та емоційної стійкості.

Одним із яскравих прикладів такого підходу є діяльність Студії акторської майстерності (далі – САМ) – аматорського мистецького гуртка, який функціонує в ЛДУБЖД у 2016 р. Заняття в гуртку передбачають запам'ятовування текстів, послідовностей сценічних дій, репетиції рухів та інтонацій, що стимулює роботу пам'яті та уваги, допомагаючи учасникам покращувати когнітивні здібності, які є необхідними для їхньої професійної діяльності в екстремальних умовах. Здобувачі розвивають мнемічні якості, такі як пам'ять, увага, уява та креативність шляхом акторської гри у патріотичних виставах,

виконання народних танців та втілення на сцені характерів різних персонажів світової класики. Курсанти та студенти також удосконалюють навички публічного виступу, вчаться говорити зі сцени чітко, структуровано та послідовно, висловлюючи власну думку без страху перед аудиторією. Ці вміння особливо важливі для майбутніх фахівців цивільного захисту, оскільки вони часто мають працювати в умовах стресу, пояснювати свої дії та комунікувати з населенням у кризових ситуаціях. Заняття акторською майстерністю розвивають емоційну чуйність та здатність до глибшого розуміння поведінки інших людей, що є вкрай важливим для фахівців цивільного захисту, які працюють у командах і повинні взаємодіяти з постраждалими.

Важливо зазначити, що САМ виконує й релаксаційну функцію, слугуючи засобом зняття стресу та напруги, які супроводжують навчання у закладах зі специфічними умовами. Курсанти та студенти використовують мистецтво як інструмент для відновлення емоційної рівноваги та релаксації, що знижує рівень тривожності й підвищує стресостійкість.

Таким чином, діяльність САМ забезпечує комплексний вплив на мнемічні та емоційно-вольові якості майбутніх фахівців цивільного захисту, не лише покращують когнітивні функції, але й формують необхідні для професійної діяльності емоційні та поведінкові навички. Ідеальною формулою підготовки майбутніх фахівців цивільного захисту вважаємо поєднання саме формальної та неформальної освіти: коли знання та професійні навички здобуваються не лише в аудиторії, а й за її межами, що сприяє розвитку соціально і професійно

важливих якостей майбутніх фахівців цивільного захисту шляхом творчого самовираження та активної участі в мистецьких гуртках, студіях, художніх колективах.

Список джерел

1. Гора В. А. Особливості системи професійної підготовки курсантів у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2013. № I(7), Issue 14. С. 107-110.
2. Сулаєва Н. В. Основні підходи до менеджменту неформальної мистецької освіти в художньо-творчих колективах вищих педагогічних навчальних закладах. *Витоки педагогічної майстерності: зб. наук. праць*. 2011. Вип. 8(2). С. 256-262.
3. Хлипавка Г. Г. Формування соціальної компетентності майбутніх офіцерів служби цивільного захисту в процесі професійної підготовки. *Вісник ЛДУ БЖД : Зб. наук. праць*. 2016. № 13. С. 232-241.

Вознюк Оксана, Казан Емілія. Ідеологічна складова пропаганди «руського міра» та її вплив на свідомість молоді України

к. пед. наук, доцент
професор кафедри воєнної історії
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4186-6113>
E-mail: oksa_w2000@ukr.net

доцент, Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
E-mail: kazan.emilia@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0997-6945>

© Оксана Вознюк, Казан Емілія, листопад 2024.

Розглянуто питання ідеології «руського міра» як основи російської агресії проти України. Ідеологія «руського міра» — це форма культурного імперіалізму, що маскує геополітичні амбіції росії під виглядом спільного цивілізаційного коду, заснованого на російській мові, культурі та православ'ї. Ця доктрина використовується для виправдання агресії проти України, включаючи анексію Криму та підтримку конфліктів на Донбасі. Пропаганда створює міф про «братські народи», спотворюючи історичні факти й примішуючи право України на незалежність. Особлива увага приділяється молоді, формуванню її світогляду через психологічні механізми впливу, дезінформацію та маніпуляції. Розвиток «руського міра» на європейський простір має на меті дискредитацію демократичних цінностей і створення розколів через медіа, фінансування радикальних рухів і культурну експансію. У протидії цій ідеології важливу роль відіграє патріотичне виховання, спрямоване на зміцнення національної ідентичності та громадянської відповідальності молоді. Ідеї «руського міра» як елемент неоліберської агресії становлять загрозу не лише Україні, а й усій Європі. Наголошено на патріотичному вихованні молоді, що є важливим елементом формування громадянського суспільства, особливо в умовах війни. Воно сприяє усвідомленню молоддю власної відповідальності за майбутнє держави, підсилює національну ідентичність і забезпечує моральну підтримку суспільства у складні часи. Війна загострює необхідність формування

таких цінностей, як любов до Батьківщини, повага до державних символів, відданість національним інтересам і готовність до самопожертви заради України.

Ключові слова: пропаганда, «руській мір», молодь України, свідомість.

The article examines the issue of the Russian World ideology as the basis of Russian aggression against Ukraine. The ideology of the 'Russian world' is a form of cultural imperialism that disguises Russia's geopolitical ambitions under the guise of a common civilisational code based on the Russian language, culture and Orthodoxy. This doctrine is used to justify aggression against Ukraine, including the annexation of Crimea and support for the conflicts in Donbas. The propaganda creates the myth of 'brotherly nations', distorting historical facts and diminishing Ukraine's right to independence. Special attention is paid to young people, shaping their worldview through psychological mechanisms of influence, disinformation and manipulation. The development of the 'Russian world' in the European space is aimed at discrediting democratic values and creating splits through the media, financing radical movements and cultural expansion. Patriotic education aimed at strengthening national identity and civic responsibility of young people plays an important role in countering this ideology. The ideas of the 'Russian world' as an element of neo-imperial aggression pose a threat not only to Ukraine but to the whole of Europe. Patriotic education of young people is an important element in the formation of civil society, especially in times of war.

Keywords: propaganda, 'Russian world', Ukrainian youth, consciousness.

Що таке ідеологія «руського міра»? Сама ця ідеологія відображає спробу консолідувати російськомовних громади в різних кутках світу через спільний цивілізаційний код, основою якого є російська мова, культура та православна релігія. За своєю суттю, це є формою культурного імперіалізму, що маскує агресивні зовнішньополітичні заміри Кремля. Росія використовує ідеологію «руського міра» як обґрунтування своєї агресії щодо України. Ця ідеологія підтримує наративи про те, що Україна є частиною «єдинава народа» та не може існувати як незалежна держава. Ця ідеологія стала основою для анексії Криму у 2014 році та підтримки

псевдодержавних утворень на території Донбасу. Пропаганда російського світу підготовляє ґрунт для сприйняття військових дій як захисту спільних інтересів та цінностей.

Особливим об'єктом цієї пропаганди є молодь — майбутнє суспільства, формування світогляду якої визначає перспективи розвитку держави. Дослідження впливу цієї ідеології на свідомість молоді України є важливим для розробки ефективних стратегій протидії та захисту інформаційного простору країни.

Гузьо Назар у статті «Ідеологія «русского міра» як ідейна основа російської агресії проти України» зауважує, що «... пафосні епітети про нібито «спільне минуле», «тісне переплетіння історичних доль», «глибоке усвідомлення нерозривної єдності», «братнє походження і родинні зв'язки» не втомлюється нам нав'язувати російська пропаганда... Її суть полягає у використанні агресором і місцевими проросійськими терористами не лише російської зброї, а й геополітичних, політичних, дипломатичних, економічних та ідеологічних важелів впливу на Україну. Одним із важливих елементів гібридної війни і є концепт «русского міра». Він за своєю сутністю є неоімперською геополітичною ідеологічною доктриною, яка має на меті обґрунтувати теоретично та допомогти практично реінкарнувати росію як імперську наддержаву у кордонах 1914 р.» [1].

Формування образу «єдності слов'янських народів». Одним із ключових елементів пропаганди є створення міфу про «братські народи», що мають спільні історичні та культурні корені. Цей наратив активно підтримується через використання спільної історії Київської Русі,

спотворення фактів про боротьбу українців за незалежність, створення позитивного образу росії як захисника слов'янських народів.

У статті «Пропаганда "русского міра" має каратися як загроза нацбезпеці, — науковці звернулися до парламентарів» Релігійно-інформаційної служби України наголошує: «Маючи відверто антихристиянський характер, пропагуючи ксенофобію та насильство заради чергового соціального експерименту, документ водночас заявляє про особливу месіанську роль російської держави, російського народу і «русского міра» як «утримувача» («катехона»), який, нібито, творить «особливу цивілізацію» та «російську цивілізаційну ідентичність» на противагу «впалому у сатанізм Заходу». Сьогодні «русскій мір» – це фактично євразійська політична ідеологія неоімперської агресії та війни із використанням окремих елементів християнського соціального вчення» [2]. Насамперед це проблема руйнування та подолання російських імперських міфів, нав'язаних українському суспільству в рамках російської ідеологічної доктрини «русского міра», який становить небезпеку не тільки для України, але й для Європи.

Вплив на свідомість молоді. Психологічна складова впливу пропаганда «русского міра» активно використовує психологічні механізми, такі як: створення страху та невизначеності, формування відчуття небезпеки від "ворогів" Заходу та України; емоційна маніпуляція: використання тривожних і драматичних сюжетів для посилення емоційної реакції; соціальна ізоляція: створення умов, за яких молодь почувається відірваною від світу, якщо не підтримує ідеї «русского міра»,

деформація національної ідентичності: під впливом пропаганди частина молоді починає сприймати Україну як державу, яка не має права на самостійне існування, що призводить до зменшення патріотизму, ігнорування національних цінностей.

Катерина Бенюк у статті «Європейські руки Путіна: як росія впливає на громадську думку в ЄС» підкреслює: «Медіа та інші інтернет платформи є основним інструментом для поширення дезінформації та пропаганди. Як ще раніше писали у texty.org.ua, поширенню проросійських наративів серед європейців сприяють місцеві право-, ліворадикальні, конспірологічні або просто проросійськи налаштовані медіа, представництва RT та «Спутніка» (структур холдингу «росія сьогодні»). До того ж посилює "русского міра" просуває низка експертів з університетів, аналітичних центрів або просто журналістів, які позиціонують себе як фахівці з питань росії/України. Також на російські інтереси працюють численні двосторонні «форуми», «діалоги», «асоціації» тощо» [3].

Пропаганда «русского міра» на європейський простір. Основні механізми впливу: пропаганда «русского міра» у Європі має на меті дискредитацію демократичних цінностей, створення конфліктів між країнами ЄС та посилення проросійських настроїв серед європейців. Основними механізмами є дезінформація та маніпуляція в медіа, поширення фейкових новин через проросійські ЗМІ (RT, Sputnik), створення та підтримка альтернативних наративів, які виправдовують дії росії, використання соцмереж для посилення розколу серед європейського суспільства; фінансування політичних сил: підтримка

радикальних і популістських партій, які пропагують антиімміграційні, євроскептичні та проросійські ідеї; Культурна експансія: організація культурних заходів, що популяризують російську історію, мову та традиції, діяльність російських центрів науки і культури, які діють у багатьох європейських містах; мережа агентів впливу: залучення бізнесменів, журналістів та науковців для просування ідеї «багатополярного світу» і відновлення зв'язків із росією.

Значення патріотичного виховання: патріотичне виховання молоді є важливим елементом формування громадянського суспільства, особливо в умовах війни. Воно сприяє усвідомленню молоддю власної відповідальності за майбутнє держави, підсилює національну ідентичність і забезпечує моральну підтримку суспільства у складні часи. Війна загострює необхідність формування таких цінностей, як любов до Батьківщини, повага до державних символів, відданість національним інтересам і готовність до самопожертви заради України.

Висновок. Отже, доктрина «руського міра», яка ґрунтується на симбіозі ідей «збирання ісконно руських земель», теорій «Святої Русі», євразійства та російського націоналізму і покликана переформатувати пострадянський простір агресивними, гібридно-збройними методами стала однією з першопричин сучасної російсько-української війни.

Список джерел

1. Пропаганда "руського міра" має каратися як загроза нацбезпеці. Режим доступу: <https://risu.ua/propaganda-russkogo-mira-maye-karatisya-yak-zagroza-nacbezpeci-naukovci->

zvernulisya-do-parlamentariv_n147963

2. Гузьо Назар. Ідеологія «русского міра» як ідейна основа російської агресії проти України. Режим доступу: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/34823/1/170.pdf>
3. Бенюк Катерина. Європейські руки Путіна: як росія впливає на громадську думку в ЄС/ Режим доступу: <https://espreso.tv/poyasnuemo-evropeyski-ruki-putina-yak-rosiya-vplivae-na-kraini-es>

Іванів Анна. Внутрішня та зовнішня міграція в Україні: сучасні виклики

Здобувачка вищої освіти 6 курсу за спеціальністю
«соціальна робота» Львівського державного універси-
тету безпеки життєдіяльності

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-1049-7660>

E-mail: a.ivaniv@ldubgd.edu.ua

© Іванів Анна, лютий 2025.

Розглянуто значні соціальні та економічні виклики, спричинені міграційними процесами в сучасній Україні. Підкреслено, як глобалізація, економічні труднощі, воєнні дії на сході, окупація Криму та повномасштабне вторгнення росії у 2022 році глибоко вплинули на демографічну ситуацію, ринок праці, соціальну сферу та загальну стабільність країни. Активізація як зовнішньої, так і внутрішньої міграції призвела до помітного зниження якості робочої сили на національному та регіональному рівнях. Виробництва перемістилися у безпечніші регіони, а багато висококваліфікованих спеціалістів виїхали за кордон, змінюючи структуру ринку праці. Розглянуто основні тенденції міграції, включаючи внутрішні та зовнішні переміщення, спричинені війною, окупацією, демографічними змінами та пошуком кращих соціальних умов. Також узагальнено виклики, з якими стикаються українські біженці та внутрішньо переміщені особи (ВПО), такі як доступ до тимчасового захисту, працевлаштування, житла та медичної допомоги. Підкреслено необхідність ефективної державної політики для мінімізації негативних наслідків міграції та забезпечення стабільності та розвитку країни в умовах сучасних викликів.

Ключові слова: міграція, біженець, внутрішньо переміщена особа, соціальна політика, соціальна інтеграція

Internal and External Migration in Ukraine: Modern Challenges. This article addresses the significant social and economic challenges posed by migration processes in modern Ukraine. The study highlights how globalization, economic difficulties, military actions in the east, the occupation of Crimea, and the full-scale invasion by Russia in 2022 have profoundly impacted the demographic situation, labor market, social sphere, and overall stability of the country. The

activation of both external and internal migration has led to a notable decline in the quality of the workforce at national and regional levels. Industries have relocated to safer regions, and many highly qualified specialists have moved abroad, altering the labor market structure. The article examines the main trends in migration, including internal and external movements driven by war, occupation, demographic changes, and the search for better social conditions. It also explores the challenges faced by Ukrainian refugees and internally displaced persons, such as access to temporary protection, employment, housing, and healthcare. The study underscores the need for effective state policies to mitigate the negative consequences of migration and ensure the stability and development of the country amidst ongoing challenges.

Keywords: migration, refugee, internally displaced person, social policy, social integration.

Постановка проблеми. Міграційні процеси є однією з основних соціальних та економічних проблем сучасної України. В умовах глобалізації, економічних труднощів, воєнних дій на сході країни з попередніх років та окупації Криму, а з 2022 року – повномасштабне вторгнення росії в Україну, міграція суттєво впливає на демографічну ситуацію, ринок праці, соціальну сферу та загальну стабільність у державі. Це призвело до загострення криз у різних секторах економіки та суспільного життя. Активізація зовнішніх та внутрішніх міграційних процесів призвела до суттєвого зниження якості робочої сили як на національному так і на регіональних ринках праці. Частина виробництв перемістилась із територій наближених до лінії розмежування у більш безпечні райони (переважно західні області), а частина висококваліфікованих спеціалістів виїхала за кордон, де працюють на інші країни. Спостерігається зміна структури ринку праці, на який виходять працівники різних вікових категорій. Вони відрізняються між собою за рівнем кваліфікації, світоглядом, креативними

здібностями, технічними навичками та рівнем активності. Відбувається зміна усіх сфер життя. Люди зіштовхуються з новими викликами, серед них – віддалена робота, розвиток комунікативних навичок, здатність адаптуватись до нового середовища, опанування новими технологіями, вміння вирішувати складні життєві проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні науковці досліджували різні аспекти міграції, включаючи вплив на ринок праці, демографічну ситуацію, соціальну сферу та проблеми, з якими стикаються біженці та внутрішньо переміщені особи. Зокрема, можна вказати на таких авторів як: О. Білецький, К. Бортун, Т. Букіна, О. Василяка, О. Галуцько, О. Євтушенко, Н. Зленко, А. Іванів, Н. Каравайченко, З. Кобеля Ю. Кобець, І. Курило, В. Логвиненко, Т. Мадрига, О. Малиновська, В. Молотай, М. Саракуца, О. Сотула, Н. Тимошик, О. Федоренко, М. Чесакова та ін. Міграція змінює структуру населення, викликає потребу в адаптації державної політики для підтримки економічного зростання та соціальної стабільності. Розуміння цих процесів допомагає прогнозувати наслідки для національної безпеки та розробляти ефективні стратегії для інтеграції мігрантів. Це також сприяє міжнародній співпраці у вирішенні спільних викликів. Тому продовження досліджень в цьому напрямі залишається актуальним.

Метою статті є дослідження міграційних процесів в Україні, їх впливу на демографічну ситуацію, ринок праці та соціальну сферу, а також аналіз основних проблем, з якими стикаються українські біженці та ВПО.

Виклад основного матеріалу. Основні тенденції міграції

в Україні включають внутрішню та зовнішню міграції через воєнні дії, окупацію, демографічні зміни та пошук кращих соціальних умов. Очевидно, що міграція значно впливає на ринок праці, демографічну структуру та соціальні відносини. Вивчення міграційних процесів має допомагати прогнозувати їх наслідки для економіки, соціального забезпечення та національної безпеки. Зовнішня міграція в Україні стає все більш актуальною, оскільки країна знаходиться в умовах війни і втрачає населення, яка мігрує до Європи та інших держав. Це впливає на економічний, соціальний та демографічний розвиток країни. Тому регулювання міграції стає стратегічним пріоритетом державної політики. Міграційна ситуація посилює диспропорції економічного і соціального розвитку регіонів. Необхідно розробити та впровадити ефективну державну політику для запобігання міграційним втратам та мінімізації негативних наслідків міграції [2].

До початку воєнного конфлікту на сході України трудова міграція була характерною для мешканців прикордонних регіонів, яка згодом поширилася на інші області. Молодь виїжджала на навчання за кордон, що призводило до омолодження складу мігрантів і збільшення частки висококваліфікованих професіоналів. Тривалість перебування за кордоном зростала, перетворюючи тимчасову міграцію на постійну [6].

Сьогодні, через війну, українські мігранти – це переважно біженці: жінки, діти, люди похилого віку. За даними Міжнародної організації з міграції, нині понад 6 мільйонів осіб покинули Україну в пошуках безпеки, а 3,5 мільйонів осіб стали внутрішньо переміщеними [9].

Таблиця 1.
Кількість громадян України, які виїхали з 2022 р. до країн Європи
(станом на 31.12.2023 р.), (тис. осіб)

КРАЇНА	Біженці з України зареєстровані в країні, (тис. осіб)
Німеччина	1125,9
Польща	956,6
Чехія	375,6
Велика Британія	250,4
Іспанія	185,9
Молдова	120,7
Словаччина	114,2
Ірландія	102,6
Франція	69,5

Примітка. Складено автором за даними УВКБ ООН.

Як показують дослідження УВКБ ООН «Моделі переміщення, ризику захисту та потреби біженців з України» потреби та проблеми українських мігрантів з початку повномасштабного вторгнення не є сталими. Так, регіональний аналіз захисту №3 цього дослідження (УВКБ ООН, листопад 2023р.) показав, що біженці з України стикаються з різними викликами, такими як доступ до тимчасового захисту, працевлаштування, безкоштовного житла та медичної допомоги. Однією з головних проблем мігрантів з України було житло. Це зумовлено тим, що програми які надавали безкоштовне житло, мали тимчасовий характер і завершилися у багатьох країнах. Пошук житла став складним завданням не лише через фінансові труднощі, а й тому, що більшість орендодавців надають перевагу довгостроковій перспективі, відмовляючи тим, хто перебуває під тимчасовим захистом. Часті переїзди та нестабільність житла також ускладнюють доступ до інших можливостей, зокрема

освіти для дітей [7].

За даними регіонального аналізу захисту №4 (УВКБ ООН, червень 2024 р.) основними проблемними питаннями біженців з України були доступ до документів, реєстрація цивільного стану, умови праці, відвідини України. Так, 23% респондентів мають хоча б одного члена сім'ї з відсутнім або простроченим документом, причому міжнародний паспорт є найчастіше відсутнім документом; 11% - повідомили про події, що потребують реєстрації (народження, смерть, шлюб, розлучення), з яких 17% зіткнулися з труднощами при реєстрації; 38% опитаних або членів їхніх сімей відвідували Україну хоча б один раз після першого виїзду, з яких 12% зіткнулися з труднощами при поверненні до приймаючих країн. Найбільш проблемним питанням залишається працевлаштування та умови праці. Так, 43% респондентів працюють у приймаючих країнах, з яких 15% працюють без трудових договорів, 22% працюють понаднормово, 2% повідомили про конфіскацію документів роботодавцями, а 9% мають нерегулярний доступ до заробітної плати [8]. Певною мірою ці відповіді сигналізують про експлуатаційні практики щодо біженців з України. Слід зазначити, що сучасні закордонні джерела активно висвітлюють загострення торгівлі людьми в Україні. З моменту повномасштабного вторгнення росії у лютому 2022 року ця проблема стала ще складнішою. Навіть до вторгнення показники торгівлі людьми зростали через пандемію COVID-19 та переміщення людей зі східної України та Криму. Вимушені переселенці є надзвичайно вразливими, особливо жінки та діти, які часто стають жертвами шахраїв, що видають себе за посередників з

пошуку роботи. Війна створює умови для експлуатації тих, хто опиняється у групі ризику [4, с. 54].

Втім, ведучи мову про зовнішніх мігрантів – то багато з них працевлаштувалися, облаштували побут та інтегрувалися в нові громади. Чи повернуться вони на батьківщину після перемоги – невідомо. Науковиця З. Кобеля вважає, що для зменшення міграційних процесів і повернення біженців необхідне припинення воєнних дій, слід підвищити рівень зайнятості, покращити добробут громадян, надати пільги підприємцям, наростити інвестиційну привабливість та покращити соціальне забезпечення [3].

Дещо схожі проблеми є у внутрішніх мігрантів – вимушених переселенців. Тому акцент державної політики щодо ВПО має бути на наданні соціальних виплат, правової та психологічної допомоги, а також створенні спеціалізованої інфраструктури. Використання тимчасового житла та створення фонду такого житла є вкрай затребувані, адже як зазначають дослідники цієї проблеми, проблема житла стає пріоритетною у разі значних міграційних хвиль. Крім того, відповідна політика щодо житлових субсидій також важлива, оскільки вона впливає на фінансовий стан ВПО [10]. Результатом такої політики має бути соціальна інтеграція ВПО в приймаючі громади. Напрямами її реалізації визначають соціально-економічний, соціально-психологічний, соціально-політичний та культурно-комунікаційний. Всі вони впливають на процес інтеграції та визначають соціальне самопочуття переселенців. Соціально-психологічний та соціально-економічний напрями включають подолання кризових станів, матеріальну підтримку, житло, безпеку

та працевлаштування. Соціально-політичний напрям передбачає участь ВПО в прийнятті рішень в громаді, а культурно-комунікаційний – прийняття переселенців новим співтовариством та формування культурної ідентичності [1]. Соціальні працівники, володіючи міжкультурною компетентністю, можуть допомагати переселенцям адаптуватися, сприяючи гармонійному співжиттю з місцевими жителями [5]. Толерантність та узгодження різнорідних інтересів є ключовими для успішної інтеграції ВПО в нове співтовариство.

Тож, для успішної інтеграції і біженців і ВПО необхідна підтримка з боку держави, міжнародних організацій та місцевих громад. Це включає забезпечення доступу до житла, працевлаштування, освіти, медичної допомоги та соціальної інтеграції. Комплексний підхід допоможе таким мігрантам подолати виклики та адаптуватися до нового життя.

Висновки. Міграційні процеси в Україні, зокрема внутрішня та зовнішня міграція, значно впливають на демографічну ситуацію, ринок праці та соціальну сферу. Військові дії, окупація та економічні труднощі призвели до значного зростання кількості мігрантів, що, в свою чергу, викликало зміни у структурі ринку праці та соціальних відносинах. Зовнішня міграція, зокрема до країн Європи, стала актуальною проблемою, оскільки Україна втрачає значну частину населення, що негативно впливає на економічний та соціальний розвиток країни. Внутрішня міграція також створює диспропорції у розвитку регіонів, що потребує розробки ефективної державної політики для мінімізації негативних наслідків. Окрім, цього самі біженці та вимушені переселенці

стикаються з багатьма викликами, які потребують комплексного підходу для їх подолання. Таким чином, регулювання міграційних процесів є стратегічним пріоритетом державної політики, що має на меті забезпечення стабільності в умовах сучасних викликів.

Список джерел

1. Білецький О. П. Культурна ідентичність, як умова соціальної інтеграції внутрішньо переміщених осіб в приймаючу громаду. Сучасні виклики та актуальні проблеми науки, освіти, технологій та суспільства: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Біла Церква, 1 листопада 2023 р.): у 2 ч. Біла Церква: ЦФЕНД, 2023. Ч. 2. С. 66–67.
2. Іванів А. Міграційні процеси в сучасній Україні: тенденції та соціальні дослідження. Соціальна робота: становлення, перспективи, розвиток. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, курсантів та молодих вчених, 15 листопада 2024 р.; [за ред.: Нагірняка МЯ]. Львів: ЛДУ БЖД, 2024. С. 55-59.
3. Кобеля З. І. Трудова міграція на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України. Економіка та держава. 2021. С. 132–136.
4. Логвиненко В.М, Білецький О.П. Сучасні тенденції в дослідженні протидії торгівлі людьми (короткий огляд закордонних джерел). Публічне управління та соціальна робота. №2, 2023. С. 52-57.
5. Логвиненко В. М., Грицанюк В. В. Етнокультурна компетентність майбутніх фахівців соціальної роботи в контексті сучасних вимог до освітнього процесу. Інноваційна педагогіка. 2019. № 19. С. 106–110.
6. Малиновська О. Міграція та міграційна політика в Україні: трансформація в часи незалежності. Міждисциплінарний науково-практичний журнал про міграційне право. «Migration & Law». 2021. С. 11–26.
7. Displacement patterns, protection risks and needs of refugees from Ukraine - regional protection analysis № 3. 2023. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/104828> (дата звернення: 03.01.2025).
8. Displacement patterns, protection risks and needs of refugees from Ukraine - regional protection analysis № 4. 2024. URL: <https://data.unhcr.org/en/documents/details/109384> (дата звернення: 03.01.2025).

9. IOM Ukraine. URL: <https://ukraine.iom.int/uk/mom-vukrayini> (дата звернення: 03.01.2025.)
10. Chesakova M., Bortun K., Lohvynenko V., Molotai V., Tymoshyk N. Enhancing Social Protection Policy for Internally Displaced Persons in the Context of War. Review of Economics and Finance, 2023. № 21, P. 955-961.

Лозинська Ольга. Психологічні захисні механізми сьогодення

Психолог, викладач кафедри практичної психології та педагогіки, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
E-mail: olvion@ldubgd.edu.ua

© Лозинська Ольга, лютий 2025.

З початку війни у суспільстві зріс рівень невизначеності, невпевненості, сумніву та страху за майбутнє. На долю українського народу випало багато випробувань, через які проходять всі наші покоління.

Серед найекстремальніших подій через які пройшов український народ були: Чорнобиль 1986 р., розпад в 1991 р. московської «анексійної окупації» України, яка тривала 74 роки, кольорові революції 2004 р., та 2014 р., пандемія 2019-2021 рр., і те в що ми не хотіли вірити 2022 р., - війна, яка багатьох примусила на життя подивитися з іншого ракурсу.

Кожна з цих подій стала чорною смугою в житті, потребувала мобілізації всіх внутрішніх ресурсів і занурювала їх на тривалий час у надзвичайний стан. Прекрасні слова Олівера Гольдсмита: «надані самими собі, ми змушені самі кувати і шукати своє щастя» (The Traveller V, 431 і сл.).

А, наскільки вдало ми з цим впораємось, залежить від наших психологічних ресурсів. Для цього важливо розібратися у несвідомих процесах психіки, які відбуваються на цьому фоні. Тому що саме ці процеси можуть виснажувати нас, а ми цього навіть не помічаємо.

Це як відкрита вкладка, яка займає великий обсяг оперативної пам'яті, а через це весь комп'ютер «гальмує». Людина не занурюючись в глибини своєї підсвідомості та не досліджуючи свої переживання буде ніби паралельно з ними. Коли раптом буде багато нашарувань труднощів в її житті тоді психіка дає збій програми. Тому, для того щоб зберегти своє ментальне здоров'я ми можемо про себе самі подбати звернувшись до кваліфікованих психотерапевтів.

Насправді наша психіка дуже добре себе врегульовує без наших зайвих зусиль і ми можемо цього навіть не помічати. В дослідженнях зарубіжних вчених наприклад, в монографії Анни Фрейд описано 15 механізмів захисту; Колеман Ж.С., автор підручника з патопсихології, пропонує список з 17 захисних механізмів; у словнику довіднику з психіатрії, перераховується 23 механізмів захисту. Цей перелік можна продовжувати ще досить довго. Тому розглянемо декілька описаних захисних механізмів.

На емоційну подію, яка трапляється в нашому житті в першу чергу є реакція заперечення того, що відбувається. Всі ми в теперішніх умовах стикнулися з запереченням, бо мозок відмовлявся, а в декого відмовляється сприймати війну як реальність і до сих пір. Відмовляється сприймати гибель близьких, рідних, знайомих та руйнівні події навколо нас.

Заперечення – це психологічний термін, який описує оборонний механізм, що використовується людиною для відмови від прийняття неприємної чи болючої інформації чи реалізації своїх справжніх почуттів, бажань чи потреб. Дозволяє людині відмовитися від конфліктних чи

тривожних ситуацій, замінюючи їх уявою чи перекрученням фактів. На відміну від інших захисних механізмів, заперечення здійснює селекцію відомостей, а не трансформацію їх з неприйнятних на прийнятні.[1] Але цей психологічний захисний механізм може бути небезпечним через те, що ми нехтуємо засторогами, не вживаємо потрібних дій, щоб себе захистити, не справляємось з небезпеками, які приготувала безжальна реальність.

Проте, важливо розуміти, що заперечення може бути як захистом, так і перешкоджанням розвитку особистості. В деяких випадках воно може призвести до утримання важливого внутрішнього конфлікту чи невирішеної проблеми, що в подальшому може вплинути на психічне благополуччя.

Дисоціація — реакція на психологічну травму, на сильні негативні емоції в умовах, що вимагають емоційної зібраності і контролю над власними діями. Переходячи до стану сприйняття поточних подій власного життя, ніби «збоку», людина має можливість тверезо оцінити їх, і як наслідок цього реагувати на загрозу з «холодним» розрахунком. Цей механізм може застосовуватися деякими людьми для захисту не лише від дійсно складних і небезпечних ситуацій, що вимагають негайної тверезої оцінки, але і від простих щоденних, звичайнісіньких для інших людей ситуацій. Такі люди здаються виключно «холодними» і «холоднокровними».

Забезпечуючи здатність «тверезо» оцінювати будь-яку ситуацію, дисоціація часто блокує можливість адекватного сприйняття емоційної складової виниклої ситуації. Особливо схильні до дисоціювання люди, які

неодноразово перенесли (найчастіше в дитинстві) важкі психологічні травми: люди, що піддавалися насильству, пережили події пов'язані з війною.

Дисоційовані особистості мають вищий рівень егоцентризму, тому що нездатні враховувати позиції інших при реалізації власних потреб. Серед захисних механізмів переважає раціоналізація. Людина намагається логічно пояснити, що інакше вчинити неможливо. Такий феномен часто називають «подвійною мораллю». Часто у таких осіб діагностується низький рівень здатності до рефлексії і самоаналізу, а також *ідентифікації*. [2] Всі дисоціативні прояви мають тенденцію до зникнення через декілька тижнів чи місяців, особливо, якщо їх виникнення пов'язано з пережитою травматичною подією. Однак, слід пам'ятати, що дисоціація – це стратегія уникнення. А надмірне уникнення часто гальмує психологічне зцілення від наслідків травматичних подій, змушуючи нас ніби “вирізати їх зі свого життя”.

Сублімація - захисний механізм дорослої людини, що полягає у подоланні внутрішнього напруження через перенаправлення сексуальної енергії на соціально прийнятні цілі, переважно на творчі види діяльності. Наприклад на написання віршів, малювання картин, створення музики. Поняття запровадив Зигмунд Фройд; розглядаючи як один із видів трансформації потягу (лібідо), протилежний витісненню. У соціальній психології сублімація пов'язується з процесами соціалізації.

Це дуже помічний механізм захисту, тому що так переживання не блокуються, а знаходять якесь творче

вираження.

Карл Юнг вважав сублімацію за своєю природою містичною, і таким чином принципово розходився з поглядом Фрейда відносно цієї концепції. За З.Фрейдом, сублімація допомагає пояснити пластичність статевих інстинктів (і їх конвертованість у несексуальні мотивації). Ця концепція також підкріплювала його психоаналітичні теорії, які зображували психіку людини в полоні конфліктуючих суперечливих імпульсів (наприклад, Супер-Его та Ід) [3].

Сублімація може мати місце на різних рівнях нашої поведінки та психіки. Наприклад, художники, музиканти, письменники і гравці спорту можуть використовувати сублімацію, перетворюючи свої емоції та бажання в творчість або фізичні досягнення. Це допомагає вирішувати внутрішні конфлікти та направити негативну енергію в корисну діяльність. В терапії ми бачимо, як сублімація допомагає людям з травмами війни відновити своє ментальне здоров'я та віднайти ресурс життя. Сублімуючи вони дивляться на світ іншими очима, очима гармонії і любові в першу чергу до себе. Вона є більш адаптивною та конструктивною стратегією розв'язання конфліктів, забезпечуючи позитивне використання внутрішньої напруги та емоцій.

Сублімація в психології є важливим інструментом для здорового психічного функціонування. Вона дозволяє нам керувати своїми енергіями, розвивати таланти та досягати психологічної і соціальної гармонії з світом навколо нас.

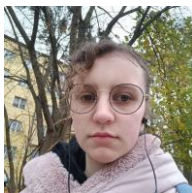
Кожен захисний механізм є адаптацією до непростих умов, в яких ми перебуваємо. Вони спрямовані на те, щоб знизити напругу та відсторонитися від складних

переживань. Але феномени, які ми називаємо захистами, мають безліч корисних функцій. Вони з'являються як здорова, творча адаптація і продовжують діяти протягом усього життя. У тих випадках, коли їхня дія спрямована на захист власного “Я” від будь-якої загрози психологічні захисні механізми виконують корисну функцію і являються для нас ресурсом, який допомагає долати всі перешкоди, що трапляються на нашому життєвому шляху.

Список джерел

1. Заперечення. URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_\(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%97%D0%B0%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F_(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F))
2. Ідентифікація. URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_\(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%86%D0%B4%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8%D1%84%D1%96%D0%BA%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F))
3. Сублімація. URL:
[https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_\(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A1%D1%83%D0%B1%D0%BB%D1%96%D0%BC%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%8F_(%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F))

Олексин Ксенія. Проблеми багатодітних сімей в соціальній роботі

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«соціальна робота» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Олексин Ксенія, лютий 2025.

Робота з сім'єю є найбільш традиційною з усіх форм соціальної роботи, вона все ще відіграє домінуючу роль в освіті та на практиці. Хоча її часто критикують у зв'язку із захистом дітей, підтримка сім'ї також є ключовим компонентом програм роботи з ув'язненими, які перебувають на випробувальному терміні, а також ув'язненими, звільненими з місць позбавлення волі.

Сім'ї відображають всі соціальні проблеми, характерні для сучасного суспільства, застосовуються різні види технік соціальної роботи, наприклад, з малозабезпеченими сім'ями, асоціальними сім'ями, сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

У соціальній системі в цілому і в кожній конкретній сім'ї, яка потребує допомоги, існують види і форми соціальної допомоги, спрямовані на захист сім'ї. Допомогу за певних обставин слід надавати *екстрено*, тобто спрямовану за для виживання сім'ї, яка опинилась в складних життєвих обставинах, а у випадку втрати батьків необхідне негайне вилучення дитини з дому.

Існує типологія соціальних ризиків для сім'ї [1]:

- ризики для сім'ї, що гостро потребує соціального захисту та допомоги;

- ризики для сім'ї, що перебуває в складних життєвих обставинах (наприклад, сім'ї з дітьми-інвалідами, багатодітні, неповні, внутрішньо переміщені, малозабезпечені сім'ї, члени яких мають асоціальну поведінку).
- ризики для сім'ї, що потребують превентивного соціального захисту та підтримки у зв'язку з ризиком виникнення складних життєвих обставин (молоді сім'ї, сім'ї, які очікують дитину, сім'ї з новонародженими дітьми, сім'ї, які не в змозі створити умови для розвитку та виховання своїх дітей).

Багатодітні сім'ї мають 5 і більше дітей, належать до першої категорії сімей соціального ризику, і можуть мати низку проблем:

1) Матеріально-економічні (сімейні) проблеми.

Багатодітні сім'ї є найменш забезпечені, з низьким середньомісячним доходом на одного члена сім'ї. Високою є частка витрат на харчування та низькою є різноманітність раціону. Можливості задоволення потреб вкрай обмежені через постійне зростання цін на дитяче взуття, одяг, шкільне приладдя. Епізодична натуральна та матеріальна допомога не вирішує проблему. Багатодітні сім'ї потерпають від бідності, зі збільшенням кількості дітей сукупний дохід на одного члена сім'ї в декілька разів менший, ніж у сім'ях з двох чи трьох осіб.

2) Відсутність професійної освіти. Батьки багатодітних сімей мають проблеми з працевлаштуванням. Якщо мати не працює, то батько тривалий час не має роботи (і навпаки). Соціальна вразливість багатодітних працівників на ринку праці значною мірою пов'язана з їхнім відносно низьким освітнім потенціалом або відсутністю професійної освіти.

3) Житлові проблеми багатодітних сімей полягають у тому, що житлові умови не відповідають житловим нормам, не можуть бути покращені ні за рахунок муніципального житла, ні шляхом придбання за власні кошти. Житлові проблеми виникають також через зростання вартості комунальних послуг, в багатьох випадка сім'я вчасно не здатна оплачувати ці комунальні суми, потрапляє в борги, що завершується часто відключенням їх житла від газопостачання, електрики, водопостачання.

4) Психолого-педагогічні проблеми багатодітних сімей. У багатодітній сім'ї діти перебувають у рівних умовах. Не бракує спілкування, старші піклуються про молодших. Але водночас самі батьки можуть з дитинства потерпати від педагогічної занедбаності, не мати через надмірну роботу часу і знань приділяти увагу дітям, не виховувати їх, не займатися їх навчанням. Одинокі батьки в багатодітних сім'ях більш схильні нехтувати потребами своїх дітей, тому діти частіше піддаються бездоглядності, більшу частину часу проводять на вулиці. Комунікація між батьками та дітьми, особливо з підліткового віку може ускладнюватися, це створює неуспішну соціалізацію дітей і в подальшому асоціальну їх поведінку.

5) Проблеми зі здоров'ям. Складні матеріальні умови та несприятлива психологічна атмосфера у багатодітних сім'ях часто позначається на здоров'ї дітей та всіх членів сім'ї. Батьки потерпають від хронічних захворювань, хворіють вдвічі частіше, ніж в інших сім'ях. Репродуктивне здоров'я матерів порушене через надто ранній початок статевого життя, вони погано обізнані з методами

контрацепції. Вітальна занедбаність відображається також у недостатньому статевому вихованні дівчаток в підлітковому віці, що може призводити до ранньої вагітності та венеричних захворювань. Соціальна незахищеність багатодітних сімей, постійне зниження рівня життя, робить соціальне самопочуття песимістичним. Члени багатодітних сімей мають типові медико-психологічні проблеми: слабкий стан здоров'я, занижену самооцінку, нездорове самопочуття.

Перелічені проблеми батьків і дітей багатодітних сімей слід враховувати в роботі соціальних служб, особливо в умовах війни, коли діти в таких сім'ях ще додатково зазнають труднощів через руйнування житла, безробіття батьків, втрату на війні членів родини.

Список джерел

1. Соціальна робота з багатодітними сім'ями. URL: https://pidru4niki.com/73062/sotsiologiya/sotsialna_robota_bogatoditnoyu_simyey
2. Соціальна робота з багатодітними сім'ями. URL: <https://dspace.lgpu.org>
3. Соціальна робота в Україні : навч. посіб. / І. Д. Зверєва, О. В. Безпалько, С. Я. Харченко та ін. К. : Центр навч. л-ри, 2004. 256 с.

Автор відмовся від публікації

Яремко Роман, Шаптала Руслана. Мова як чинник формування національної ідентичності

Доцент кафедри практичної психології та педагогіки
кандидат психологічних наук, доцент, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2781-7788>
E-mail: yaremic4@gmail.com

Здобувачка першого (бакалаврського) рівня вищої спеціальності «психологія» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

© Яремко Роман, Шаптала Руслана, лютий 2025.

В умовах сьогодення однією з важливих тем стала мова. Мова кожної нації – це не лише засіб спілкування між собою, вона є важливим інструментом для формування національної ідентичності особистості, будучи носієм історії та цінностей, які переходять до нас з минулого. Саме мова є «бар'єром», який сприяє збереженню унікальності нації в умовах глобалізації світу. Як казала відома українська дисидентка Ліна Костенко: «У всіх народів мова – це засіб спілкування, у нас це – фактор відчуження. Не інтелектуальне надбання століть, не код порозуміння, не першоеlement літератури, а з важкої руки Імперії ще й досі для багатьох – це ознака націоналізму, сепаратизму, причина конфліктів і моральних травм (...)».

Національна ідентичність має декілька ознак, як то: етнічне походження, місце народження, традиційні

цінності, мова. Та саме остання ознака є такою однією з найважливіших, адже мова є засобом спілкування, порозуміння між людьми, виразом особистості та її позиції в суспільному житті. Для прикладу можна взяти дані дослідницького центру П'ю (Pew Research Center), який у 2017 році оприлюднив результати дослідження щодо національної ідентичності в 14 країнах світу. Найвищі показники серед ознак ідентичності належать саме мові спілкування: 81 % опитаних британців вказали, що важливою ознакою їхньої ідентичності є мова, такої ж думки щодо власної ідентичності і 77 % французів, 70 % японців, 70 % американців та 67 % поляків [6 с. 230-233].

Питання зв'язку національної ідентичності та мови спробував пояснити Джон Джозеф. За його думкою, мова є ключовою складовою національної ідентичності щонайменше з п'яти причин:

1. Групи людей, які мешкають на одній території та поділяють спільні довготривалі інтереси, мають характерні мовні особливості, що вирізняють їх серед інших спільнот. Мова має тенденцію визначати соціальні риси, на яких базується національна приналежність (хоча це тільки тенденція, оскільки мовна спільність далеко не завжди передбачає національну єдність і навпаки мовні відмінності не обов'язково роз'єднують націю).

2. Головною ознакою нації є культура, що є результатом існування спільної мови. Мова є основним засобом передачі культурних норм, традицій і цінностей від одного покоління до іншого. Завдяки їй люди мають доступ до фольклору, літератури та інших форм культурного вираження, що формує їх світогляд і соціальні установки.

3. Конкретні концепти, які складають національну ідентичність, співвідносяться зі словами в національній мові й знаходять втілення в сакральних текстах нації, таких як конституція, гімн, який є символом незалежності, або ключові твори національної літератури, наприклад твір Т. Шевченка «Заповіт», І. Франка «Моя любов» тощо.

4. Повернення до монополії єдиної державної мови у всіх сферах життя громадян. На сьогоднішній день було введено вже багато змін, для прикладу, відповідно до статті 7 Закону України «Про освіту»[5], мова освітнього процесу стала виключно українська, оскільки російська мова стала неприпустимою для використання в закладах освіти. Також важливим елементом є популяризація книг українською, зокрема з початком повномасштабного вторгнення було заборонено ввіз книжок російських видавництв, а також продаж книг російською мовою. Ця заборона сприяє відновленню української друкарської справи, що дуже не подобається країні-агресорці, «яскравим» прикладом цього став обстріл 23 травня 2024 року друкарні «Фактор-Друк» в Харкові. Активно почала розвиватись і українська кіноіндустрія, на екранах з'являється все більше якісного українського контенту, а українські театри починають набирати популярності не лише серед українців, а й серед поціновувачів мистецтва закордоном.

5. Коли нація визначає, хто може бути її громадянином, брати участь у виборах та користуватися державними привілеями, вона часто використовує мову як головний критерій належності. Багато сучасних країн вимагають від своїх громадян відповідності певним культурним стандартам, серед яких мова займає ключове місце — як

безпосередньо, так і опосередковано [2].

Протягом останніх років в Україні значно покращилось ставлення громадян до державної мови та мовної політики в цілому. Дослідження з журналу «Національна безпека і охорона» підтверджують поступовий перехід на українську мову: частка тих, хто вважає українську мову рідною, зростає з 52% у 2006 р. до 78% у 2023; серед етнічних українців цей показник зріс із 73% до 82%, а серед етнічних росіян – з 4% до 26%. Водночас частка тих, хто вважає рідною мовою російську, зменшилася з 31% у 2006 р. до 5% у 2023 р.

Зміна мовної поведінки:

- Вдома лише або переважно українською розмовляють 68% населення (було 46% у 2006р.).
- Лише або переважно російською – 9% (було 38% у 2006 р.).
- Двомовними залишаються 22% опитаних.
- У всіх регіонах відбулося зниження частки російськомовних, особливо на Півдні та Сході, де багато людей перейшли до двомовності.
- Поза домом українською мовою спілкуються 65% опитаних (було 46% у 2015 р.), тоді як частка тих, хто розмовляє переважно російською, скоротилася з 24% до 8%.

Громадська думка в Україні зміщується у бік підтримки активного розвитку української мови та культури. Частка респондентів, які вважають, що держава має у першу чергу сприяти розвитку української мови, зростає з 42% у 2016 р. до 55% у 2023 р. Натомість зменшується підтримка рівноправного розвитку всіх мов (з 31% до 25%) та окремої підтримки української і російської мов (з 13% до 5,5%). Значне зростання підтримки пріоритетного розвитку

української мови спостерігається у Східному регіоні (було 23% у 2016 р., стало 55% у 2023 р.). На Півдні частка таких респондентів зросла з 30% до 40%. Етнічні росіяни частіше, ніж українці, підтримують рівноправний розвиток усіх мов (38% проти 24%) та продовжують відстоювати окрему підтримку української і російської мов (21% проти 4,5%).

Виховання культури поваги до рідної мови – це важливий аспект формування особистості. Національна мова визнається провідним аспектом національної ідентичності, таким же важливим, як і територія, історична спадщина, культурні традиції, особливості менталітету. Український письменник Ю. Андрухович наголошує на тому, що «багато українців визначаються з власною ідентичністю й обирають її ознаки наче зі своєрідного меню. Чимало беруть із нього синьо-жовту символіку, тризуб, гімн, але це все лише зовнішні ознаки українства. Внутрішня ознака – це мова».

Вона об'єднує націю, підвищує її самосвідомість і підкреслює її відмінність та самостійність від інших. Нав'язування чужої мови завжди було засобом асиміляції, спрямованим на поглинання або повне знищення національної самоідентичності підкореного народу. Це сприяло його ототожненню з нацією-завойовником. Втрачаючи рідну мову, асимільований народ поступово втрачав прагнення до створення власної держави, що послаблювало його мотивацію до боротьби за незалежність і сприяло зміцненню чужої державної системи. На окупованих територіях агресор знищує все, що так чи інакше пов'язано з українською культурою для того, щоб сприяти «ідентифікації» з росією.

М. Степико визначає головним завданням у зміцненні

національної ідентичності та консолідації української нації є мовна, культурна та ціннісна українізація суспільства

[З с.181-183].

Використання національної мови є надзвичайно важливим, перевага чужої мови (мови колишніх колонізаторів, окупантів) - створює загрозу територіальній цілісності держави. Північний сусід активно використовує це як виправдання своїх дій від самого початку російсько-української війни, спираючись на тезу, що вони «прийшли звільняти російськомовне населення, яке притісняють».

Аналіз використання декількох державних (офіційних) мов у деяких країнах світу показує проблемні аспекти такого підходу. Історик Сеймур Ліпсет визначив це як «історії двомовних і двокультурних суспільств, які відмовилися від асиміляції, – це історії хаосу, конфліктів і трагедій. Приклади таких країн, як Бельгія, Малайзія та Ліван, свідчать про кризу національного життя, коли меншини вимагають автономії, навіть незалежності. Пакистан і Кіпр розділилися, Нігерія стикалася з етнічними конфліктами, Франція має внутрішні проблеми з басками, бретонцями і корсиканцями» [1].

Отже, можна зробити висновок, що мова відіграє ключову роль у формуванні національної ідентичності особистості. Мова зберігає в собі історичну пам'ять і досвід народу, формує цінності особистості за допомогою традицій та звичаїв. В умовах сучасних глобалізаційних процесів вона виступає бар'єром, що допомагає зберегти унікальність нації. В Україні спостерігається зростання використання української мови та підтримки її

пріоритетного розвитку. Це важливий крок до зміцнення національної єдності та державності. Можна навести фразу іспанського політика Хосе-Марії Арце, який вважав, що «мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає» [4].

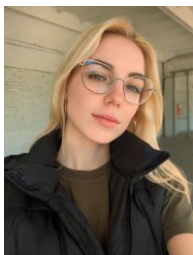
Список джерел

1. Електронний архів (репозитарій) ДДУВС: Головна сторінка. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14815/1/5.pdf> (дата звернення: 13.02.2025).
2. Казакевич О. РОЛЬ МОВИ У ФОРМУВАННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ. 2017. №18. С. 77. URL: [file:///C:/Users/admin/Downloads/Telegram%20Desktop/Nznuoakl_2017_18_21%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/Telegram%20Desktop/Nznuoakl_2017_18_21%20(2).pdf) (дата звернення: 12.02.2025).
3. Мищенко М. Ідентичність громадян України: зміни в умовах війни. Національна безпека і охорона. 2023. URL: https://razumkov.org.ua/images/2023/09/13/NSD191-192_2023_ukr_MATRA.pdf (дата звернення: 13.02.2025).
4. «Мова зникає не тому, що її не вчать інші, а тому, що нею не говорять ті, хто її знає». АрміяInform – Інформаційне агентство АрміяInform. URL: <https://armyinform.com.ua/2020/11/09/mova-znykaye-ne-tomu-shho-yiyi-ne-vchat-inshi-a-tomu-shho-neyu-ne-govoryati-hto-yiyi-znae/> (дата звернення: 13.02.2025).
5. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII : станом на 1 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> (дата звернення: 13.02.2025).
6. Українська журналістика у світовому інформаційно-комунікаційному контексті: здобутки і перспективи: зб. наук. пр. за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції / упоряд. Н. Желіховська, А. Волобуєва, І. Євдокименко, Н. Сидоренко. Київ, 2023. 355 с. URL: <https://journ.knu.ua/nauka1/wp-content/uploads/2024/02/Conference.pdf#page=230> (дата звернення: 12.02.2025р.).

Частина 2. Проекти соціально-психологічної реабілітації

Андрущишин Анастасія.

Проект літнього реабілітаційно-відпочинкового табору «джерела здоров'я»

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«соціальна робота» Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності

E-mail: a.nasteisha22853@gmail.com

© Андрущишин Анастасія, лютий 2025.

Місія табору: створити безпечне, захопливе та оздоровче середовище, яке сприяє фізичному, психічному та емоційному відновленню учасників. Табір пропонує цікаві активності, спрямовані на відпочинок, розвиток нових навичок, згуртування та наближення до природи. Табір розташований в екологічно чистій зоні, серед Карпатських гір. Місце оточене хвойними лісами, чистими гірськими річками та мальовничими ландшафтами, що сприяє повному відновленню організму та дарує відчуття спокою і гармонії.

Основні особливості табору: У таборі поєднуються активний відпочинок, пізнавальні заходи, ігри на свіжому повітрі та екологічна освіта, що дозволяє дітям відчувати користь перебування в природному середовищі. Кожен день насичений майстер-класами, іграми, спортивними змаганнями та походами, щоб учасники могли розвивати свої навички, інтереси та комунікативні здібності.

Збалансований раціон із використанням місцевих екологічно чистих продуктів. Харчування спрямоване на підтримку енергії, здоров'я та гарного самопочуття дітей. Дружня атмосфера, вправи на командну роботу, творчість та самовираження допомагають дітям знаходити нових друзів і почуватися впевнено. Табір розрахований на дітей віком від 10 до 14 років, що сприяє формуванню спільного інтересу серед учасників та дозволяє створити програми відповідно до вікових особливостей дітей.

- Програма табору: 10 липня – 17 липня;
- Діти віком: від 10 до 14 років;
- Кількість дітей: 12 осіб;
- Вартість – 13 530 грн;
- Місцезнаходження
- Локація: Україна, Карпати, смт. Славське, Львівська область.
- Місце проведення: База відпочинку «Карпатський затишок».
- Переваги: Екологічно чистий район, безпечне розташування серед природи, доступ до інфраструктури для активного відпочинку, екскурсій та походів.

День 1: Знайомство та адаптація	
08:00 - 09:00 – Прибуття, реєстрація, поселення. 09:00 - 10:00 – Сніданок. 10:00 - 11:00 – Ознайомча екскурсія по території табору. 11:00 - 12:30 – Ігри для знайомства: «Коло друзів», «Мій сусід». 12:30 - 13:00 – Перерва. 13:00 - 14:00 – Обід.	14:00 - 16:00 – Командні ігри на знайомство: «Кольоровий спільник», «Скарб на території». 16:00 - 16:30 – Полуденок. 16:30 - 18:00 – Майстер-клас із виготовлення браслетів дружби. 18:00 - 19:00 – Вечеря. 19:00 - 20:30 – Вечір біля ватри, спільні пісні, обговорення планів. 20:30 - 21:00 – Підготовка до сну. 21:00 – Відбій.

День 2: Похідний день	
08:00 - 08:30 – Підйом, зарядка. 08:30 - 09:00 – Сніданок. 09:00 - 12:00 – Похід до водоспаду Кам'янка (знайомство з природою). 12:00 - 13:00 – Перекус у природі, ігри на свіжому повітрі. 13:00 - 14:00 – Повернення до табору, обід. 14:00 - 16:00 – Відпочинок після походу, вільний час.	16:00 - 16:30 – Полуденок. 16:30 - 18:00 – Майстер-клас «Екологічний арт» (створення картин з природних матеріалів). 18:00 - 19:00 – Вечеря. 19:00 - 20:30 – Вечір творчості: вистави, таланти. 20:30 - 21:00 – Підготовка до сну. 21:00 – Відбій.
День 3: Спортивні змагання	
08:00 - 08:30 – Підйом, зарядка. 08:30 - 09:00 – Сніданок. 09:00 - 11:00 – Спортивні рекорди: стрибки в мішках, перетягування канату. 11:00 - 12:30 – Командні естафети. 12:30 - 13:00 – Перерва. 13:00 - 14:00 – Обід. 14:00 - 16:00 – Тематичний майстер-клас «Лісова лабораторія» (дослідження природи).	16:00 - 16:30 – Полуденок. 16:30 - 18:00 – Рухливі ігри: « Вода, земля, вогонь, повітря ». 18:00 - 19:00 – Вечеря. 19:00 - 20:30 – Вечір кіно на відкритому повітрі. 20:30 - 21:00 – Підготовка до сну. 21:00 – Відбій.
День 4: Екскурсія	
08:00 - 08:30 – Підйом, зарядка. 08:30 - 09:00 – Сніданок. 09:00 - 13:00 – Поїздка до Сколівського заповідника. 13:00 - 14:00 – Обід. 14:00 - 16:00 – Екологічний майстер-клас на тему « Як берегти природу ». 16:00 - 16:30 – Полуденок.	16:30 - 18:00 – Конкурс на побудову укриття. 18:00 - 19:00 – Вечеря. 19:00 - 20:30 – Вечірня вистава від учасників. 20:30 - 21:00 – Підготовка до сну. 21:00 – Відбій.
День 5: День квестів та наукових експериментів	
08:00 - 08:30 – Підйом, зарядка. 08:30 - 09:00 – Сніданок. 09:00 - 11:00 – Квест на території табору. 11:00 - 12:30 – Наукові експерименти: вулкан із соди та оцту, «літаючі» ракети. 12:30 - 13:00 – Перерва. 13:00 - 14:00 – Обід.	14:00 - 16:00 – Гра «Табірні олімпійські ігри». 16:00 - 16:30 – Полуденок. 16:30 - 18:00 – Еко-проект: висаджування рослин. 18:00 - 19:00 – Вечеря. 19:00 - 20:30 – Зоряна ніч, спостереження за зірками. 20:30 - 21:00 – Підготовка до сну.

День 6: Пізнавальні активності	
08:00 - 08:30 – Підйом, зарядка. 08:30 - 09:00 – Сніданок. 09:00 - 11:00 – Прогулянка до гір, ботанічна вікторина. 11:00 - 12:30 – Виготовлення « то-темів » з природних матеріалів. 12:30 - 13:00 – Перерва. 13:00 - 14:00 – Обід.	14:00 - 16:00 – Квест « День індіанців ». 16:00 - 16:30 – Полуденок. 16:30 - 18:00 – Конкурс на виготовлення укриття. 18:00 - 19:00 – Вечеря. 19:00 - 20:30 – Вечір при свічках: історії та казки. 20:30 - 21:00 – Підготовка до сну. 21:00 – Відбій.
День 7: Підсумковий день	
08:00 - 08:30 – Підйом, зарядка. 08:30 - 09:00 – Сніданок. 09:00 - 11:00 – Вікторина « Знавці табору ». 11:00 - 12:30 – Роздача символічних нагород, дипломів. 12:30 - 13:00 – Перерва. 13:00 - 14:00 – Обід.	14:00 - 16:00 – Прощальний пікнік. 16:00 - 16:30 – Полуденок. 16:30 - 18:00 – Фотосесія на згадку. 18:00 - 19:00 – Вечеря. 19:00 - 20:30 – Прощальний вечір біля ватри. 20:30 - 21:00 – Підготовка до сну. 21:00 – Відбій.
День 8 : Від'їзд	
08:00 – 08:30 – Підйом, зарядка. 08:30 - 09:00 – Сніданок. 09:00 - 10:00 – Обмін побажаннями. 10:00 - 12:00 – Прощання з табором та друзями.	12:00 – 13:00 – Збір речей. 13:00 – 14:00 – Обід. 14:00 - Від'їзд.

Ковба Дарія. План дитячого табору для розвитку творчих здібностей дітей та підлітків

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю «соціальна робота» Львівського державного університету безпеки життєдіяльності

E-mail: a.nasteisha22853@gmail.com

© Ковба Дарія, лютий 2025.

Робота присвячена розробці плану дитячого табору в гірській місцевості, який забезпечує змістовний відпочинок, розвиток творчих і фізичних здібностей дітей віком 7–16 років. Табір тривалістю 14 днів пропонує збалансоване меню, різноманітні розважальні та навчальні заняття, які сприяють гармонійному розвитку дитини.

Ключові слова: дитячий табір, гірська місцевість, активний відпочинок, розвиваючі заняття, програма табору.

Постановка проблеми. Сучасні діти потребують не лише якісного відпочинку, але й розвитку навичок у різних сферах життя. Табори в гірській місцевості стають популярними завдяки можливості поєднати активний відпочинок із природою, проте багато програм не враховують індивідуальні потреби дітей різного віку та не забезпечують достатньої безпеки й організації.

Ступінь розробленості проблеми. Організація дитячих таборів в Україні активно розвивається, проте більшість програм не передбачають гнучкого підходу до вікових груп дітей, а також мають недостатню кількість інтегрованих розвиваючих занять. Досвід провідних таборів Європи показує ефективність програм, які

поєднують фізичну активність, творчість та навчання.

Загальна концепція табору: табір розташовується в гірській місцевості (наприклад, Карпати). Програма розрахована на 14 днів для дітей віком 7–16 років. Табір забезпечує:

- Комфортні умови проживання (кімнати на 4–6 осіб).
- Безпечне середовище із постійним наглядом медичних працівників і вихователів.
- Повноцінне триразове харчування + два перекуси.
- Вартість: 30 000 грн за зміну.

Детальний план табору

День 1: Заїзд та знайомство	
08:00 – 13:00: Приїзд дітей, поселення, знайомство з вихователями. 13:00 – 14:00: Обід. 14:00 – 15:00: Ознайомлення з територією, правилами безпеки. 15:00 – 17:00: Інтерактивні ігри для знайомства: Гра “Коло імен”. “Моє хобі”.	17:00 – 18:00: Полуденок. 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Вечір знайомств (творчі завдання, представлення команд). 21:00 – 21:30: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 2: День активностей на природі	
08:00 – 08:30: Зарядка на свіжому повітрі. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Майстер-класи: Молодша група: створення браслетів. Середня група: малювання на каменях. Старша група: фотомистецтво на природі.	13:00 – 14:00: Обід. 14:00 – 15:00: Відпочинок у кімнатах (читання, настільні ігри). 15:00 – 17:00: Прогулянка в гори з елементами туристичного навчання (збір трав, орієнтування). 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Вечір біля багаття (ігри, пісні, історії). 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 3: День творчості	
08:00 – 08:30: Танцювальна зарядка. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Тематичні заняття: Молодша група: аплікації з природних матеріалів.	13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Квест «Таємниці гір». 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Кіновечір просто неба.

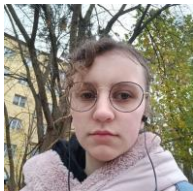
Середня група: ліплення з глини. Старша група: зйомка короткого фільму.	21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 4: Спортивний день	
08:00 – 08:30: Зарядка з елементами йоги. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Спортивні змагання (естафети, футбол, волейбол). 13:00 – 14:00: Обід.	15:00 – 17:00: Лекція про здоровий спосіб життя + танцювальні батли. 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Дискотека. 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 5: Екскурсія в гори	
08:00 – 08:30: Зарядка “Розминка туриста”. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 17:00: Екскурсія в гори: Маршрут до місцевого водоспаду. Перекус (бутерброди з сиром і шинкою, яблука, вода). Навчання орієнтуванню за компасом та мапою. Збір природних матеріалів для творчих занять. Фото на фоні мальовничих пейзажів.	18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Вечірній концерт талантів «Що я вмію?». 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 6: День екології	
08:00 – 08:30: Зарядка “Дихання на природі”. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Екологічна програма: Лекція про збереження природи. Збір сміття в лісі (екологічний челендж). Висадка молодих саджанців.	13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Творчий майстер-клас із природних матеріалів (аплікації, композиції). 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Вечірній квест: “Таємниці природи”. 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 7: День науки	
08:00 – 08:30: Ранкова зарядка “Фізика в русі”. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Наукові експерименти: Молодша група: створення вулкана з соди і оцту. Середня група: дослідження рослин	13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Гра “Науковий марафон” із запитаннями та завданнями. 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Кіновечір “Великі відкриття” (фільм про науку). 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.

під мікроскопом. Старша група: фізичні експерименти (прості машини, принцип важеля).	
День 8: День творчості	
08:00 – 08:30: Зарядка з елементами танців. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Виготовлення творчих проєктів: Молодша група: малюнки на тему “Мій табір”. Середня група: створення колажів. Старша група: зйомка відеоролика.	13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Гра “Майстер-шеф”: створення страв із фруктів. 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Концерт “Таланти табору”. 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 9: День спорту	
08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Турніри: Естафети. Турнір із футболу. Волейбольний матч. 13:00 – 14:00: Обід.	15:00 – 17:00: Гра “Олімпійський марафон”. 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Танцювальний батл. 22:00: Відбій.
День 10: День культури	
08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Знайомство з місцевими традиціями: Відвідування музею. Майстер-клас із народного ремесла.	13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Виготовлення сувенірів. 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Театральна вистава.
День 11: День пригод	
08:00 – 08:30: Зарядка “Готовність до пригод”. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Похід-квест: Маршрут із загадками та завданнями. Навчання основам виживання (розпалювання багаття, будівництво укриття). Перекус у дорозі: сендвіч із сиром і шинкою, яблуко, вода.	13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Гра “Скарби табору” (командний квест із пошуком скарбів на території). 18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Вечір біля багаття: Пісні, цікаві історії, смаження маршмелоу. 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 12: День підбиття підсумків	
08:00 – 08:30: Зарядка “Мій успіх”. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Рефлексія:	13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Репетиція фінального концерту.

Молодша група: малюнки “Мій улюблений момент у таборі”. Середня група: створення постера “Наш табір”. Старша група: відеозвіт про життя в таборі.	18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Нагородження: Вручення сертифікатів, подарунків, подяк. Фінальний концерт команд. 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 13: Прощальний день	
08:00 – 08:30: Зарядка “Прощай, табір”. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Прощальна фотосесія: Фото з друзями та вихователями. Виготовлення спільного альбому (молодша група). 13:00 – 14:00: Обід. 15:00 – 17:00: Настільні ігри, вільний час.	18:00 – 19:00: Вечеря. 19:30 – 21:00: Фінальний вечір біля багаття: Обмін контактами. Спільна пісня табору. Випускання повітряних ліхтариків із побажаннями. 21:30 – 22:00: Підготовка до сну. 22:00: Відбій.
День 14: Від’їзд	
08:00 – 08:30: Остання зарядка. 08:30 – 09:30: Сніданок. 09:30 – 12:30: Збори дітей, пакування речей.	13:00 – 14:00: Обід. 14:00 – 16:00: Від’їзд, прощання з вихователями та друзями.

План дитячого табору сприяє гармонійному розвитку дітей, поєднуючи відпочинок, навчання та активності. Програма враховує вікові особливості учасників, забезпечує безпеку та комфорт.

Олексин Ксенія. Проект табору для реабілітації дітей та підлітків

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«соціальна робота» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Олексин Ксенія, лютий 2025.

Місія табору: Створити безпечне, захопливе та оздоровче середовище, яке сприяє реабілітації, оздоровленню і психологічній підтримки дітей учасників бойових дій і дітей полеглих воїнів України. Табір пропонує цікаві активності, спрямовані на відпочинок, розвиток нових навичок, згуртування та наближення до природи. Табір розташований у курортному селищі Світязь, у якому розташоване озеро, яке має таку назву. Табір фінансується італійським благодійним фондом Воїни світу UA+ IT.

Основні особливості табору: У таборі поєднуються активний відпочинок, пізнавальні заходи, ігри на свіжому повітрі та на воді, що дозволяє дітям відчувати користь перебування в природному середовищі. Кожен день насичений майстер-класами, іграми на воді, переглядом цікавих фільмів та роботою з психологічними методиками і створенням малюнків для наших військових. Табір розрахований на дітей віком від 8 до 18 років, де діти будуть в різних групах, в яких будуть клуби по-інтересах, де кожній віковій категорії буде комфортно комунікувати і в них буде спільний інтерес. В таборі будуть відбуватися

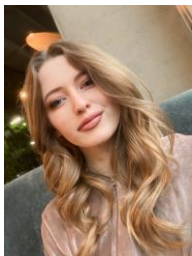
зустрічі з психологом, з яким вони можуть поспілкуватись про свої проблеми.

Програма табору : 13 липня-15 липня. Діти віком: від 8-18 років. Кількість дітей – 20 осіб. Вартість: безкоштовно.

Місцезнаходження - с. Світязь, Волинська обл. Україна.

День 1 (13 липня)	День 2 (14 липня)	День 3 (15 липня)
8.00 – зустріч; 13.00 - приїзд у табір; 13 30 – обід; 14.00 – знайомство; 15.00 - проведення ігор і майстер класів; 19.00 - зустріч з психологом; 21 00 – відбій.	8.00 - підйом, зарядка; 8.30 – сніданок; 9.00 - виїзд на пляж; 13 00 – обід; 13 30 - гра на воді; 16 00 - повернення у табір; 17 00 - перегляд фільму; 19.00 - створення малюнку своїх вражень у таборі; 20 00- створення спільного малюнку військовослужбовцям; 21 00 - збір речей; 22 00 – відбій.	8.00 - підйом, зарядка; 8.30 – сніданок; 9.00 - виїзд на пляж; 13 00 –обід; 13 30 - гра на воді; 16.00 - зустріч з психологом; 17.00 - повернення у табір; 18.00 - збір біля автобуса; 20 00 - виїзд до дому.

Юсип Яна. Проект «Притулок для безпритульних тварин»

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«соціальна робота» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Юсип Яна, лютий 2025.

Представлено проект притулку для безпритульних тварин в умовах війни. Війна створює хаос, що впливає не лише на людей, але й на тварин. У таких умовах багато домашніх улюбленців залишаються без господарів, оскільки люди змушені евакуюватися, залишаючи своїх тварин через неможливість взяти їх із собою. Безпритульні тварини опиняються в небезпечних ситуаціях через бойові дії, відсутність їжі, води та доступу до медичної допомоги. Притулки стають місцем, де тварини знаходять прихисток, турботу і захист. Там їм надають їжу, ветеринарну допомогу та умови для життя в умовах війни. Вони також допомагають запобігти стражданням тварин, які залишаються без догляду, і часто беруть на себе відповідальність за пошук нових домівок для них. У випадках, коли люди евакуюються, але планують повернутися, притулки стають тимчасовим прихистком для їхніх улюбленців.

Притулки для безпритульних тварин є символом людяності у складні часи, виконують важливу соціальну функцію: допомагають підтримувати моральний дух людей, які втратили свої домівки, адже дають надію, що їхні улюбленці в безпеці.

Притулок буде облаштований спеціальними зонами для перебування котів і собак, карантинний блок для новоприбулих, ветеринарний кабінет, ігрові майданчики.

У рамках проєкту передбачено проведення освітніх заходів для громади, акцій із прилаштування тварин та ініціатив щодо стерилізації й вакцинації.

Реалізація проєкту дозволить зменшити кількість безпритульних тварин на вулицях, покращити їхні умови

життя та підвищити обізнаність населення про проблему безпритульності тварин і шляхи її вирішення.

Буде організована реабілітація тварин, що включає їхню соціалізацію та підготовку до проживання з новими власниками.

Бюджет проекту:

- Збір інформації та аналіз — 10.000 грн.
- Вибір місця для притулку — 15.000 грн.
- Фінансування — 35.000 грн.
- Будівництво притулку — 140.000 грн.
- Загальні витрати — 200.000 грн.

Очікувані результати:

- Забезпечення прихистку для великої кількості безпритульних тварин.
- Зменшення кількості бездомних тварин завдяки стерилізації та адопції.
- Поліпшення стану здоров'я та психологічного добробуту врятованих тварин.
- Підвищення обізнаності суспільства про важливість відповідального ставлення до тварин.

Слабкі сторони:

- Залежність від фінансування (без постійної підтримки з боку спонсорів чи грантів притулок може стикатися з фінансовими труднощами)
- Інфраструктурні обмеження (відсутність або недостатність площі для прийому великої кількості тварин)
- Складність масштабування (висока вартість відкриття нових філій або розширення існуючих)
- Проблеми з персоналом (потреба у кваліфікованих ветеринарах, адміністраторах та волонтерах)
- Юридичні виклики (можливі складнощі з оформленням

дозвільних документів чи відповідністю державним стандартам)

- Відсутність сталої бази донорів (неможливість прогнозувати довгострокові фінансові потоки)
- Емоційне вигорання команди (робота з безпритульними тваринами часто викликає сильний емоційний стрес).

Загрози проекту:

- Нестабільна економічна ситуація (зменшення кількості благодійників через кризу)
- Законодавчі зміни (можливі нові регуляції, які ускладнюють роботу притулків)
- Санітарні ризики (поширення інфекцій серед тварин у разі переповнення притулку)
- Негативне ставлення окремих груп населення (недостатнє розуміння проблеми або байдужість)
- Конкуренція за ресурси (інші соціальні проекти можуть привертати більшу увагу благодійників)
- Кліматичні ризики (природні катаклізми, які можуть пошкодити притулок або вплинути на тварин)
- Стигматизація адоптованих тварин (упередження щодо тварин із притулку як менш придатних для домашнього утримання).

Сильні сторони проєкту:

- Висока суспільна підтримка (ідея порятунку тварин часто викликає емоційну прихильність, що полегшує залучення волонтерів і благодійників)
- Мультифункціональність притулку (забезпечення комплексного підходу – від лікування до адопції, що підвищує ефективність)
- Соціальна користь (проєкт позитивно впливає на громаду, зменшуючи кількість безпритульних тварин та ри-

зик їхнього впливу на людей)

- Гуманність та етичність (сприятливий імідж притулку як символу турботи про тварин)
- Освітня складова (інформаційна робота підвищує рівень відповідальності серед населення щодо домашніх тварин)
- Локальна інтеграція (залучення місцевих підприємців, ветеринарів, громадських організацій)
- Перспективи сталого розвитку (можливість перетворити притулок на самостійний екологічний і освітній центр).

Частина 3. Психологічний вплив культури та мистецтва на особистість

Велігодська Катерина. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Монстр: Історія Джефрі Дамера»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Велігодська Катерина, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «» в жанрі: драма, трилер, криміта його вплив на глядача. Розкрито хід розслідування, перепони на шляху розгадки, способи ховання, способи виявлення таємниці.

Назва кінофільму: «Монстр: Історія Джефрі Дамера». Рік створення: 2022. Країна виробник: США. Автор сценарію: Дженіфер Хамбер Ланч, Паріс Барклей, Клемент Вірго.

Імена головних акторів: Еван Пітерс, Річард Дженкінс, Моллі Рінгволд, Нісд Неш, Майкл Біч, Колбі Френч.

Жанровий напрям: Фільм-катарсис (драма), пізнавальні фільми (документалістика, біографічний фільм, історичний фільм), інтелектуальні кіножанри (трилер).

Імена головних персонажів :

- Ім'я головного героя : Еван Пітерс у ролі Джеффрі Дамера.
- Імена героїв другого плану: Річард Дженкінс у ролі Лайонела Дамера, Пенелопа Енн Міллер у ролі Джойс Дамер, Нісі Неш у ролі Гленди Клівленд, Майкл Лернед у ролі Кетрін Дамер, Шон Браун у ролі Трейсі Едвардс, Колін Форд у ролі Чазза.

Фабула першого акту (знайомство): Серіал починається з 1991 року, коли Джеффри Дамер, тихий та відлюдкуватий чоловік, живе у своїй невеликій квартирі в Мілуокі. Перші сцени демонструють його дивну поведінку: підозрілий запах із квартири, шум від роботи електроінструментів, на що скаржаться сусіди, особливо його настирлива сусідка Гленда Клівленд. Незважаючи на ці скарги, поліція не реагує належним чином. Напруженість зростає, коли в одну з ночей одна з потенційних жертв, Трейсі Едвардс, вдається втекти з квартири Дамера. Його зустрічають поліцейські, які повертаються з Едвардсом до квартири Дамера і знаходять жахливі докази: людські останки, фотографії розчленованих тіл, а також бочки з кислотою. Затримання Дамера стає шоком для суспільства, яке нічого не підозрювало. Відразу ж розпочинається розкриття його моторошної історії.

Фабула другого акту (розвиток подій): Серіал переходить у ретроспективи, які розповідають про життя Джеффри Дамера, починаючи з дитинства. Ми бачимо, як проблеми в родині — постійні сварки батьків і матір, яка страждала на психічні розлади, — впливають на його психіку. В юності він стає ізольованим і зосереджується на дивних інтересах, таких як анатомія та препарування тварин. Перший злочин він скоює у 18 років, випадково вбивши хлопця. Ця подія стає початком його серії злочинів. Далі серіал показує, як Дамер заманює своїх жертв, переважно молодих чоловіків із маргіналізованих груп (афроамериканців, представників ЛГБТ-спільноти). Він обманом запрошує їх до себе додому, де вбиває, розчленовує тіла, збирає їхні частини та навіть споживає

деякі органи. Його методи дедалі більше демонструють його одержимість контролем та некрофілічні схильності. Водночас серіал фокусується на суспільних проблемах, які дозволяють Дамеру залишатися поза підозрою так довго. Поліція часто ігнорує скарги сусідів через расизм, гомофобію та зневагу до «непримітних» верств населення. Наприклад, в одній із ключових сцен правоохоронці повертають молодого хлопця, що ледве тримається на ногах після впливу наркотиків, назад до Дамера, відкинувши заклики сусідки про допомогу.

Фабула третього акту (розв'язка): Після арешту Дамер зізнається у скоєних злочинах, детально описуючи, що він зробив із кожною жертвою. Судовий процес викликає широкий резонанс у суспільстві. Родичі жертв виступають у залі суду, виражаючи свій гнів, біль і нерозуміння. Хоча Дамер визнає свою провину, він не виявляє істинного каяття, заявляючи, що не може пояснити своїх дій. Його засуджують до довічного ув'язнення. У в'язниці Дамер починає демонструвати дивну зацікавленість релігією, намагаючись знайти своє «спасіння». Однак його поведінка залишає багатьох із підозрою, що він не змінився. Зрештою, Дамера вбиває інший ув'язнений, розглядаючи це як акт відплати за всі скоєні ним злочини. Останні сцени серіалу фокусуються на наслідках цих подій. Показано сім'ї жертв, які намагаються жити далі, сусідів, які все ще відчують травму, а також аналізується, як система правосуддя й суспільство загалом могли дозволити цьому «монстру» існувати так довго. Серіал завершується соціальним посилом про необхідність змін у ставленні до вразливих груп населення та відповідальності системи за їхній захист.

Мотиви скоєння злочину. У кінофільмі «Монстр: Джеффрі Дамер» мотиви скоєння злочинів розкриваються через психологічний портрет головного героя, ретроспективу його життя та поведінку. Ці мотиви показано багатогранно, з акцентом на внутрішні та зовнішні фактори, які впливали на Дамера.

Є кілька мотивів скоєння злочину:

- *Потреба у контролі та владі* - одним із головних мотивів Джеффрі Дамера було прагнення до абсолютного контролю над іншою людиною. Це проявлялося в його бажанні повністю підкорити жертв, зокрема через їхнє фізичне знищення та маніпуляції їхніми тілами після смерті. Дамер відчував глибоку соціальну ізоляцію і прагнув компенсувати це через домінування, яке він отримував, позбавляючи жертв волі.
- *Страх покинутості* - Дамер боявся залишитися один. Його дитячі переживання, зокрема конфлікти в сім'ї, розлучення батьків і відсутність близьких емоційних зв'язків, призвели до глибокого почуття самотності. Його злочини можна трактувати як спробу «зберегти» людей поруч із собою. Звідси випливає його моторошна практика збереження частин тіл жертв як своєрідних «сувенірів», що допомагали йому подолати почуття втрати.

Інструменти і способи вчинення злочину: Дамер заманював своїх жертв, переважно молодих чоловіків, обіцяючи їм гроші, алкоголь, наркотики або можливість участі у фотосесіях. Часто він звертався до представників маргіналізованих груп, таких як афроамериканці або ЛГБТ-спільнота, які були менш захищеними через байдужість суспільства та поліції.

Місце злочину: Він приводив своїх жертв до своєї квартири, яка була ізольованим і контрольованим середовищем, де він міг діяти без ризику втручання. Вона була наповнена інструментами та матеріалами для вчинення злочинів, зокрема:

- Морозильні камери для зберігання частин тіл.
- Холодильники, де зберігалися органи.
- Бочки для розчинення залишків тіл.
- Засоби для прибирання, щоб замітати сліди.

Інструменти для вбивств:

- *Отруєння:* Дамер часто підсипав наркотики або седативні препарати в напої своїм жертвам, щоб вони втрачали свідомість і не могли чинити опір. Це дозволяло йому повністю контролювати жертв, роблячи їх безпорадними перед подальшими діями.
- *Удушення:* Дамер зазвичай вбивав своїх жертв, душачи їх. Він уникав зброї, що могло спричинити шум чи залишити сліди. Його спосіб убивства підкреслював його прагнення до тиші, контролю та відсутності хаосу.
- *Розчленування:* Після вбивства Дамер розчленовував тіла своїх жертв. У серіалі це показано через інструменти, такі як ножі, пили та інші предмети, які він використовував для цієї жахливої мети.
- *Хімічні речовини:* Він зберігав бочки з кислотою у своїй квартирі, де розчиняв залишки тіл, щоб приховати сліди злочинів.
- *Зберігання частин тіл:* Дамер зберігав черепи, кістки та інші частини тіл як "трофеї" у морозильній камері або на полицях. Це демонструє його патологічну потребу "володіти" своїми жертвами навіть після їхньої смерті.
- *Канібалізм:* Дамер практикував канібалізм, що дозволяло

йому, за його словами, "злитися" зі своїми жертвами. У серіалі це показано як частина його глибокої психологічної девіації.

Спосіб злочинця заховатись, відволікти увагу від себе:

- *Соціальна маска.* У кінофільмі «Монстр: Джеффрі Дамер» значна увага приділяється тому, як Джеффрі Дамер унікав викриття протягом тривалого часу. Він використовував різноманітні методи, щоб заховатися, відвернути увагу сусідів, знайомих і поліції, маніпулюючи людьми та користуючись недоліками суспільної системи. Дамер поводився тихо й стримано, не викликавши підозри оточення. У серіалі показано, що сусіди вважали його трохи дивним, але не бачили у ньому загрози. Він часто грав роль самотньої людини, яка потребує підтримки або компанії, що допомагало йому викликати симпатію та довіру
- *Байдужість поліції.* Дамер умів маніпулювати правоохоронцями, які ігнорували скарги сусідів через расизм і гомофобію. Невіра до Гленди Клівленд: Сусідка Дамера неодноразово зверталася до поліції зі скаргами на підозрілий запах і дивну поведінку. Проте її скарги ігнорували через расизм і зневагу до жінок із нижчих соціальних класів.

Холоднокрівність у складних ситуаціях:

- *Переконання людей:* У серіалі є сцена, коли жертва Дамера, Трейсі Едвардс, тікає з квартири та приводить поліцейських. Дамер намагається діяти спокійно, щоб зменшити підозри. Лише детальний обшук квартири розкриває його злочини.
- *Уміння брехати:* Дамер використовував неправдиві пояснення, щоб уникнути викриття. Наприклад, коли його

сусідка скаржилася на звуки інструментів уночі, він переконував, що "ремонтую меблі".

- *Виправдання алкоголем.* Дамер часто пояснював свою дивну поведінку залежністю від алкоголю. Це створювало враження, що він просто "проблемна, але не небезпечна людина".

Хід розслідування :

- *Затримання Дамера.* Серіал починається з втечі Трейсі Едвардса, однієї з жертв Дамера, яка змогла уникнути смерті. Трейсі вийшов із квартири Дамера в наручниках і звернувся до поліції. Двоє поліцейських супроводжують Едвардса до квартири Дамера, щоб перевірити його історію. Під час обшуку вони знаходять фотографії розчленованих тіл, зберігані у шафі. Виявлення цих доказів стає підставою для арешту Джеффрі Дамера на місці.
- *Виявлення доказів.* Обшук квартири: У квартирі Дамера поліція знаходить численні докази його злочинів: заморожені частини тіл у холодильнику; бочки з кислотою для розчинення залишків тіл; черепи, збережені як «сувеніри»; предмети, які використовувалися для катувань. Зізнання Дамера: Після арешту Дамер швидко зізнається у своїх злочинах, включаючи вбивства 17 молодих чоловіків. Його детальні свідчення шокують поліцію.
- *Розкриття упущень поліції.* Нездатність поліції діяти раніше: поліція могла зупинити Дамера набагато раніше; скарги сусідів (сусідка Гленда Клівленд неодноразово зверталася до поліції через неприємні запахи та підозрілу поведінку Дамера, але її заяви ігнорували); інцидент із Конераком Сінтасомфоном (поліція повернула неповнолітнього хлопця, який утік із квартири Дамера, назад йому, незважаючи на очевидні ознаки небезпеки; це ста-

до однією з найбільших помилок у розслідуванні).

- *Соціальні упередження.* Серіал показує, як расизм, гомофобія та байдужість до скарг маргіналізованих груп дозволили Дамеру залишатися непоміченим.
- *Опитування свідків.* Сусіди: Після арешту Дамера поліція опитує сусідів, які детально описують дивну поведінку, постійний запах розкладання та шум із квартири. Зокрема, Гленда Клівленд згадує про свої численні дзвінки до поліції.
- *Судовий процес.* Зізнання та вирок: Дамер визнає себе винним у більшості злочинів і погоджується співпрацювати зі слідством. Його засуджують до 15 довічних ув'язнень. Судовий процес викликає хвилю обурення через те, як поліція та система правосуддя не змогли запобігти злочинам, незважаючи на численні попередження.
- *Роль суспільства та ЗМІ.* Кінофільм акцентує увагу на тому, як суспільні упередження та системні проблеми дозволили Дамеру діяти протягом 13 років. Розслідування отримує широкий розголос у пресі, що призводить до критики правоохоронців і переосмислення підходів до розгляду скарг маргіналізованих спільнот.

Вознюк Оксана.

Перша угорсько-галицька залізниця як спільна історично-культурна спадщина українського та польського народів

Кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри військової історії,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4186-6113>
E-mail: oksa_w2000@ukr.net

© Оксана Вознюк, жовтень 2024.

УДК 930:39:069.5

Сьогодні світ культури зазнає суттєвих змін: зростають її значення і роль в житті людини й суспільства, вона постає ефективним чинником становлення нової людської цивілізації і планетарного мислення, зміцнює взаєморозуміння і злагоду між народами як фундаментальна основа процесів розвитку, збереження, зміцнення незалежності, суверенітету і самобутності народу. Сучасне суспільство намагається пам'ятати, берегти і популяризувати культурну спадщину своєї держави. Так історично склалися, що українська спадщина завжди перепліталася з культурним надбанням сусідньої держави.

Пам'ятка - предмет духовної або матеріальної культури минулого, унікальний об'єкт природи чи цивілізації, який становить наукову, пізнавальну та естетичну цінність. Згідно з Законом України «Про охорону культурної спадщини», «пам'ятка — об'єкт культурної спадщини, який занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України» [6].

Авторитет України як держави у світі значною мірою залежить від того, наскільки дбайливим буде ставлення в країні до своєї історико-культурної спадщини, збереження

та розвиток культурної спадщини є однією з умов реальної євроінтеграції України [2].

Пам'ятки у Державному реєстрі нерухомих пам'яток України поділяються на дві охоронні категорії: національного значення; місцевого значення.

22-23 жовтня 2021р. тривав візит молоді об'єктами історичної спадщини Першої уторсько-галицької залізниці на території Самбірського району Львівщини в рамках проекту «Популяризація об'єктів спільної культурної

спадщини, які прилягають до Першої галицько-уторської залізниці» [1].

Це одна з подій проекту, який реалізується в рамках програми транскордонної співпраці Польща-Україна. Його головним бенефіціаром є громадська організація Лінія102.юа в партнерстві з Західноукраїнським ресурсним центром (ЗУРЦ). Польський партнер – Вища східноєвропейська школа у Перемишлі.

Ця подія познайомила молодь із об'єктами культурної спадщини у Самбірському районі (Україна) та Бещадському повіті (Польща), розташовані за маршрутом пролягання

Першої угорсько-галицької залізниці. Відібрали 16 українських і 16 польських об'єктів. Це церкви, об'єкти залізниці, вокзали. Наприклад, вокзал у Хирові, будівля залізничної станції у Новому Місті, вокзал у Нижанковичах. З польської сторони – це наші православні церкви, будівлі вокзалів в Устриках Дольних, Кросьценко [5].

Польський об'їзд культурної спадщини об'єктами, розташованими у Польщі, відбувся у вересні.

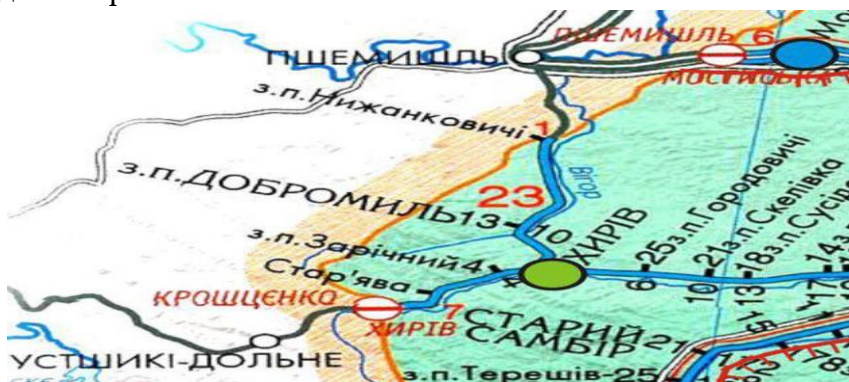
Під час другої поїздки молоді через карантинні обмеження, її учасники відвідали пам'ятки на території України. Спільного об'їзду, так як планували на початку проекту, не відбулося, зате його учасники змогли поспілкуватися про досвід пошуку та створення есе, а також зачитали кращі із них на телемості між Україною та Польщею.

Кожен із учасників проекту повинен був написати есе про один із об'єктів культурної спадщини. При цьому, якщо учасник з України писав про польський об'єкт, і навпаки, то вони отримували додаткові бали. Якщо поляк писав українською мовою, то він теж мав додаткові бали. Відповідно було відібрано 35 чоловік з нашої і з польської сторони.

«Ідеєю нашого проекту - є поглиблення польсько-української дружби між молоддю в Україні та Польщі. Відбулося ознайомлення з пам'ятками нашої спільної історії, розташованими на території двох держав, адже Перша угорсько-галицька залізниця була збудована задля того, аби об'єднувати держави. Студенти зацікавилися таким маршрутом, адже, як виявляється, у нас, у таких мало популярних туристичних місцях, як Самбірський

район, є багато історичних культурних пам'яток», – зазначив один із організаторів проекту директор Львівської філії Дніпровського національного університету залізничного транспорту Ярослав Болжеларський (зараз це ІМІТ НУ «ЛП»).

Додамо, що проект “Популяризація об’єктів спільної культурної спадщини, які прилягають до Першої галицько-угорської залізниці” реалізується в рамках програми транскордонної співпраці Польща-Україна, спрямований на популяризацію залізниці та об’єктів, які до неї прилягають.

Українська частина давньої угорсько-галицької залізниці — це понад 30 км одноколіїної траси Нижанковичі — Хирів — Смільниця (польсько-український кордон), з широкою колією (1520 мм). Від Хирова до Смільниці колія комбінована — широка і вузька (1435 мм) для одночасного курсування українських і польських поїздів. За Радянського Союзу такий тип колії існував на усьому українському відтинку дороги, адже в 1960-х, 1970-х і 1980-х рр. тут курсував поїзд з Перемишля до Устрик-Долішніх. При цьому поїзд двічі перетинав польсько-український кордон: у Нижанковичах і в Смільниці.

Перша угорсько-галицька залізниця — перша транскарпатська повністю двоколійна залізниця через Лупківський перевал. З'єднувала Галичину з Угорщиною, а саме Будапешт з Перемишлем і Львовом. Загальна довжина залізниці — 266,3 км. Перша угорсько-галицька залізниця відіграла важливу стратегічну роль за часу Першої світової війни, зокрема при облозі фортеці Перемишль. Після 1918 р., коли в Карпатах з'явився кордон між новоутвореними незалежними державами Чехословаччиною і Польщею, залізниця відчутно втратила своє важливе значення. Згодом через нерентабельність другу колію було розібрано, так що тепер майже на всій трасі потяги їздять по одній колії.

Нині Перша угорсько-галицька залізниця розташована на території чотирьох країн — Угорщини, Словаччини, Польщі та України. Вона вже не функціонує як цілісна лінія, хоча робляться спроби використовувати її в туристичних цілях. До початку активного розвитку повітряного і автомобільного транспорту в середині XX ст. залізниця залишалася головним способом переміщення людей, що подорожують.

Цікаві факти. Навесні 1849 р. російський імператор Микола I пообіцяв військову підтримку австрійському цісареві Францу Йосифу для придушення революції в Угорщині («Весна народів»). Влітку того ж року частина царської армії, якою командував Іван Паскевич, пройшла до Угорщини майже тим же маршрутом, яким пізніше проклали Першу угорсько-галицьку залізницю: Перемишль — Нижанковичі — Добромиль — Хирів — Старява — Устрики-Долішні і через Лупківський перевал в Угорщину.

Під час Першої світової війни в Хирові, що лежить на українському відтинку залізниці, побував Швейк — герой роману Ярослава Гашека «Пригоди бравого вояка Швейка». Це відображено у творі: «Жандарми були мадяри і, незважаючи на Швейкові протести, відволокли його в етапне управління в Хирові, де зарахували до транспорту російських полонених, призначених працювати на ремонті залізничної колії в напрямку Перемишля...».

Дністрянська залізниця — залізнична лінія від Хирова до Стрия, фрагмент мережі залізниць у Галичині (Галицька трансверсальна лінія, або Трансверсалбан), яка до Першої світової війни була частиною Австро-Угорської імперії. Дністрянська залізниця з'єднувала міста Хирів, Самбір, Дрогобич, Борислав і Стрий. Ця залізниця була відгалуженням Першої угорсько-галицької залізниці. Ідея побудови Дністрянської залізниці була передусім пов'язана з експлуатацією Бориславського родовища нафти, яке тоді активно розвивалось.

Залізницю будували два роки (1870-1872), сумарна довжина становила 112 км. За нашого часу давню Дністрянську залізницю активно використовують для пасажирських і вантажних перевезень.

Спільна спадщина – спільні обов'язки. Незалежно від відмінностей у підходах до культурної спадщини з боку обох народів, захист та збереження цього надбання мають ключове значення. Багато цінних пам'яток просто зникло з культурного ландшафту українських та польських земель. У Концепції державної політики реформування сфери охорони нерухомої культурної спадщини метою та основними принципами є: «створення ефективної

системи захисту культурної спадщини в державі, виявлення, використання її економічного, культурно-просвітницького, туристичного та іншого потенціалу та забезпечення провадження комплексної, послідовної та скоординованої діяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських об'єднань із її реалізації», яка базується на принципах: «публічності та прозорості формування політики у сфері охорони культурної спадщини; децентралізації системи управління й охорони культурної спадщини; забезпечення державно-приватного партнерства у сфері охорони культурної спадщини; доступності культурної спадщини; сприяння міжнародному співробітництву у сфері охорони культурної спадщини; міжкультурної співпраці з метою ознайомлення з надбанням різних культур і забезпечення національної злагоди; збереження культурної спадщини та заохочення її розвитку; дерегуляції; розумного використання культурної спадщини як ресурсу сталого розвитку та якості життя в постійно мінливому суспільстві шляхом якнайменших змін і доповнень об'єкта».

У сучасному світі зростає конкуренція між громадами у боротьбі за туристів, мешканців, все активніше та креативніше необхідно підходити до використання інструментів промоції. Кожен заклад культури чи історичної спадщини повинен старатися сам заробити на себе. Так живе Європа.

У 1872 р. через Нижанковичі прокладена важлива залізниця, що з'єднувала Львів з Будапештом, — так звана Перша угорсько-галицька залізниця. В місті збудовано залізничну станцію «Нижанковичі». Станція і

приміщення вокзалу в Нижанковичах були побудовані 1872 року разом із прокладанням Першої угорсько-галицької залізниці, яка вела з Перемишля до Хирова і далі — через Лупківський перевал до Угорщини. Станцію звели за 2,5 км від центру Нижанкович, на північній околиці, яка тоді мала назву Посада Нижанковицька. Будинок вокзалу вцілів під час двох світових воєн. Нині його фасад відремонтований, тому споруда вокзалу збереглась у гарному стані.

До приходу радянської влади через станцію Нижанковичі курсувало багато пасажирських і товарних потягів. Після встановлення радянсько-польського кордону (він проходить за кількесот метрів від станції) вона стала кінцевою на лінії Самбір — Нижанковичі. Тепер сюди курсують невеликі приміські потяги із Самбора; інколи здійснюються незначні вантажні перевезення.

Пам'ятка — предмет духовної або матеріальної культури минулого, унікальний об'єкт природи чи цивілізації, який становить наукову, пізнавальну та естетичну цінність. Згідно з Законом України «Про охорону культурної спадщини», «пам'ятка — об'єкт культурної

культурної спадщини, який

занесено до Державного реєстру нерухомих пам'яток України». Ведення Державного реєстру нерухомих пам'яток України

входить до повноважень спеціального органу виконавчої влади — Державної служби з питань національної

культурної спадщини (діє в структурі Міністерства культури і туризму України).

Об'єкт культурної спадщини — визначне місце, споруда (витвір), комплекс (ансамбль), їхні частини, пов'язані з ними рухомі предмети, а також території чи водні об'єкти, інші природні, природно-антропогенні або створені людиною об'єкти незалежно від стану збереженості, що донесли до нашого часу цінність з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду і зберегли свою автентичність.

Нерухомий об'єкт культурної спадщини — об'єкт культурної спадщини, який не може бути перенесений на інше місце без втрати його цінності з археологічного, естетичного, етнологічного, історичного, архітектурного, мистецького, наукового чи художнього погляду та збереження своєї автентичності.

Рухомі предмети, пов'язані з нерухомими об'єктами культурної спадщини — елементи, групи елементів об'єкта культурної спадщини, що можуть бути відокремлені від нього, але складають з ним єдину цілісність, і відокремлення яких призведе до втрати археологічної, естетичної, етнологічної, історичної, архітектурної, мистецької, наукової або культурної цінності об'єкта.

За видами класифікують пам'ятки:

- Археології;
- Історії;
- Монументального мистецтва;
- Архітектури та містобудування;
- Садово-паркового мистецтва;

- Історичного ландшафту;
- Науки і техніки.

Науки і техніки — унікальні промислові, виробничі, науково-виробничі, інженерні, інженерно-транспортні, видобувні об'єкти, що визначають рівень розвитку науки і техніки певної епохи, певних наукових напрямів або промислових галузей [3].

Українське законодавство визначає, що «Культурна спадщина охороняється законом. Держава забезпечує збереження історичних пам'яток та інших об'єктів, що становлять культурну цінність...» (ст. 54 Конституції України).

Створення і введення в експлуатацію швидкісних залізничних магістралей як в Європі, так і в Східній Азії повернуло залізниці колишню значимість і конкурентоспроможність. В даний час в межах головних європейських країн – Великої Британії, Франції, Іспанії, Італії, Німеччини подорожі між столицями і основними туристичними центрами зручніше здійснювати поїздом, аніж на літаком чи автобусом. Поїзд пересувається коротшими відстанями, на відміну від автомобільного транспорту, й окрім того, на залізниці не буває пробок. Сучасні конструктивні рішення в пристрої колісних підвісок швидкісних поїздів забезпечують досить м'який і безшумний рух.

Внаслідок цього, інформативність подорожі набагато більше, оскільки автомагістралі часто відгороджені щитами і парканами, які служать для захисту місцевих жителів від шуму автотраси та перекривають огляд.

Подорож залізницею містить в собі всі необхідні компоненти для життєзабезпечення туристів під час

поїздки: (транспорт, харчування, проживання, розваги), не вдаючись до додаткових елементів інфраструктури.

Особливо популярний залізничний туризм сьогодні у Франції, Німеччині, Швейцарії, США. Залізничні туристичні маршрути є і в Азії - Індонезії та Індії і Китаї.

Окрім створення самого туристичного маршруту буде розвиватися дорожня інфраструктура, що представляє собою основу для розвитку економіки регіонів, для забезпечення робочих місць відіграє роль створення інфраструктури обслуговування туристів на маршруті. Величезне значення залізничний туризм може мати для стабільного розвитку регіонів.

В Америці активно розвивається залізничний туризм. Серед найбільш відомих маршрутів варто відзначити: «Транс-Америка» (тривалістю дванадцять діб з Вашингтона в Лос-Анджелес з зупинками в Чарльстоні, Новому Орлеані, Сан-Антоніо і Ель-Пасо); «Транс-Канада» (десятиденна поїздка з Ванкувера в Монреаль з зупинками в Вінніпезі та Оттаві); «Транс-Атлантика» (поїздка з Манагуа в Пуерто-Монт до південного краю Південної Америки з зупинками в Гуаякіль, Ліму і Сантьяго).

Культурний туризм виступає одним із засобів інформування громадян про інші регіони України та нівеляції стереотипів. Культурний туризм включає відвідання історичних, культурних або географічних визначних місць України. Основна мета даних мандрівок - ознайомлення з пам'ятками історії, архітектури, мистецтва; природними та етнічними особливостями; сучасним життям народу і т.п. Туризм відіграє важливу роль в осмисленні власної ідентичності, у відродженні локальних традицій. Для молоді особливо важливим є

усвідомлення історико-культурного значення здобутків власної країни, гордості за неї. Основною умовою розвитку культурного туризму є історичний та культурний потенціал країни, рівень забезпечення доступу до нього, а також побутові умови проживання туристів [4].

Український і польський народи повинні спільно прийти до висновку, що варто разом дбати про спільну спадщину, тоді все буде по-іншому. Історичні місця є запорукою сталого розвитку, вони відображають нашу громадську, національну, державну ідентичність. Історичний спадок віддзеркалює культурний код та самобутність всієї нації, окремого регіону, міста, місцевості. Фахівці мають бути обізнані у механізмах, що дозволяють ініціювати, управляти та отримувати користь від ОТГ в галузі збереження культурної спадщини. При цьому громада виступає повноцінним партнером у стосунках та процесах, які визначають стан та подальшу долю історичного надбання.

Тема українсько-польського пограниччя актуальна відразу в низці аспектів. Прикордоння, особливо коли в його межах століттями співіснують різні спільноти з власною культурою, завжди стає місцем взаємних впливів, творення специфічної, властивої лише йому спадщини. Спільне минуле українців, поляків і євреїв на цих теренах дає приклади як плідної співпраці, так і нерозуміння, що іноді оберталось трагедіями. Попри всі темні сторінки, спільне минуле дало наступним поколінням чимало прикладів і матеріальної, і нематеріальної культури: архітектуру, звичаї, ідентичність. Особливого символізму українсько-польське пограниччя

набуло із часу брутальної російської агресії проти України, адже саме західний для України і східний для ЄС кордон став місцем безпеки, допомоги й підної опори, добросусідства й підтримки. І найбільшою мірою це стосується саме кордону між Україною та Польщею [7].

Отже, на нашу думку, розвиток регіонального історичного транспортного залізничного туризму на основі маршрутів галицько-угорської залізниці є надзвичайно перспективною темою, оскільки це сприятиме посиленню тенденції культурної інтеграції нашого регіону у простір Євросоюзу, і зокрема посиленню українсько-польських соціокультурних зв'язків та діалогу між народами у формі народної дипломатії.

Список джерел

1. Перша Галицько-Угорська залізниця гуртує молодь України та Польщі Західноукраїнський ресурсний центр. URL: <https://zurc.org/persha-galytsko-ugorska-zaliznytsya-gurtuye-molod-ukrayiny-ta-polshhi/>
2. Олійник О. Соціальна програма збереження культурної спадщини України URL: <http://blog.liga.net/user/ooliynyk/article/15000.asp>
3. Державний реєстр нерухомих пам'яток України. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Державний_реєстр_нерухомих_пам%27яток_України
4. Кузьмук О. Культурний туризм як інструмент формування національної ідентичності. URL: <http://old.niss.gov.ua/monitor/desember08/23.htm>
5. Вознюк О.М., Возняк О.М. Об'єкти історико-культурної спадщини першої угорсько-галицької залізниці: шляхи збереження. Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції «Виклики для туристичного бізнесу в Україні: європейська практика». Львів: Растр-7.2023. URL: [file:///C:/Users/User1/Downloads/Збірник%20тез%20_%2023_R7%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User1/Downloads/Збірник%20тез%20_%2023_R7%20(1).pdf)
6. Пам'ятка. Вікіпедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Пам%27ятка>
7. Лехнюк Роман. Драматичне минуле, непросте теперішнє й

шанси на краще майбутнє: культурна спадщина українсько-польського прикордоння. Український тиждень. URL: <https://tyzhden.ua/dramatychne-mynule-neproste-teperishnie-j-shansy-na-krashche-majbutnie-kulturna-spadshchyna-ukrainsko-polskoho-prykordonnia/>

Вознюк Оксана, Юрій Козак. «Музей волонтерів» та його освітньо-виховна роль

Кандидат педагогічних. наук, доцент,
професор кафедри військової історії,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4186-6113>
E-mail: oksa_w2000@ukr.net

Викладач Захисту України, Львівське міжрегіональне
вище професійне училище залізничного транспорту

© Оксана Вознюк, Юрій Козак, жовтень 2024.

Після повномасштабного вторгнення росії в Україну, волонтери відіграли важливу роль у поширенні інформації про війну, а найголовніше завдання – допомога тим, хто вкрай її потребував. 25 лютого 2022 року, у Львові, (протокол №1), зібралися активісти ГО “Лінія 102.юа” (голова правління Олег Возняк), від української громади провінції Малага та Севілья (Андалусія, Іспанія) ГО “Майдан Малага” (голова Ярослав Васильців). У них зародилася ідея створення організації з координації волонтерської та гуманітарної діяльності. Завданням було: допомога для потреб ЗСУ, для територіальної оборони, допомога біженцям та медичним закладам України. Місцем розташування Центру визначили юридичну адресу ГО “Лінія 102.юа”,

на некомерційній основі. Ярослава Васильціву визнали координатором гуманітарної допомоги від імені Центру.

Учасники Центру (волонтери) почали їздити на схід України, возити гуманітарну допомогу, а назад привозити трофеї з війни, зокрема: елементи форми окупантів, взірці їхніх сухпайків, прапори російських частин, елементи зброї тощо.

Назбиралося досить багато елементів, які були привезені з гарячих точок, що поступово почали становити певну експозицію. Елементи експозиції все збільшувалися, згодом сама експозиція отримала умовну назву “музей волонтерів”. Через деякий час волонтери почали проводити благодійні заходи, де демонструвалися експонати, що були привезені з війни.

Це отримала чималий резонанс серед відвідувачів. Згодом представники навчальних закладів середньої та вищих освіти виявили бажання проведення таких екскурсій в “музей волонтерів”. Експонати не залишили байдужим нікого, не дивлячись на вік (див. фото).

У зв'язку із розширенням експозиції, весною 2023 року волонтери звернулися до ДНС, які зробили Акт про безпечність експонатів, де засвідчувалося, що дані

експонати не несуть загрози.

На частих відвідуваннях “музею волонтерів” школярам, студентам, курсантам (фото 3) волонтери не лише коментують елементи експозиції, дозволяють доторкнутися до експонатів, а й розповідають історії, що трапилися з ними на сході України. Історії ці вражають і не залишають молодь байдужою. Адже саме “музей волонтерів” є очима війни, що формує у молодих серцях патріотизм, посилює ненависть до ворога. Екскурсоводом “музею волонтерів” є Юрій Козак- викладач Захисту України Львівського міжрегіонального вищого професійного училища залізничного транспорту, який також був учасником бойових дій на сході України, а з власного досвіду наводить багато прикладів.

Фото. Зліва: Юрій Козак, третій зліва: Ярослав Васильців.

Висновок. Важливою є роль музеїв волонтерів у формуванні патріотичного виховання молоді, просвітницька діяльність яких є невід’ємною частиною освітнього процесу сьогодення. Музей волонтерів– це пам'ять, пам'ять і біль народу, рани якої ще довго будуть турбувати душу.

Дейнека Вероніка. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Граф Монте-Крісто»

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
E-mail: dejnekaveronika4@gmail.com

© Дейнека Вероніка, січень 2025.

Назва кінофільму: Граф Монте-Крісто.
Рік створення – 2024. Країна виробник – Франція. Режисер:
Мат'є Делапорт, Александр де Ла Пательєр.

Імена головних акторів : П'єр Ніне, Анаїс Демуст'є,
Лоран Лафітт, Баст'єн Буллон, Патрік Мілле, Анамарія
Вартоломей, Вассілі Шнайдер, Жюльєн де Сейнт Джин,
П'єрфранческо Фавіно, Стефани Варюпен.

Назва кіножанру (обрати з наведеного нижче):
пригодницький фільм, драма, романтика.

Імена головних персонажів (за наявності):

- Ім'я головного героя (протагоніст): Едмон Дантес.
- Ім'я антигероя (антагоніст): Фернан Мондего.
- Імена героїв другого плану: Мерседес Іглера, Абат Фарія,
Жерар де Вільфор, Жакобо, Альбер Мондего, Луїджі
Вампа.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство):
Едмон Дантес, молодий моряк із Марселя, повертається з
успішного плавання разом із другом Фернаном Мондего.
Едмон сповнений щастя, адже його чекає наречена
Мерседес. Однак заздрисний Фернан, закоханий у
Мерседес, та прокурор Вільфор, який хоче приховати

державну таємницю, змовляються, щоб звинуватити Едмона у державній зраді. Його арештовують просто під час заручин. Едмон, наївний і чесний, не усвідомлює справжньої причини зради. Його відправляють у страшну в'язницю на острові Іф, де він залишається в повній ізоляції. Там починається його боротьба за виживання та прагнення зрозуміти, хто його зрадив і чому.

Фабула другого акту (розвиток подій): Едмон проводить роки у в'язниці на острові Іф. Там він зустрічає мудрого в'язня — абата Фарія, який стає його наставником. Абат навчає Едмона філософії, мов, науки, бойових навичок і розповідає йому про величезний скарб, захований на острові Монтекрісто. Водночас Едмон дізнається від Фарія про змову, яка привела до його ув'язнення.

Після смерті абата Едмон тікає з в'язниці, використовуючи його тіло як хитрість. На волі він знаходить піратів і завойовує їхню довіру, ставши лідером банди. З їхньою допомогою Едмон знаходить скарб на острові Монтекрісто, стаючи неймовірно багатим.

Тепер, як граф Монте-Крісто, він повертається до Франції, щоб розпочати свою складну і витончену помсту всім, хто його зрадив: Фернану, прокурору Вільфору та іншим. Одночасно він стикається з емоційною дилемою через любов до Мерседес, яка стала дружиною Фернана.

Фабула третього акту (розв'язка): Едмон Дантес як граф Монте-Крісто завершує свій план помсти. Він виводить на світло всі злочини своїх ворогів. Фернан Мондего втрачає репутацію, статки та сім'ю, коли розкривається його зрада та роль у змові. У фінальній сутичці з Едмоном він гине, не витримавши наслідків своїх

дій. Жерар де Вільфор стикається з викриттям своїх злочинів, через що його життя руйнується, і він втрачає розум. Едмон також примиряється з Мерседес, яка розуміє, ким він насправді є, але обирає жити для свого сина Альбера. Едмон усвідомлює, що його помста завершена, і знаходить спокій.

Наприкінці він залишає багатства тим, хто був йому вірний, та вирушає у нове життя разом із Гайде — жінкою, яка стала його новою надією на щастя. Едмон залишає своє минуле позаду, знаходячи свободу і прощення.

Характер психологічного впливу (опишіть, які домінуючі емоції, враження справив фільм на глядача): Фільм «Граф Монте-Крісто» (2004) залишає сильний психологічний вплив завдяки поєднанню емоційної глибини, драматичних сюжетних поворотів та моральної складності.

Домінуючі емоції:

- *Справедливість і обурення*: У перших актах ти, як глядач, відчуваєш глибоке обурення через зраду Едмона тими, кому він довіряв. Його несправедливе ув'язнення викликає сильне співчуття.
- *Відчай і надія*: Сцени у в'язниці наповнені сумом та безвихіддю, але одночасно пробуджують надію, коли Едмон починає знаходити силу боротися.
- *Захоплення*: План помсти, його хитрість і стратегічні рішення викликають захоплення героєм. Ти бачиш, як із жертви він перетворюється на сильну, впевнену людину.
- *Шок і катарсис*: Кульмінація та фінал наповнені несподіваними поворотами. Для тебе, як глядача, розв'язка є одночасно шоком і емоційним звільненням.

Враження: Фільм вражає своєю атмосферою, яка поєднує зраду, жорстокість і гіркоту, але водночас несе послання про силу відновлення та важливість прощення. Він нагадує про цінність справедливості, показуючи, як далеко може зайти людина, щоб відновити свою честь.

Вплив: завершення фільму викликає потужний емоційний резонанс, адже воно не просто завершує історію, а ще й ставить важливе запитання: чи може помста принести щастя? Мене вразив фінал, адже я, очікувала іншого результату або більшої "відплати". Проте, як і Едмон, я залишаєшся з відчуттям, що справжнє звільнення полягає у прощенні та початку нового життя. Це твір, який змушує думати, співчувати та переосмислювати власні погляди на життя, зраду та силу духу.

Приклади сценарних «гачків»:

- *Перешкода:* Едмон Дантес несправедливо ув'язнений через змову його ворогів. Його тюрма на острові Іф є фізичною та психологічною перепорою, що заважає йому відновити свою свободу та довести невинність. Жорстокі умови в'язниці та ізоляція створюють додаткову напругу.
- *Загроза:* коли Едмон тікає з в'язниці і стає графом Монте-Крісто, його життя постійно опиняється під загрозою. Фернан Мондего та інші вороги мають владу та ресурси, щоб завдати удару у відповідь, якщо дізнаються про його плани помсти. Крім того, його проникнення у вищий світ створює ризик викриття
- *Таємниця:* головна таємниця полягає у справжній особистості графа Монте-Крісто. Ніхто з його ворогів не здогадується, що граф — це Едмон Дантес, який повер-

нувся, щоб зруйнувати їхнє життя. Ця загадковість підтримує інтригу та додає напруження. Ще однією таємницею є місцезнаходження скарбу, який стає джерелом його сили.

- *Новина*: новиною, яка змінює хід подій, стає відкриття Едмоном правди про зраду Фернана, Вільфора та Данглара. Водночас новина про те, що Мерседес одружилася з Фернаном і виховує сина, додає емоційної напруги, змушуючи його переглянути свої плани.

Заремська Уляна. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Зникла»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Заремська Уляна, лютий 2025.

Фільм розповідає про загадкове зникнення Емі Данн у день її 40-ї річниці її шлюбу. Її чоловік Нік стає головним підозрюваним, оскільки зібрані докази вказують на його можливу причетність. Проте поступово з'ясовується, що Емі інсценувала власне зникнення, щоб помститися Ніку за його зраду.

Основні аспекти для аналізу в юридичній психології: Маніпулятивна поведінка та психологічний профіль злочинця.

Емі Данн є прикладом людини з високим рівнем інтелекту, нарцисизму та антисоціальних рис. Вона здатна передбачати реакції інших, маніпулювати фактами і навіть створювати штучні докази (щоденник, сцени з кров'ю тощо). Її дії ілюструють, як важливо враховувати психічний стан людини при розслідуванні злочинів: емоційну нестабільність, можливі мотиви та особистісні риси.

Поведінка підозрюваного (Нік Данн). Нік демонструє типовий профіль людини, яка потрапила під тиск суспільства. Його емоційна пасивність та невпевненість у публічних виступах виглядають підозріло для слідчих і медіа. Це показує, як важливо враховувати не лише зовнішню поведінку, а й внутрішні мотиви та контекст ситуації.

Роль медіа у створенні суспільного образу. Фільм чітко

показує, як засоби масової інформації можуть впливати на перебіг розслідування та формування громадської думки. Ніка засуджують ще до того, як з'являються реальні докази його провини. Це підкреслює важливість неупередженості у розслідуванні.

Психологічний тиск під час слідства. Сцени допитів Ніка та Емі показують, як психологічний тиск може впливати на поведінку підозрюваних. Питання слідчих спрямовані на те, щоб викликати в нього почуття провини, навіть якщо він не винен.

Емі, своєю чергою, майстерно маніпулює слідчими, створюючи фальшиві докази.

Фальсифікація доказів: Емі використовує свої знання про роботу правоохоронних органів, щоб створити переконливу історію злочину. Її дії ілюструють необхідність критичного аналізу доказів та використання психологічних методів для перевірки їх автентичності.

Психологічний портрет злочинця: Емі є прикладом особи з дисоціативними рисами, що ускладнює роботу слідства. Для таких людей характерні імпульсивність, відсутність емпатії та схильність до маніпуляцій.

Поведінка підозрюваного: слідчі часто роблять помилки, базуючись лише на поведінкових ознаках (наприклад, «винна» поведінка Ніка), не враховуючи контекст.

Медіа та громадська думка: Їхній вплив може спотворити перебіг слідства та створити хибні судження.

Фальшиві обвинувачення: справа Емі нагадує про необхідність більш ретельного підходу до аналізу доказів і мотивів.

Каравець Ілона. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Джокер»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Каравець Ілона, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Джокер» в жанрі психологічної драми та трилера, та його вплив на глядача. Розкрито хід розслідування, перепони на шляху розгадки, способи ховання, способи виявлення таємниці.

Назва кінофільму: «Джокер» (Joker). Рік створення: 2019. Країна виробник: США. Автор сценарію та/або автор книги, за яким знято фільм : Тодд Філіпс, Скотт Сільвер.

Імена головних акторів: Хоакін Фенікс, Роберт Де Ніро, Зазі Бітц, Френсіс Конрой. **Жанровий напрям:** психологічний трилер, драма, кримінальний фільм.

Імена головних персонажів :

- Ім'я головного героя (протагоніст): Артур Флек / Джокер.
- Ім'я антигероя (антагоніст): Суспільство в цілому, а також сам внутрішній світ Артура.
- Імена героїв другого плану: Мюррей Франклін, Софі Дюмон, Пенні Флек, Томас Вейн.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство): Артур Флек працює клоуном у Готемі та мріє стати стендап-коміком. Він живе у бідності зі своєю хворою матір'ю Пенні. Артур страждає від психічних розладів, через які неконтрольовано сміється. Його життя

ускладнюється зневагою з боку суспільства та втратою роботи.

Фабула другого акту (розвиток подій): Артур починає стикатися з жорстокістю світу. Після інциденту у метро, де він убиває трьох хуліганів, він вперше відчуває владу та свободу. Поступово він відкриває правду про своє минуле та матір, що підштовхує його до остаточного руйнування моралі. Його виступ на телешоу Мюррея Франкліна стає кульмінаційним моментом.

Фабула третього акту (розв'язка): Артур повністю перетворюється на Джокера — символ хаосу та анархії. Його дії провокують масові заворушення у місті. Фінальна сцена на шоу завершується вбивством Мюррея в прямому ефірі, що закріплює образ Джокера як ідеолога протестів проти системи.

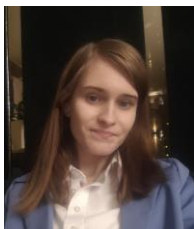
Мотиви скоєння злочину: соціальна ізоляція та відчуття відторгнення; відсутність підтримки з боку суспільства та рідних; внутрішній психологічний надлом через минуле та розлади.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: використання вогнепальної зброї; спонтанні та жорстокі дії як результат емоційного зриву.

Спосіб злочинця заховатись, відволікти увагу від себе: Артур спочатку діє анонімно, його образ як Джокера стає символом для інших. В хаосі заворушень його особистість зливається з натовпом.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): події не стільки зосереджені на розслідуванні злочинів Джокера, скільки на демонстрації його трансформації. Соціальні наслідки його дій виявляються більш важливими, ніж самі злочини.

Комач Єлизавета. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Посібник з убивства для хороших дівчат»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Комач Єлизавета, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Посібник з убивства для хороших дівчат» в жанрі детективу, трилеру, телесеріал драма, адаптація книги, та його вплив на глядача. Розкрито хід розслідування, перепони на шляху розгадки, способи ховання, способи виявлення таємниці.

Назва кінофільму: «Посібник з Убивства для хороших дівчат». Рік створення: 2024. Країна виробник: Великобританія.

За мотиви книги «Голлі Джексон».

Імена головних акторів: Піппа Фітц-Амобі, Раві Сінгх.

Жанровий напрям: Фільм-катарсис (драма, мелодрама).

Інтелектуальні кіножанри (трилер, детектив),

Імена головних персонажів :

- Ім'я головного героя (протагоніст): Піппа Фітц-Амобі.
- Ім'я антигероя (антагоніст): Бекка Белл, Елліот Ворд.
- Імена героїв другого плану: Кара Ворд, Макс Гастінгс, Нет Да Сільва, Лорен Гібсон, Віктор Амобі, Лієнн Амобі, Джейсон Белл, Коннор Рейнольд, Наомі Ворд.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство):

Піппа «Піп» Фітц-Амобі вступає до останнього класу середньої школи, і для свого випускного проекту вона вирішила розслідувати зникнення Енді Белл у 2019 році,

п'ятьма роками раніше. Популярна учениця, Енді зустрічалася з однокласником Салом Сінгхом, коли зникла, і поліція підозрювала його у причетності до її вбивства. Однак перед тим, як йому висунули звинувачення, Сал нібито зізнався у вбивстві Енді, а потім наклав на себе руки. Однак Піп вважає Села невинним і сповнений рішучості з'ясувати правду. Отримавши відмову від брата Села, Раві, вона починає своє розслідування з інтерв'ю з подругою Села, Наомі Ворд, старшою сестрою найкращої подруги Піп, Кари, чий батько Еліот викладає англійську мову в їхній школі. Наомі з'ясовує, що у Села є алібі на ніч зникнення Енді. Після інтерв'ю з другом Села, Максом Гастінгсом, який стверджує, що Наомі бреше, щоб захистити Села, вона знову звертається до Раві. Після того, як вона каже йому, що вірить у невинуватість Сала, Раві показує телефон Піп Сала, вказуючи на те, що хтось інший, схоже, відправив текст зізнання з його телефону.

Фабула другого акту (розвиток подій): Піп вирушає з друзями в похід. Під час подорожі вона знаходить анонімне попередження з проханням припинити розкопки. Повернувшись з походу, Піп і Раві з фотографій Енді в соціальних мережах з'ясовують, що незадовго до її зникнення вони з Натом посварилися через те, що Енді виклала в мережу свої оголені фотографії. Піп і Раві зустрічаються з Натом, який заперечує, що завдавав шкоди Енді, і розповідає, що у Енді були стосунки з Максом. Піп повертається, щоб допитати Макса, який стверджує, що його стосунки з Енді не були романтичними; натомість Енді торгувала наркотиками, а Макс був одним з її клієнтів.

Відвідавши вечірку зі своїми подругами, Карою та Лорен, їй вдається знайти наркодилера, який розповідає, що Енді зберігав секретний телефон-паяльник разом із значкою наркотиків у опудалі кролика.

Після вечірки вона отримує смс-повідомлення з погрозами, в якому просить припинити розслідування. Наступного дня, вирішивши, що їй потрібно знайти кролика і телефон, Піп разом з Раві вдирається до будинку Енді. Переглядаючи опудало кролика, яке вони вкрали з будинку Енді, Піп і Раві знаходять список клієнтів Енді, написаний кодом. Того ж дня Піп також дізнається, що список клієнтів був написаний на аркуші паперу з готелю «Айві Хаус».

Вирішивши провести розслідування, Піп викрадає список гостей за 2019 рік, і під час втечі вони з'ясовують, що Енді зупинявся в цьому готелі, коли Піп впізнає поверх на селфі, яке зробив там Енді. Піп визначає, що Енді зупинилася у свого старшого хлопця під псевдонімами Дейзі Б'юкенен і Джей Гетсбі. Піп намагається зателефонувати за номером, пов'язаним з бронюванням, але з'ясовує, що він відключений. Після сварки з Раві Піп повертається до будинку Кари, де Наомі дає їй доступ до свого ноутбука перед тим, як піти на зустріч випускників 2019 року.

На ноутбучі Піп знаходить скріншоти з Instagram-акаунта Макса Гастінгса, які підтверджують алібі Села: в ніч зникнення Енді він справді був з друзями до півночі. Піп вирушає на пошуки Наомі, щоб запитати її, чому вона, Макс і Джейк Лоуренс збрехали поліції, сказавши, що Сел покинув їхню тусовку, щоб знайти Енді о 22:30 тієї ночі. На вечірці зустрічі випускників 2019 року Наомі

розповідає Піп, що вона, Макс і Джейк потрапили в аварію в нетверезому стані на Новий рік 2019 року.

Макс, водій, подзвонив комусь, щоб це приховати. Наомі також розповідає, що хтось шантажував їх трьох, щоб вони збрехали поліції, щоб звинуватити Сала. Пізніше тієї ж ночі Піп отримує нові текстові повідомлення з погрозами. Намагаючись спровокувати вбивцю, вона записує відео, в якому стверджує, що має докази невинуватості Села.

Коли Піп зустрічається з Деном у поліцейській дільниці, той зізнається, що за два роки до її смерті скоїв згвалтування 15-річної Енді, і що Макс шантажував його. Наступного дня в школі Піп отримує дзвінок з номера таємного старшого хлопця Енді. Коли Піп відповідає, виявляється, що це Наомі, яка користується старим телефоном свого батька Еліота.

Після того, як Елліот забрав її з Карою на вечір кіно, Піп навмисно залишає свій телефон у машині, щоб відстежити його за допомогою ноутбука. Потім вона виявляє, що Елліот роздрукував повідомлення з проханням припинити копати, і бачить, що Елліот поїхав до старого будинку сім'ї Вордів, з якого вони переїхали кілька років тому. Вона йде до будинку і стикається з Еліотом. Той зізнається, що мав недоречні романтичні стосунки з Енді, які закінчилися, коли вона почала зустрічатися з Селом.

Еліот також розповідає, що через кілька місяців Енді звернулася до нього і намагалася шантажувати його грошима. Він відмовився платити їй, вони побилися, і Енді впала і вдарилася головою об стіл. Він пішов викликати швидко допомогу, але коли повернувся, її вже

не було. Закінчивши свою розповідь, Піп чує постукування труб. Припускаючи, що це Енді, Піп біжить на горище і виявляє там жінку, яка має разючу схожість з Енді. Еліот зачиняє двері на горище, замикаючи Піпа всередині.

Фабула третього акту (розв'язка): Молода жінка на горищі, Ісла, розповідає Піп, що була бездомною, коли Еліот запропонував їй пожити в будинку. Того вечора він зізнався їй, що вбив Села, щоб поліція не розслідувала зникнення Енді. Еліот заманив Села до лісу, потім накачав його наркотиками і вбив, перш ніж відправити неправдиве зізнання з телефону Села. Потім він тримав Іслу в пастці в будинку протягом наступних п'яти років. Поліція заарештовує Еліота, хоча він все ще заперечує, що вбив Енді. Піп зустрічається з ним у поліцейській дільниці, і той розповідає, що шантажував Наомі та її друзів, дізнавшись про наїзд на них із щоденника Наомі. Еліот також розповідає, що, на його думку, Енді потрібні були гроші, бо вона хотіла втекти від свого батька, Джейсона, який знущався над нею.

Піп дізнається від працівника сміттепереробного заводу Джейсона, що сестру Енді, Бекку, одного разу отруїли рогипнолом і згвалтували на вечірці «Катастрофи»; Піп робить висновок, що Макс використав рогипнол, який він купив у Енді, для сексуального насильства над Беккою. Бекка розповідає Піпу, що Енді відрадив її повідомляти про згвалтування в поліцію, бо це викрило б Енді як наркодилера Макса.

Дізнавшись, що Енді планувала втекти з дому, Бекка, відчуючи себе покинутою, штовхнула Енді, яка вже була поранена в результаті боротьби з Еліотом, і вбила її.

Бекка відвозить Піп до місця, де вона сховала тіло Енді в септику, а потім розповідає, що підсипала в чай Піп рогишно і має намір вбити і її, але вчасно приходять Раві і Кара, і поліція заарештовує Бекку. З'ясовується, що в день зникнення Енді Сел шукав її, щоб підтримати її плани втечі з дому.

Мотиви скоєння злочину: Зі сторони Еліота Ворда, виникла суперечка з Енді Белл, через те, що він відмовився давати гроші, попри шантажування, через, що виникла бійка, Енді вдарила головою об стіл. (Суперечка).

Зі сторони Бекки Белл, з Енді знову виникла суперечка, через, що та вже пораненою вдарила головою об шухляду, Бекка не викликаючи допомогу, дивилась як її сестра помирає. (Мотив: Суперечка, у сюжеті було також те, що батьки Белл завжди порівнювали сестер, Бекка заздрила завжди Енді, хотіла її уваги, якої вона не отримувала.)

Інструменти і спосіб вчинення злочину: Ненавмисне вбивство.

Спосіб злочинця захватись, відволікти увагу від себе: Еліот Ворд розуміючи про те, що він може потрапити за ґрати, вбив Сала Сінґха – хлопця Енді, підлаштовуючи все під самогубство, а також роблячи все так, щоб можна було спихнути все на нього. Шантажував свою дочку, щоб забрати алібі Сала у день вбивства, написав з його телефону повідомлення у вигляді «зізнання» у скоєнному.

Зі сторони Бекки Белл, вона беручи машину Енді, відвезла її до старого будинку за містом, яке викупив її батько, у той час, вона працюю в редакторстві журналісткою, писала про те, що її батько викупує цю землю лише щоб зробити з цього гарне місце, щоб

приховати дійсно свої наміри. Як алібі вона використовує те, що вона була у той час вдома, що фактично було правдою.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця):

- Повідомлення у телефоні яка доказує невинність Сала(на той момент офіційного підозрюваного). Сал завжди писав з помилками, поспішаючи, останнє повідомлення «зізнання» було написано з дотриманням правил пунктуації та великих букв на початку речення.
- Вихід на колишнє життя Енді Белл. Ким вона підробляла і для чого, а також виявлення невідомого «старшого хлопця» з яким вона мала стосунки за спиною Сала.
- Закритий акаунт Макса, де знайдено фотографію, яку той випадково не видалив, тим самим зробивши алібі для Сала, що він не міг бути винним у злочині.
- Дізнались хто шантажував друзів Сала, щоб зробити алібі для злочинця.
- Випадково знаходиться телефон, а також місце з якого були відправлені погрози для Піп.
- Деталі стосунків Енді та Еліота, також зізнання у вбивстві Сала.
- Бекка хотіла помститись Максусу за скоєння, але це заважало би Енді, про що Піппа дізналась пізніше.

Корольчук Тетяна.
Психологічний аналіз впливу кінофільму
«БожеВільні»

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
E-mail: korolcuktana7@gmail.com

© Корольчук Тетяна, лютий 2025

Рік створення 2024. Країна виробник –
Україна. Режисер: Денис Тарасов.

Імена головних акторів: Костянтин Темляк, Ірма Вітовська, Сергій Калантай, Остап Ступка, Віталій Салій, Андрій Мостренко, Павло Костіцин, Сергій Кисіль, Анастасія Пустовіт, Дмитро Олійник, Євген Черников, Олег Стефан, Артем Мартинішин, Олесь Каціон, Наталія Бабенко, Олег Стальчук, Віктор Жданов

Жанровий напрям: трилер, драма.

- Ім'я головного героя (протагоніст): Андрій Довженко.
- Імена героїв другого плану: Роман Якимчук, В'ячеслав Белозоров, Олексій Ганноченко, Тамара Морозова, Олександр Піскунов, Анжеліка Гирич.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство): Події розгортаються в радянській Україні 1970-х років. Головний герой, Андрій Довженко, молодий дисидент, висловлює незгоду з режимом через творчість і відкриті протести. У суспільстві, де свобода слова суворо карається, його позиція привертає увагу КДБ. Андрія арештовують і відправляють до психіатричної лікарні, де він стикається з системою каральної психіатрії. Глядачі знайомляться з іншими пацієнтами лікарні, а також із доктором Оленою

Василівною, яка виконує накази системи.

Фабула другого акту (розвиток подій): У лікарні Андрій намагається протистояти системі, однак зіштовхується з фізичним і психологічним тиском. Він починає сумніватися у своїй стійкості, але водночас знаходить однодумців серед пацієнтів, які також постраждали від репресій. Лікарня стає ареною боротьби між владою і людською гідністю. У цьому акті показані експерименти з "лікуванням" пацієнтів та використання діагнозу для знищення особистостей. Емоційна напруга наростає, коли Андрій знаходить спосіб протистояти системі, виявляючи її слабкі місця.

Фабула третього акту (розв'язка): Фінальний акт концентрується на спробах Андрія втекти або знайти спосіб донести правду про каральну психіатрію до суспільства. Його боротьба завершується драматичною кульмінацією: він стає символом опору. Розв'язка лишає відкриті питання щодо майбутнього героїв, однак дає надію на зміни у суспільстві, попри жорстокість системи. Фільм завершується наголосом на важливості свободи особистості і її незламності перед тиранією.

Характер психологічного впливу. Структура кіносценарію поєднує історичний контекст, соціальну драму та особисту боротьбу, створюючи сильний емоційний вплив на глядача. Фільм «БожеВільні» справляє сильний емоційний і психологічний вплив на глядача завдяки драматичній атмосфері, глибокому розкриттю людських переживань і актуальності теми. Глядачі глибоко співпереживають герою, його боротьбі за свободу та гідність. Сцени жорстокості системи викликають емоційну напругу, змушуючи замислитися про

вразливість людини перед репресіями. Відображення радянської каральної психіатрії і жорстокість системи шокує. Напруга зростає в міру розвитку сюжету, залишаючи враження несправедливості й страху перед тоталітаризмом. Попри драматичність і трагічність історії, фільм дарує проблески надії через мужність і незламність героїв. Глядачі відчують віру в можливість змін, навіть у найскладніших обставинах. Фільм пробуджує гнів до несправедливості та спонукає до критичного осмислення історії, викликаючи бажання боротися за права і свободи.

Загалом, «БожеВільні» залишає тривалий слід у свідомості, збагачуючи аудиторію новими знаннями і закликаючи до осмислення важливості особистої свободи.

Приклади сценарних «гачків»:

- *Перешкода*: Андрія відправляють до психіатричної лікарні, де кожен його крок контролюється, а будь-яка спроба протесту придушується медичними маніпуляціями та ізоляцією.
- *Загроза*: якщо Андрій не підкориться, йому загрожують незворотні медичні процедури, які знищать його особистість.
- *Таємниця*: Андрій дізнається про приховані історії інших пацієнтів, що викривають масштаби репресивної системи, і шукає спосіб використати цю інформацію для боротьби.
- *Новина*: Андрій дізнається, що його ув'язнення в лікарні може бути прикриттям для підготовки до повного знищення його як політичного опонента.

Ці гачки створюють напругу і тримають увагу глядачів, поступово розкриваючи історію та внутрішню боротьбу героя.

Кохан Марічка. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Темний лицар»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Кохан Марічка, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Темний лицар», фільм виконаний у жанрі трилеру та його загадковий і непередбачуваний вплив на глядача. Розкрито хід розслідування, перепони на шляху розгадки, способи ховання, способи виявлення таємниці.

Назва кінофільму: «Темний лицар». Рік створення: 2008 р. Країна виробник: США, Велика Британія. Автор сценарію: Джонатан Нолан, Крістофер Нолан (сценарій), Девід С. Гоєр (сюжет).

Імена головних акторів:

- Крістіан Бейл — Брюс Вейн / Бетмен
- Гіт Леджер — Джокер
- Аарон Екгарт — Гарві Дент
- Майкл Кейн — Альфред Пенніворт
- Метті Джилленгол — Рейчел Доус
- Гері Олдман — Джеймс Гордон

Жанровий напрям: інтелектуальні кіножанри (трилер, супергеройський фільм).

Імена головних персонажів :

Ім'я головного героя (протагоніст): Брюс Вейн / Бетмен.

Ім'я антигероя (антагоніст): Джокер.

Імена героїв другого плану: Гарві Дент, Джеймс Гордон, Рейчел Доус, Альфред Пенніворт.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство):

У Готемі панує кримінальний хаос і Бетмен разом із прокурором Гарві Дентом і лейтенантом Гордоном створює альянс для боротьби зі злочинністю. У цей час на сцені з'являється головний лиходій, противник бетмена – Джокер, який сіє страх і руйнує плани міста на спокійне майбутнє.

Фабула другого акту (розвиток подій): Джокер маніпулює ситуацією, залякує населення та ставить моральні дилеми перед героями, Гарві Дент зазнає нападу, що кардинально змінює його життя, перетворюючи його на лиходія Дволикого. Паралельно Джокер провокує Бетмена за допомогою маніпуляцій, намагаючись вивести його з рівноваги.

Фабула третього акту (розв'язка): Бетмен успішно зупиняє Джокера, але стає вигнанцем, беручи на себе провину за злочини Дволикого, аби зберегти його позитивний образ у очах міста. У той час Джокер залишається у в'язниці, але Готем не повертається до повного миру.

Характеристика Джокера: Джокер (Joker — жартівник) — суперлиходій всесвіту DC Comics, головний та заклятий ворог Бетмена. У коміксах Джокер — вбивця батьків, Робіна, напарника Бетмена. Минуле Джокера досі оповите таємницею, існує декілька різних версій, щодо отримання загадкових шрамів на його обличчі, які розповідає сам Джокер, проте істинна нікому не відома. Його фізичний аспект передбачає справжню знущання над Бетменом, серйозний, темний характер і трагічне минуле, що контрастує з цирковим, ексцентричним і барвистим аспектом Джокера. Нарцис, злочинець,

серійний вбивця, який завжди залишає свій знак ідентичності поруч зі своєю жертвою, слідуючи за походженням, яке ми бачили в перших коміксах.

Садистський, глузливий, надзвичайно розумний, божевільний, маніпулятивний, це Джокер, незалежно від версії. Божевільня, здається, тісно пов'язане з характером і вдається передати його оточуючим людям, як і Харлі Куїнн: незважаючи на його психічний розлад, його психіатр закохується в нього і його божевільня. І це те, що Джокер має щось чарівне, має нарцисичну ауру, егоцентричний і жорстокий, але ми не можемо не уникнути, його смак до жартів, сміх над тим, що ніхто не знайде смішним, його знущання над життям і смертю, його перекручені, розумні і детальні плани роблять його ідеальним злодієм. Абсолютний лиходій, такий досконалий у своєму архетипі, що встигає закохатися.

Мотиви скоєння злочину: Джокер бажає хаосу, випробовуючи межі моралі, принципів і стійкості суспільства. Ним була сказана фраза, що він ніщо без Бетмена, а Бетмен ніщо без Джокера, вони взаємопов'язані.

Починається маніпуляція Джокера, коли він дозволяє Бетмену, комісару Гордону і поліції спіймати себе, щоб застосувати у дію свій жахливий план. Він грає на почуттях та емоціях всіх кругом. Завдяки своїй маніпуляції він вбиває багато невинних людей, підриває поліцейське відділення та 2 заводи, де Брюс Вейн (або ж Бетмен) не встигає врятувати свою кохану Рейчел Доус, оскільки Джокер дав йому хибні координати, проте врятовує відомого прокурора Харві Дента і то той отримує важкі тілесті пошкодження, опіки. Здійснивши свій план

джокер бере з собою корумпованого бухгалтера Лао та втікає з ним на поліцейській машині.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: Вибухові пристрої, маніпуляції, залякування, соціальні експерименти (випадки з поромами та заручниками), зазвичай скоєнні через телефон, інколи з власною присутністю. Пограбувати банк разом із спільниками і нацькувати їх один на одного, щоб отримати всі гроші замість невеликої частки. Влаштувати війну між поліцією та мафією. Джокер спритно маніпулює почуттями та думками людей навколо, змушуючи їх діяти за своїм шаленим сценарієм.

Спосіб злочинця заховатись, відволікти увагу від себе: Джокер використовує маскування, хаотичні дії та хитрощі, щоб заплутати противників, він залучає своїх поплічників і створює ситуації, які відволікають увагу Бетмена та поліції.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): Виявлення слідів Джокера завдяки його звичці залишати символічні "візитівки" (зазвичай у вигляді гральної карти з малюнком джокера на ній і підписом ha ha) та аналізу його безладного, але продуманого почерку дій. Ключова деталь — його маніпуляція з мобільним зв'язком під час нападу.

**Куций Олександр,
Крук Дарина-Олександра.
Конфліктогенність організаційного
середовища: обґрунтування поняття, моделі
та апробація методики оцінки**

кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри
теоретичної та практичної психології, Національний
університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0003-3886-3787
E-mail: juliya.alex@ukr.net

студентка 4-го курсу за спеціальністю «Психологія»,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0009-0003-6274-0661

© Куций Олександр, Крук Дарина-Олександра, лютий
2025.

УДК 159.9

Проведено опис результатів теоретично-емпіричного дослідження, що орієнтоване на встановлення більш глибоких та психологічних причин конфліктів в організації. Обґрунтовано необхідність переходу від констатації факту конфлікту до обліку конфліктогенних факторів в організації. Цими конфліктогенними факторами можуть бути такі характеристики організації як конкурентність, егоїзм та агресивність. Ці явища можуть мати різний ступінь наявності в організації, що спричиняє як різний рівень, так різні типи конфліктогенності організаційного середовища. Таким чином, можливо проводити облік за 8 типами. За запропонованою моделлю за відповідними факторами розроблено методику оцінки з 15 питань. Апробація методики включала якісний відбір мінімально необхідної за кількістю емпіричної інформації з наступною математичною обробкою. Результати виявили задовільну валідність методики. Однак, методика може бути вдосконалена через подальший збір емпіричних даних у поєднанні зі спробами додавання альтернативних ідей наповнення моделі.

Ключові слова: організація, конфліктогенність організаційного середовища, чинники, конкуренція, егоїзм, агресія, методика, апробація.

Conflict Genicity of the Organizational Environment: Substitution of the Concept, Models and Approval of the Assessment Methodology. Summary. The article describes the results of a theoretical and empirical study aimed at establishing deeper and psychological causes of conflicts in the organization. The need to move from stating the fact of conflict to accounting for conflict-generating factors in the organization is substantiated. These conflict-generating factors can be such characteristics of the organization as competitiveness, selfishness, and aggressiveness. These phenomena can have varying degrees of presence in the organization, which causes both different levels and different types of conflict-generating organizational environment. Thus, it is possible to account for 8 types. According to the proposed model, an assessment methodology with 15 questions was developed for the relevant factors. Testing the methodology included a qualitative selection of the minimum required amount of empirical information with subsequent mathematical processing. The results revealed satisfactory validity of the methodology. However, the methodology can be improved through further collection of empirical data in combination with attempts to add alternative ideas for filling the model.

Keywords: organization, conflict-proneness of the organizational environment, factors, competition, selfishness, aggression, methodology, testing.

Постановка проблеми. Прийнято вважати, що з одного боку, конфлікти, безумовно, шкідливі, оскільки нерідко ведуть до безладдя, нестабільності в професійній діяльності, сповільнюють прийняття рішень менеджерами організації. З іншого – мають дуже серйозне позитивне значення, яке часто не беруть до уваги. Так, конфлікт може вирішити певні проблеми й його учасники можуть краще співпрацювати. Це відноситься до конструктивних конфліктів. В іншому разі – конфлікт стає суттєвою негативною обставиною професійної діяльності. З пошуками відповідей на ці питання постійно страждають і керівники, і ейчари. Окрім цього, за даними низки інформаційно-ресурсних джерел (Harvard Business Review [1], HR-liga [2]), понад 50% ейчарів витрачають на розгляд конфліктів понад вісім годин на тиждень; понад 50% топ-менеджерів – понад

чотири години на тиждень; працездатність людей, залучених у конфлікт, знижується на понад 40%; до 30% робочого часу йде на вирішення конфлікту; кожен четвертий співробітник визнає, що уникає участі у конфлікті, використовуючи лікарняний; робота проектних груп у 70% випадків не завершується через конфлікти у команді; вартість заміни та адаптації нового співробітника становить 150% його річної зарплати. Тому, питання якості управління конфліктами стоїть особливо гостро. Для цього необхідно їх досить повноцінно ідентифікувати та оцінювати, що, все ж, не достатньо добре вдається реалізувати.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Щодо конфліктів взагалі та їх особливостей в професійній діяльності – існує досить значна кількість публікацій [3 – 11], які містять в цілому потенційно корисні поради щодо того, яким чином класифікувати конфлікти; визначати тип та комбінацію причин конфлікту; регулювати свою та іншої сторони поведінку; регулювати емоції; визначати найбільш ймовірні варіанти виходу з конфлікту, його вирішення; - діяти за певними алгоритмізованими процедурами на будь-якій стадії у будь-якому типі конфлікту; визначати найбільш ймовірні шляхи з врахуванням найбільш ймовірних наслідків виходу чи подолання конфлікту; робити висновки на майбутнє; ініціювати конфлікт за такої необхідності та досить виважено ним управляти; виходити з конфлікту з найменшими втратами з конфліктними особами, майже безваріантними ситуаціями і так далі. Таким чином, теорія конфліктології містить досить потужну теоретичну та методологічну базу, яка спроможна надати відповідь на

питання про фактично будь-яку ситуацію в професійних умовах діяльності. Разом з цим, наявна теоретико-методологічна база свідчить про те, що в її основі перебуває застосування діяльнісного та когнітивного підходів. При цьому, проведене емпіричне дослідження в сфері середньої освіти [12] засвідчило факт значних проблем саме з управлінням конфліктами в організаціях відповідного типу. Так, ставлення до конфліктів характеризується як до суто негативного явища, яке пригнічується, його намагаються у будь-який спосіб недопустити, а причинами наявних конфліктів упереджено визначено особистісні якості персоналу. Тому, професійне середовище у сфері середньої освіти насичене латентними конфліктами. Це може вказувати на те, що наявні підходи до управління конфліктами в професійних організаціях не є достатньо ефективними. Через це зростає потреба у пошуку більш ґрунтовних наукових підходів до управління конфліктами в організації.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Таким чином, наявний домінуючий підхід до управління конфліктами в професійній сфері базується на певних традиційних сформованих уявленнях, що можна вважати ситуативно-раціоналізованими, які орієнтовані на особистість. Звісно, що це є важливим, але все ж є фрагментарним підходом. Так, не лише суперечності на міжособистісному та міжгруповому рівнях можуть слугувати причиною виникнення та ескалації конфліктів, а їх раціональне пропрацювання надає можливість ґрунтовного вирішення конфліктів. Досить потужним й, при цьому, латентним виявляється фактор організаційних

умов та обставин, що можуть існувати в якості потенційних, сприятливих для розгорання конфлікту. Їх часто не помічають, в тому числі й топ-менеджери, оскільки до багатьох з них ставляться як до об'єктивних умов, які до певного рівня накопичуються, що вибухає як конфлікт внаслідок незначного приводу, який потім у всіх викликає «здивування». Тому, конфлікти між персоналом були, є та будуть, а в окремих випадках вони навіть будуть корисними. Це можна вважати ключовою підставою для того, щоб взяти за основу системно-синергетичний підхід. Звісно, що це вимагає досить виваженого та цілеспрямованого аналізу наявних досягнень з врахуванням можливостей, доцільності їх застосування за цим підходом. Але, як характеристику організації доцільно враховувати конфліктогенність як можливий латентний фактор, що може накопичувати негативну енергію, що додасть руйнівної сили конфлікту при його виникненню. Саме цій обставині доцільно присвятити увагу, оскільки це ще має багато прогалин як в теорії, так й на практиці.

Мета статті — на основі теоретичного обґрунтування поняття та моделі «конфліктогенності організаційного середовища», розробити та провести первинну апробацію методики з оцінки відповідного явища в організації.

Виклад основного матеріалу. Насамперед, спробуємо визначити таке поняття як «конфліктогенність». Так, в окремих джерелах, що походять з території агресивного і неадекватного сусіда вказано, що 80% конфліктів виникає поза бажанням їхніх учасників. Головну роль у виникненні конфліктів відіграють конфліктогени («що сприяють конфлікту»). Конфліктогенами вважають слова, дії (або вплив), які можуть призвести до конфлікту. Слово

«можуть» є тут ключовим. Воно розкриває причину небезпеки конфліктогену. Те, що він не завжди призводить до конфлікту, зменшує пильність до нього. При цьому, більшість конфліктогенів можна віднести до одного із трьох типів: прагнення переваги; прояви агресивності; прояви егоїзму. В джерелі, що містить цю інформацію, говориться про міжособистісні конфлікти й при цьому наводиться низка прикладів, які досить детально це пояснюють. Але, оскільки мова і видавник є ворожими до нашої країни – ні слова про джерело. Однак, така класифікація конфліктогенів може бути поширена на всі типи конфліктів, а особливо щодо організаційних конфліктогенів.

Окрім цього, в межах організаційної психології існує значна перспектива щодо запровадження системно-синергетичного підходу, доцільність чого була обґрунтована у відповідних публікаціях [13; 14]. Так, щодо прагнення переваги можна зазначити те, що в особи це спричиняє більший рівень потреби в домінуванні над іншими суб'єктами в певних умовах. Перевага чи домінування за надмірного рівня, а особливо незаслуженого, невідповідного до реальних обставин призводить до суттєвого збільшення сутичок при спробі одразу зайняти, а далі перебувати на позиції домінанта. Це спричиняє посилення умов конкуренції, в яких конфліктогенність підвищується. Так само це може бути співвіднесено й з організаційним середовищем, коли намагання бути серед лідерів в галузі, створення конкуренції між персоналом, визначення занадто високих цілей та стандартів в організації, створення ієрархії в професійних стосунках та інші аспекти в намаганні бути

найпершим – це все потенційно може спричиняти надмірну напругу, яка за певних ситуативних обставин спроможне підвищувати ймовірність виникнення конфліктів за всіма їх різновидами. Особливо яскравим та потужним конфліктогенним фактором є загострення питання щодо владних повноважень в організації. Якщо в організації існує досить значна ймовірність набуття майже безлімітних владних повноважень – окремі особи досить сильно будуть конкурувати за таку можливість з підключенням до цього не лише своїх ресурсів, а й значної кількості персоналу організації. Однак, цілком можливим є те, що все буде настільки добре виважене і узгоджене, що конфлікти виникати не будуть.

Далі перейдемо до проявів агресивності. В межах особистості це явище досить широке в трактуваннях щодо причин походження та проявів в поведінкових актах. Однак, вся сукупність ідей носить низку об'єднуючих моментів. Ними є те, що агресія є наслідком збільшеної напруги, набуття навичок такої поведінки, що особливо здатна набуватися через наслідування. Тому, завищений рівень напруги (емоційної, інтелектуальної, мотиваційної, комунікаційної, а, можливо, й сексуальної), що не має вироблених в організації механізмів зниження, ліквідації чи, навіть, сублімації потенційно збільшує ймовірність конфліктів. Наявність певних агресивних норм поведінки в організації, що може копіюватися й через це закріплюватися, також можна вважати змістовим наповненням цієї компоненти. Прикладом його існування може слугувати «дідівщина» в армії, мобінг, булінг чи босінг в навчальному чи професійному середовищах.

Далі про егоїзм. Це явище має одну визначальну

характеристику, що може бути включено до організаційного конфліктогенного середовища, а саме байдужість як норма не лише поведінки, а й світогляду. Так, байдужість менеджера до потреб підлеглого і навпаки, байдужість певного відділу до того, що він гальмує роботу іншого відділу, яка підкріплюється байдужістю топ-менеджерів в тому питанні, щоб докласти зусиль для допомоги у виконанні вироблених ними ж рішень, байдужість до місії, цілей, задач та цінностей організації, навіть якщо це все є дуже добре продумане та сформульоване – це той набір організаційних умов, що знищують не лише синергію, а й системність організації. Егоїзм може існувати в організації навіть й як цінність. Так, такий варіант цінності, який сформований у фразі «наш персонал є нашою найбільшою цінністю» є прикладом того як окремий аспект нормального ставлення до працівників є завищеним до рівня цінності, що надалі може перерости в пихатість, чванство персоналу. Це звісно буде спричиняти конфлікти й, насамперед, з клієнтами.

Таким чином, спроба інтегрувати ці аспекти як конфліктогенні в організації, може заключатися в тому, що місія, визначені цілі та цінності, можуть бути визначальними для того, щоб визначати оптимальний рівень конфліктогенності через виважену регуляцію конфліктогенів за трьома обраними компонентами. На зараз такий варіант може бути придатним для того, щоб від нього відштовхнутися й таким чином стартувати у науковому системно-синергетичному дослідженні, яке орієнтоване на сприяння практичній професійній діяльності. Конфліктогени ще не прийнято обліковувати,

а більш розповсюдженим є такий тип ставлення до проблеми, в даному випадку до конфлікту – проблеми чи конфлікти будемо вирішувати за мірою їх виникнення. Але, коли їх раптово навалюється лавина, починається вибір зі всієї лавини найбільш важливих чи небезпечних.

Таким чином, є можливим запропонувати графічну модель з трьох факторів, які представлено векторами (рис. 1).

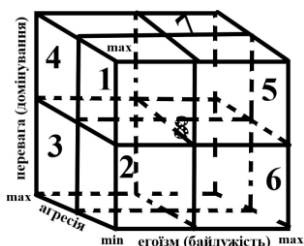

Рис.1. Модель типології конфліктогенності організаційного середовища.

Типологію конфліктогенності середовища організації можна представити таким компонентним складом:

- Група характеристик організації, що характеризують прагнення до переваги та домінування.
- Рівень агресії як закріпленої поведінкової норми в організації.
- Егоїзм як унормоване явище байдужого ставлення до потреб та проблем учасників професійної діяльності, що виявляється в певних характеристиках організації.

У результаті отримано 8 варіантів чи типів, де береться до уваги комбінація за мінімальними та максимальними наповненнями за визначеними факторами. Таким чином, графічна модель містить три фактори (конкуренція, агресія, егоїзм або байдужість), які мають мінімальний, максимальний та умовно середній показник, нумерацію типів конфліктогенності. Звісно, що мінімальні та максимальні показники в реальності зустріти вкрай важко, оскільки це є дуже рідким явищем, а зазвичай буде

мати місце показник між ними. Однак, все ж певна тенденція до мінімуму або максимуму буде спостерігатися.

Гіпотетично можна вважати, що такий варіант опису конфліктогенності організаційного середовища може виявитися задовільним для того, щоб почати за цим аспектом збирати емпіричну інформацію, яка має бути математично оброблена, а результати якісно проінтерпретовані. Саме такий шлях є потенційно придатним для того, щоб організаційна психологія була дійсно практичною галуззю психології і не скотилася в «яму великої кількості геніальних, але безперспективних ідей».

Далі, за кожним ймовірним компонентом конфліктогенності організаційного середовища запропоновано по 5 характеристик, що може стати основою для проведення пілотного дослідження через застосування опитувальника з 15 питань. Перелік тверджень наводиться в таблиці 1.

Таблиця 1.
Перелік тверджень опитувальника
на конфліктогенність організаційного середовища

Питання	Шкала
Яким є рівень конкуренції між персоналом? (рейтинг результатів діяльності, кожен намагається випередити колегу і це підтримується менеджерами, вважається нормою в цій організації).	конкуренції
Наскільки частими є різкі та грубі висловлювання в міжособистісному спілкуванні персоналу?	агресії
Наскільки працівники вважають, що мають відповідати суто за свою професійну діяльність, а проблеми колег в цьому аспекті їх не цікавлять?	егоїзму
На якому рівні можна охарактеризувати серед персоналу прагнення першості та домінування? (наскільки серед персоналу розповсюдженою є поведінка, що	конкуренції

орієнтована на те, щоб бути серед найкращих працівників організації).	
На скільки жорстко керівники намагаються контролювати кожен крок своїх підлеглих, що часто буває недоцільним та надмірним?	агресії
На скільки помітним є те, що підрозділи організації зайняті суто своїми професійними проблемами та завданнями, а допомога іншим підрозділам є неможливою?	егоїзму
На якому рівні максимально можливої висоти є «типова планка завдань» і, при цьому, жодним чином не допускається можливість їх невиконання? (існує ніби таке гасло – «помри, але виконай»).	конкуренції
На скільки агресивно керівники організації намагаються стимулювати активність їх підлеглих?	агресії
Яким чином можна охарактеризувати те, як бухгалтерія, логістичний відділ, постачальний, ресурсний чи якийсь інший з функцією забезпечення, байдуже відносяться до того, щоб вчасно та повно забезпечити запити персоналу інших підрозділів за їх потребами різного змісту?	егоїзму
На якому рівні перебуває безсумнівність та беззаперечність авторитету керівника? (наскільки в організації безапеляційно ставляться до вказівок начальників, а голова організації є безапеляційним авторитетом зі всіх питань та завдань).	конкуренції
Яким чином можна оцінити те, наскільки менеджери організації ігнорують, толерують або й сприяють агресії в міжособистісних стосунках підлеглих?	агресії
На скільки менеджери різного рівня організації байдуже ставляться до питання забезпечення виконання та дотримання прав серед їх підлеглих та персоналу в цілому, а стурбовані суто своїми?	егоїзму
Яким чином можна оцінити ступінь нетерпимого ставлення до помилок колег, а особливо стосовно підлеглих?	конкуренції
Як часто персонал організації пліткує про своїх колег та керівників?	агресії
На скільки можна казати про те, що керівникам головним в їх діяльності є постановка задачі підлеглим, а наявність в останніх ресурсів для цього їх зовсім не турбує?	егоїзму

Далі реалізовано пілотне дослідження. Твердження

обговорено щодо їх одностайного розуміння серед студентів-відмінників 3-го та 4-го курсів та спеціалістів з української мови. Далі, студенти 3 – 4 курсів освітнього рівня «бакалавр» та 1-го курсу з магістратури за спеціальністю підготовки «Психологія» опитали своє коло оточення про ступінь наявності в їх організації певного явища за опитувальником. За кожним з питань мала бути отримана кількісна оцінка від 0 до 10 балів з текстовими поясненнями виставленого балу. Не включалися ті відповіді, в яких бал та його пояснення не були адекватними. Таким чином було отримано емпіричну інформацію в інтервальній шкалі в межах від 0 до 50 балів за такими шкалами як конкуренція, агресія та егоїзм. Всього було отримано дані про 129 організацій, які оброблено за допомогою комп'ютерної програми SPSS-20.

Отримана емпірична інформація оброблена щодо внутрішньої валідності опитувальника (табл.2) й це засвідчило задовільну придатність до подальшої її математичної обробки.

Таблиця 2.
Статистика придатності емпіричних даних за опитувальником

Альфа Кронбаха	Частина 1	Значення	,734
		Кількість пунктів	5
	Частина 2	Значення	,713
		Кількість пунктів	5
	Загальна кількість пунктів		
Кореляція між формами			,694
Коефіцієнт Спірмена-Брауна	Рівна довжина		,813
	Нерівна довжина		,813
Коефіцієнт половинного розщеплення Гуттмана			,813

Таким чином, перші спроби застосовувати підхід, в якому конфлікт позиціонується не як сукупність випадкових явищ в організації, а як наявність певних потенційних латентних характеристик організаційно-

психологічного середовища, що його спричиняють можна вважати задовільними для того, щоб це продовжувати реалізовувати. Тому, організаційний конфлікт можна вважати наслідком вивільнення конфліктогенної енергії, що накопичилась в організації через певний привід, який є суто ситуативним явищем. Саме на привід найбільше звертають увагу при вирішенні конфлікту, що в дійсності його не може вирішити. А облік конфліктогенів за запропонованими в методиці шкалами може в значній мірі посприяти кращому аналізу більш дійсних причин конфліктів в організації. При цьому, в конфліктогенах комбінуються не лише раціональна складова, а й такі суто психологічні явища як мотивація, традиції, норми поведінки, емоції, психічні стани, які доцільно включати в облік психологічних факторів конфліктогенності організаційного середовища. Це, в потенціалі, може досить потужно сприяти більш системному та динамічному розумінню суті конфліктів в організації, що буде запорукою більш якісного управління організацією за її «людським фактором».

Висновки. Проведене дослідження виявило низку певних особливостей та перспектив, що орієнтовані в межах організаційної психології на розробку практичного дієвого інструментарію. Це спричинено тим, що наявна теоретична та практична конфліктологія орієнтована на вирішення наявних конфліктів, а не на їх попередження.

Запропонована модель розгляду конфліктогенного середовища організації через облік таких факторів як конкурентність, егоїзм та агресія може вважатись початковою позицією розвитку практично орієнтованого інструментарію, що з накопиченням емпіричної бази

може зазнавати змін й таким чином вдосконалюватися.

Очевидно, що запропонована методика не може позиціонуватися як ідеальний інструмент оцінки конфліктогенності організаційного середовища. Однак, окрім статистичних даних щодо внутрішньої валідності методики було встановлено ще й те, що студенти досить добре розуміють практичну користь методики та виявляють спроможність генерувати ідеї з її вдосконалення. Таким чином, методика може бути корисною не лише як інструментарій оцінки, а й сприяти формуванню практичної орієнтації студентів в умовах навчального процесу.

Список джерел

1. Harvard Business Review. The biggest ideas in business. Режим доступу: <https://hbr.org/>
2. HR-liga: спільнота кадровиків і фахівців з управління персоналом. Режим доступу: <https://hrliga.com/index.php>
3. Вітомський Ю.Л., Паращенко Л.І., Наконечна Н.В. Організаційні конфлікти та особливості їх розв'язання. Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка. Загальна психологія. Історична психологія. Етнічна психологія. 2019. Том. IX. Вип. 12. С. 58–68.
4. Карамушка Л.М., Дзюба Т.М. Психологія управління конфліктами в організації (на матеріалі діяльності освітніх організацій): Монографія. К. Полтава, 2009. 268 с.
5. Лісеній Є. В., Лісена А. М. Особливості конфліктів на підприємстві та засоби їх розв'язання. Економіка та суспільство. 2022. Випуск 35. С. 110 – 116.
6. Миронова О. Підвищення рівня організаційної культури в компаніях за рахунок зниження конфліктності. Економіка та суспільство. 2021. Випуск 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-61>
7. Монастирський Г.Л. Теорія організації: підручник. 2-е видання, доповнене й перероблене. Тернопіль: "Крок", 2019. 368 с.
8. Основи організаційної психології»: курс лекцій / Є.Л. Бази-

ка; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, Ф-т психології та соціальної роботи. Одеса : ОНУ, 2023. 150 с.

9. Черненко Н.І. Управління конфліктами в комунікативному просторі. Таврійський науковий вісник. Серія: Публічне управління та адміністрування. № 4 (2021). С. 153 – 159.
10. Шевченко С.М., Складанний П.М., Негоденко О.В., Негоденко В.П. Дослідження прикладних аспектів теорії конфліктів у системах безпеки. Кібербезпека: освіта, наука, техніка. 2022. №2 (18). С. 151–162.
11. Шульженко І.В., Лупинос Р.С. Особливості управління конфліктами в сучасній організації. Економічний форум 4/2019. С. 178 – 182.
12. Куций О.А. Організаційно-психологічні аспекти функціонування освітніх організацій в Україні: механізми, експеримент, констатація та перспективи реформування. Edukacja i społeczeństwo VII. Zbiyr artykułów naukowych / T. Nestorenko, R. Bernatova, W. Duczmal (red.). Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu. Opole: wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska. 2022. S. 472–479.
13. Куций О.А. Синергія в загально-науковому та організаційно-психологічному тлумаченнях: аналіз теорії та експериментів Наукові праці Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. 2024. № 1. С. 10–15.
14. Куций О.А. Потенціал системно-синергетичного підходу в перспективах розвитку організаційної психології. Психологічні умови благополуччя персоналу організацій: збірник тез V Міжнародної науково-практичної конференції, 10–11 жовтня 2024. С. 77–79.

References

1. Harvard Business Review. The biggest ideas in business. Rezhyim dostupu: <https://hbr.org/>
2. HR-liga: spilnota kadrovkyiv i fakhivtsiv z upravlinnia personalom. Rezhyim dostupu: <https://hrliga.com/index.php>
3. Vitomskyi Yu.L., Parashchenko L.I., Nakonechna N.V. Orhanizatsiini konflikty ta osoblyvosti yikh rozviazannia. Aktualni problemy psykholohii: Zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohii imeni H.S. Kostiuka. Zahalna psykholohiia. Istorychna psykholohiia. Etnichna psykholohiia. 2019. Tom. IKh. Vyp. 12. S. 58–68.
4. Karamushka L.M., Dziuba T.M. Psykholohiia upravlinnia konfliktamy v orhanizatsii (na materialii diialnosti osvitynikh orhanizatsii): Monohrafiia. K. Poltava, 2009. 268 s.
5. Lisenyi Ye. V., Lisena A. M. Osoblyvosti konfliktiv na pidpriemstvi ta zasoby yikh rozviazannia. Ekonomika ta suspilstvo. 2022. Vypusk 35. S. 110–116.

6. Myronova O. Pidvyshchennia rivnia orhanizatsiinoi kultury v kompaniiakh za rakhunok znyzhennia konfliktnosti. *Ekonomika ta suspilstvo*. 2021. Vypusk 35. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2021-25-61>
7. Monastyrskiy H.L. *Teoriia orhanizatsii: pidruchnyk*. 2-e vydannia, dopovnene y pereroblene. Ternopil: "Krok", 2019. 368 s.
8. *Osnovy orhanizatsiinoi psykhologii»: kurs lektsii / Ye.L. Bazyka; Odes. nats. un-t im. I. I. Mechnykova, F-t psykhologii ta sotsialnoi roboty. Odesa : ONU, 2023. 150 s.*
9. Chernenko N.I. Upravlinnia konfliktamy v komunikatyvnomu prostori. *Tavriyskiy naukovy visnyk. Seriya: Publichne upravlinnia ta administruvannia* № 4 (2021). S. 153–159.
10. Shevchenko S.M., Skladannyi P.M., Nehodenko O.V., Nehodenko V.P. Doslidzhennia prykladnykh aspektiv teorii konfliktiv u systemakh bezpeky. *Kiberbezpeka: osvita, nauka, tekhnika*. 2022. №2 (18). S. 151–162.
11. Shulzhenko I.V., Lupynos R.S. Osoblyvosti upravlinnia konfliktamy v suchasni orhanizatsii. *Ekonomichnyi forum* 4/2019. S. 178 – 182.
12. Kutsyi O.A. Orhanizatsiino-psykhologichni aspekty funktsionuvannia osvitnikh orhanizatsii v Ukraini: mekhanizmy, eksperyment, konstatatsiia ta perspektyvy reformuvannia. *Edukacja i społeczeństwo VII. Zbiur artykułow naukowych / T. Nestorenko, R. Bernatova, W. Duczmal (red.). Wyższa Szkoła Zarządzania i Administracji w Opolu. Opole: wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania i Administracji w Opolu, Polska. 2022. S. 472–479.*
13. Kutsyi O.A. Synerhiia v zahalno-naukovomu ta orhanizatsiino-psykhologichnomu tлумachenniakh: analiz teorii ta eksperymentiv *Naukovi pratsi Mizhrehionalnoi akademii upravlinnia personalom. Psykhologhiia*. Vypusk 3 (56), 2022. S. 72–77. DOI <https://doi.org/10.32689/maup.psych.2022.3.10>
14. Kutsyi O.A. Potentsial systemno-synerhetychnoho pidkходу v perspektyvakh rozvytku orhanizatsiinoi psykhologii. *Psykhologichni umovy blahopoluchchia personalu orhanizatsii: zbirnyk tez V Mizhnarodnoi nauково-praktychnoi konferentsii, 10–11 zhovtnia 2024. S. 77–79.*

Манько Софія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Тенет»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Манько Софія, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Тенет» у жанрі трилер, екшн, наукова фантастика та його вплив на глядача. Розкрито хід розслідування, перешкоди на шляху розгадки, способи ховання, способи виявлення таємниці.

Назва кінофільму: «Тенет» (Tenet). Рік створення - 2020.
Країна виробник: США, Велика Британія. Автор сценарію
за яким знято фільм: Крістофер Нолан.

Імена головних акторів:

- Джон Девід Вашингтон (Протагоніст)
- Роберт Паттінсон (Ніл)
- Елізабет Дебікі (Кетрін)
- Кеннет Брана (Андрій Сатор)

Жанровий напрям: Інтелектуальний кінозахват: трилер, наукова фантастика; фільм-драма: елементи катарсису через історію персонажів; фільм-зустріч з неймовірним: маніпуляція часом.

Імена головних персонажів:

- Ім'я головного героя (протагоніст): Протагоніст (ім'я персонажа не розкривається).
- Ім'я антагоніста: Андрій Сатор.
- Імена героїв другого плану: Ніл, Кетрін.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство):

Протагоніст, агент ЦРУ, потрапляє в ситуацію, яка вводить його у світ інверсії часу. Після випробування на лояльність його завербовують до секретної організації «Тенет».

Фабула другого акту (розвиток подій): Протагоніст розслідує, як інверсія часу може бути використана для зупинки катастрофи глобального масштабу, пов'язаної з Андрієм Сатором, який контролює технології інверсії.

Фабула третього акту (розв'язка): Вирішальна битва із застосуванням прямого і зворотного часу, у ході якої Протагоніст і Ніл перешкоджають реалізації плану Сатора.

Мотиви скоєння злочину: Сатор намагається знищити світ, керуючись бажанням контролювати своє майбутнє та помститися людству.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: інверсія часу, ядерний пристрій, маніпуляція через майбутні технології.

Спосіб злочинця захватись, відволікти увагу від себе: Сатор використовує складні схеми з інверсією часу, залишаючись непомітним через свої дії у майбутньому.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): Розгадка структури інверсії часу та з'ясування, що Ніл знав більше, ніж здавалось, допомогли Протагоністу зрозуміти плани Сатора та завадити їм.

Місюра Мар'яна. Структурний аналіз кінотвору «Кінгсмен. Таємна служба»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

E-mail: misiuramarana@gmail.com

© Місюра Мар'яна, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Кінгсмен. Таємна служба» в жанрі екшну, та його вплив на глядача. Розкрито хід розслідування, перепони на шляху розгадки, способи ховання, способи виявлення таємниці.

Назва кінофільму «Кінгсмен: Секретна служба» створений 2014 року у Великій Британії. Автор сценарію за яким знято фільм Джейн Голдман, Меттью Вон та автор книги по мотивах якої знято фільм Марк Міллар, Дейв Гіббонс (графічний роман «The Secret Service»).

Імена головних акторів:

- Терон Еджертон (Егтізі)
- Колін Ферт (Гаррі Гарт)
- Семюел Л. Джексон (Річмонд Валентайн)
- Майкл Кейн (Артур)
- Софія Бутелла (Газель)

Жанровий напрям: Фільми-дії (екшн, пригодницький фільм).

Імена головних персонажів:

- Ім'я головного героя (протагоніст): Гері «Егтізі» Анвін
- Ім'я антигероя (антагоніст): Річмонд Валентайн
- Імена героїв другого плану: Гаррі Гарт, Газель, Артур

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство).

Гері «Егтзі» Анвін — звичайний молодий хлопець, який живе в неблагополучному районі Лондона. Його життя сповнене труднощів: конфлікти з місцевими бандитами, напружені стосунки з вітчимом, відсутність перспектив. Проте його доля змінюється, коли Гаррі Гарт, загадковий чоловік, приходить до нього із сенсаційною новиною: батько Егтзі був членом секретної шпигунської організації Кінгсмен і героїчно загинув під час виконання місії. Гаррі бачить у хлопці потенціал і запрошує його спробувати себе в програмі відбору новобранців Кінгсмен. Егтзі погоджується, і його життя починає кардинально змінюватися, хоч шлях обіцяє бути нелегким.

Фабула другого акту (розвиток подій). У другому акті Егтзі проходить інтенсивний тренувальний процес, зіштовхуючись із фізичними, розумовими та емоційними випробуваннями. Разом із іншими кандидатами він змагається за право стати новим агентом Кінгсмен. Водночас на іншому боці світу мільярдер-філантроп Річмонд Валентайн починає реалізацію свого масштабного плану. Використовуючи сим-карти, що містять небезпечні мікрочіпи, він створює умови для глобальної катастрофи. Його мета — "очищення" Землі шляхом різкого зменшення населення. Гаррі та інші агенти розслідують дії Валентайна, але на цьому шляху вони стикаються з першими жертвами його технології. Тим часом Егтзі поступово розкриває свої приховані здібності та стає гідним кандидатом для роботи у секретній службі.

Фабула третього акту (розв'язка). Кульмінація настає, коли плани Валентайна майже реалізуються, і хаос

починає охоплювати світ. Еггзі, вже як агент Кінгсмен, разом із іншими союзниками вирушає до штаб-квартири Валентайна, щоб зупинити катастрофу. Під час драматичної фінальної битви у Валентайновому бункері Еггзі демонструє свої навички та мужність. Газель, права рука Валентайна, стає головним суперником Еггзі у фізичному двобої. Нарешті, завдяки злагодженій роботі агентів та сміливості Еггзі, Валентайн зупинений, його технологія знищена, а людство врятоване. Світ знову в безпеці, а Еггзі приймає спадщину свого батька, офіційно стаючи агентом Кінгсмен.

Мотиви скоєння злочину. Річмонд Валентайн глибоко переконаний, що перенаселення є головною загрозою для планети. Спостерігаючи за кліматичними змінами, вичерпанням природних ресурсів і деградацією навколишнього середовища, він вирішує, що радикальні заходи є єдиним виходом. У своїх очах він не злочинець, а герой, який рятує Землю ціною життя більшої частини людства. Його дії мотивовані перекрученим почуттям справедливості та місії.

Інструменти і спосіб вчинення злочину. Антагоніст, Річмонд Валентайн, розробляє високотехнологічні сімкарти та мікрочіпи, які надаються людям безкоштовно, що сприяє їхньому масовому впровадженню. Чіпи мають здатність передавати ультразвуковий сигнал, який діє на мозок людини, провокуючи неконтрольовану агресію та хаос. Ця технологія стає основою його плану для знищення значної частини людства, адже він вважає, що перенаселення та людська діяльність є головною загрозою для планети. Завдяки тому, що пристрої пропонуються як сучасна, безкоштовна альтернатива мобільному зв'язку, їх

використовують мільйони людей у всьому світі, не підозрюючи про їхній справжній ефект.

Спосіб злочинця заховатися, відволікти увагу від себе.

Річмонд Валентайн ретельно вибудовує образ впливового філантропа та еколога. У ЗМІ він позиціонується як "рятівник планети", який фінансує численні проекти, спрямовані на боротьбу зі зміною клімату, дефіцитом ресурсів та іншими глобальними проблемами. Завдяки своєму багатству та харизматичності він завойовує довіру світових лідерів і впливових осіб, переконуючи їх підтримувати його програму. Щоб відволікти увагу від своїх справжніх намірів, Валентайн особисто уникає публічного насильства чи явних злочинних дій, делегуючи фізичну роботу своїм помічникам, як-от Газель — його смертельно небезпечна охоронниця.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця). Розслідування починається з того, що агенти Кінгсмен помічають дивні поведінкові аномалії у людей, які брали участь у тестуванні сим-карт Валентайна. Під час аналізу поведінки масових заворушень вони знаходять зв'язок між ними та сигналом, випромінюваним чіпами. Виявлення цього зв'язку стає ключовою підказкою, яка привертає увагу агентів до компанії Валентайна. Через підслуховування його переговорів та шпигунські місії вони дізнаються про масштабний план знищення людства. Кульмінаційним моментом стає проникнення Еггізі до штаб-квартири Валентайна, де він отримує незаперечні докази, що викривають злочинця.

Нискогуз Юлія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Сім»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Нискогуз Юлія, лютий 2025.

Назва кінофільму: «Сім» (Se7en). Рік створення: 1995. Країна виробництва: США. Автор сценарію, за яким знято фільм: Ендрю Кевін Вокер (сценарист). Режисер: Девід Фінчер.

Імена головних акторів: Кевін Спейсі, Гвінет Пелтроу, Морган Фрімен, Бред Пітт.

Сюжет: Напружений трилер, у якому два детективи, досвідчений Сомерсет та імпульсивний Мілз, розслідують серію жорстоких вбивств, пов'язаних із сімома смертними гріхами.

Особливість: моторошна атмосфера і детально продумані злочини. Глибокий психологічний підтекст, що змушує задуматися про природу добра і зла.

Інтелектуальний кіножанр: трилер, нуар, детектив. Фільм-дослідження: показує психологічні аспекти злочинця.

Імена головних персонажів:

- Ім'я головного героя (протагоніст): Детективи Вільям Сомерсет і Девід Мілз.
- Ім'я антагоніста (антигерой): Джон Доу.
- Імена героїв другого плану: Трейсі Мілз (дружина Девіда).

Короткий вступ (фабула першого акту): Детективи Сомерсет і Мілз отримують завдання розслідувати серію жорстоких вбивств, кожне з яких пов'язане із одним зі смертних гріхів.

Інтрига другого акту (розвиток подій): Розслідування заглиблюється, злочини стають

дедалі страшнішими, кожне вбивство – втілення концепції смертного гріха. У цей час у героїв виникають конфлікти через різний підхід до справи: досвід Сомерсета та емоційність Мілза.

Фабула третього акту (розв'язка): Антагоніст Джон Доу здається поліції. Однак він розкриває свій фінальний план, змушуючи Мілза здійснити смертельний вибір. Завершення фільму залишає глядача в напрузі, ставлячи моральні питання.

Мотиви скоєння злочину: Антагоніст вірить, що його злочини мають «моральну» мету — покарати суспільство за гріхи через жахливі приклади.

Опис вбивств (Сім смертних гріхів):

- **Обжерливість (Gluttony):** жертва – чоловік із зайвою вагою; опис злочину – його змусили їсти величезну кількість їжі, поки він не луснув; убивство символізує гріх обжерливості, а записка вказує на наступний гріх.

- **Жадібність (Greed):** жертва – адвокат, який використовував закон у своїх інтересах; опис злочину – змусили відрізати собі шматки плоти, внаслідок чого він помер від крововтрати; виявили слово напис на підлозі

«Жадібність».

- *Лінощі* (Sloth): жертва – непрацюючий наркоман; опис злочину – його прив'язали до ліжка і тримали так рік, довівши до виснаження; коли поліція знайшла його, він був ще живий.
- *Похоть* (Lust): жертва – повія; пис злочину: її змусили до сексуального акту з пристроєм із лезами, що призвело до смерті.
- *Гордіня* (Pride): жертва – жінка, відома своєю красою; опис злочину – знівечили обличчя і дали вибір – жити, але понівеченою, або померти; вона вибрала смерть.
- *Заздрість* (Envy) та *Гнів* (Wrath): жертви – Трейсі Міллз і Девід Міллз; опис злочину – Джон Доу убив Трейсі, бо заздрив Девіду (гріх заздрості); Девід, у гніві, вистрілив в Джона, тим самим символізуючи гнів.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: знаряддя злочину змінюються залежно від гріха (ножі, голки, їжа, отрути).

Спосіб злочинця заховатися, відволікти увагу від себе:

Джон Доу не залишає фізичних слідів; він веде поліцію у задалегідь сплановану пастку. Його здавання поліції – частина фінального плану.

Хід розслідування: ключову роль відіграє аналіз місця злочину та інтелектуальні здібності Сомерсета, що допомагають знайти зв'язок між гріхами та вбивствами. Остання деталь – коробка, яка є кульмінацією і вироком для Міллза.

Висновки. Кінофільм «Сім» є глибоким дослідженням природи зла, моралі та людських слабкостей. Через символіку семи смертних гріхів режисер Девід Фінчер показує, як суспільство може бути вражене аморальністю, байдужістю та егоїзмом.

Джон Доу, антагоніст фільму, виступає своєрідним «суддею», який карає людей за їхні гріхи, проте його методи є жорстокими та позбавленими справжньої моралі. Його переконання у власній правоті роблять його ще більш небезпечним, адже він вважає свої вчинки не просто виправданими, а необхідними.

Детективи Сомерсет і Міллз уособлюють два протилежні підходи до життя та роботи:

- перший — досвідчений, розважливий і втомлений від жорстокості світу;
- другий — молодий, імпульсивний і сповнений віри у справедливість.

Саме через ці контрасти фільм виводить глядача на роздуми про те, як люди реагують на зло та як воно може їх змінювати. Кульмінація історії — момент, коли Міллз вбиває Джона Доу у стані гніву, — показує, що навіть найкращі наміри можуть зруйнуватися під тиском емоцій і маніпуляцій.

Фільм не дає глядачеві традиційного хепі-енду: зло не покаране, справедливість не відновлена, а головний герой втрачає все, що було для нього цінним. Такий фінал залишає сильний емоційний відгук і примушує замислитися над глибшими питаннями: чи можна

повністю уникнути зла? Чи має воно межі? І чи завжди покарання веде до виправлення? «Сім» — це не просто трилер, а кінематографічна притча про людську природу, що залишається актуальною незалежно від часу.

Подобінська Соломія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Вбивство в східному експресі»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Подобінська Соломія, лютий 2025.

Назва кінофільму: «Вбивство в східному експресі». Рік створення: 2017. Країна виробник: США, Великобританія, Мальта.

Автор книги: Агата Крісті. Сценарист: Майкл Грін.

Імена головних акторів: Кеннет Брана (Еркуль Пуаро), Дейзі Рідлі (Мері Дебенхем), Джонні Депп (Ретчетт/Кассетті), Мішель Пфайффер (Керолайн Хаббард), Джош Гад (Гектор Маккуїн).

Жанровий напрям: Інтелектуальні кіножанри (детектив).

Імена головних персонажів:

- Ім'я головного героя (протагоніст): Еркуль Пуаро
- Ім'я антигероя (антагоніст): Колективний антигерой (група змовників)
- Імена героїв другого плану: Керолайн Хаббард, Мері Дебенхем, Едвард Мастерман, граф Андрені.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство): Еркуль Пуаро повертається додому з успішного розслідування та несподівано отримує місце у «Східному експресі». На борту зібрались різноманітні персонажі. Вночі багатого американця Ретчетта знаходять мертвим у його купе. Пуаро береться за розслідування, коли поїзд

застряє у сніговому заметі.

Фабула другого акту (розвиток подій): Пуаро опитує всіх пасажирів і знаходить суперечливі свідчення. З'ясовується, що Ретчетт – це Кассетті, злочинець, який раніше викрав і убив дитину. Кожен із пасажирів має мотив для вбивства, адже вони всі пов'язані з родиною загиблої дитини.

Фабула третього акту (розв'язка): Пуаро встановлює, що всі пасажирів змовилися і брали участь у вбивстві Ретчетта. Кожен із них наніс удар, аби помститися за вчинене ним зло. Пуаро пропонує дві версії поліції: випадковий злочинець, що втік, або змова пасажирів. Залишається відкрите питання моралі, адже Пуаро відмовляється засуджувати змовників.

Мотиви скоєння злочину: помста за смерть дитини з родини Армстронгів, яку Кассетті викрав та убив.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: кинджал, колективна змова, завчасно сплановані дії пасажирів.

Спосіб злочинця заховатись, відволікти увагу від себе: Усі пасажирів приховували свою причетність, видаючи плутані свідчення, щоб заплутати слідство.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): Загублений шарф, уламки листа, що зв'язував Ретчетта із родиною Армстронгів, та невідповідності в показаннях пасажирів.

Політова Софія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Смерть на Нілі»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Політова Софія, січень 2025.

*Здійснено структурний аналіз кінофільму
«Смерть на Нілі» у жанрі детективу та його вплив
на глядача. Розкрито хід розслідування, перепони на
шляху розгадки, способи ховання злочинця, а також
інструменти і методи виявлення таємниці. Про-
аналізовано мотиви злочинців, розвиток подій і їх
взаємозв'язок із кульмінаційною розв'язкою.*

Назва кінофільму: «Смерть на Нілі».

Рік створення: 2022. Країна виробник: США, Велика Британія. Автор книги: Агата Крісті. Сценарист: Майкл Грін.

Жанровий напрям: інтелектуальні кіножанри (трилер, детектив).

Імена головних акторів:

- Кеннет Брана — Еркюль Пуаро.
- Галь Гадот — Ліннет Ріджуей-Дойл.
- Армі Гаммер — Саймон Дойл.
- Емма Макі — Жаклін де Бельфор.
- Ледісія Райт — Розалі Оттерборн.
- Софі Оконеда — Саломея Оттерборн.
- Алі Фазал — Ендрю Качадурян.
- Аннет Бенінг — Юфемія Бука.
- Том Бейтман — Бук.

Імена головних персонажів:

- Головний герой (протагоніст): Еркюль Пуаро.
- Антигерой (антагоніст): Саймон Дойл та Жаклін де Бельфор.
- Герої другого плану: Ліннет Ріджуей-Дойл, Бук, Саломея Оттерборн, Розалі Оттерборн, Юфемія Бука, Ендрю Качадурян.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство):

Події починаються з презентації головних персонажів і їхніх зв'язків. Ліннет Ріджуей — багата спадкоємиця, яка нещодавно вийшла заміж за Саймона Дойла, колишнього нареченого її подруги Жаклін де Бельфор. Усі герої вирушають у круїз по Нілу на розкішному кораблі, щоб відсвяткувати весілля. Проте атмосфера напружена через присутність колишньої нареченого - Жаклін, яка переслідує пару. Герої знайомляться з детективом Еркюлем Пуаро, який теж перебуває на борту.

Фабула другого акту (розвиток подій): на борту корабля відбувається вбивство. Ліннет знаходять застреленою у своїй каюті. Еркюль Пуаро починає розслідування, з'ясовуючи, що майже кожен із пасажирів мав мотив для вбивства. У ході розслідування з'являються нові жертви: Луїза, служниця Ліннет, та Бук. Усі троє були вбиті, аби приховати справжню особу злочинця.

Фабула третього акту (розв'язка): Пуаро розкриває змову Жаклін та Саймона. Їхній план полягав у тому, щоб одружитися з Ліннет, убити її й успадкувати її статки. Жаклін інсценувала напад на Саймона, даючи йому час застрелити Ліннет. У фіналі Жаклін, зрозумівши, що їх викрито, убиває Саймона та себе.

Мотиви скоєння злочину: основним мотивом злочинців було бажання заволодіти величезним статком Ліннет.

Жаклін керувалася ревностями й ненавистю до своєї подруги Ліннет, яка зруйнувала її заручини, а Саймон — жадібністю та готовністю на все заради багатства.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: інструмент: револьвер, червона фарба. Спосіб: Жаклін інсценувала напад на Саймона за допомогою спеціального пострілу, червону фарбу вони використали для того, щоб зробити ефект кровотечі. Поки її відводили, бо думали, що вона несе небезпеку для інших і для себе, Саймон застрелив Ліннет, завдав собі легке поранення та знищив докази.

Спосіб злочинця заховатись, відволікти увагу від себе: Жаклін демонстративно переслідувала пару, щоб виглядати як найбільш очевидна підозрювана. Саймон удавався до драматичних жестів, аби викликати співчуття. На момент вбивства вони приспали детектива та Саймон завжди грав на почуттях, щоб його запідозрили останнім. Також перед вбивством вони зіграли сварку при декількох героїв і після чого Жаклін напала на нього і ніби то вистрілила в ногу, це було для алібі. Саймон запросив на святкування весілля лише тих родичів, які затаїли образу на його жінку, щоб підозрюватись могли всі.

Висновки. Фільм «Смерть на нілі» демонструє людську жадібність, ревності та зраду, які стають рушійною силою трагедії. Фільм не лише захоплює глядачів своєю інтригою, але й залишає простір для роздумів про моральні дилеми та наслідки людських вчинків.

Поцелуйко Андрій. Українські календарно-обрядові пісні зимового циклу як невід'ємний атрибут національної духовної спадщини

Кандидат філософських наук, доцент кафедри
філософії Національного університету

«Львівська політехніка».

E-mail: senjababuin@gmail.com

© Андрій Поцелуйко, лютий 2025.

УДК 781: 930.85

У статті висвітлено специфіку структурних особливостей музичних форм календарно-обрядових пісень зимового циклу. З'ясовано, що в стародавніх колядах прослідковуються певні структурні закономірності за "Досконалою незмінною піфагорійською системою звукоряду", які показані висхідними тетрахордами і консонансами, що відповідають стихіям води, землі, повітря, вогню. Зокрема, виявлено переплетення низхідних діатонічних етичних ладів з висхідними, що виражають піфагорійські стихії. Розкрито поняття піфагорійської тетрактиди по відношенню до стародавніх українських колядок.

Автор висловлює подяку Н.М. Балуцькій за музикознавчу консультацію.

Ключові слова: коляди; тетрахорди; піфагорійські стихії; індоевропейський музичний ідіом; етичні лади.

Andriy Potseluiko, PhD (Philosophy), Associate
Professor of The Philosophy Department, Lviv
Polytechnic National University

Ukrainian Calendar and Ritual Songs of the Winter Cycle as an Integral Attribute of the National Spiritual Heritage. The article highlights the specifics of the structural features of musical compositions of calendar and ritual songs of the winter cycle. It has been found that in ancient carols certain structural regularities can be traced according to the "Perfect Unchanging System Pythagorean of Sound Order", which are shown by ascending tetrachords and consonances corresponding to the elements of water, earth, air, and fire. In particular, the interweaving of descending diatonic ethical modes with ascending

ones, expressing the Pythagorean elements, is revealed. The concept of the Pythagorean tetractide in relation to ancient Ukrainian carols is revealed. It is emphasised that the motifs of musical texts, which were especially significant for ancient music theorists, are combined not only into musical phrases, but also into whole sentences, thus forming complex multicomponent structures. In particular, it has been found that in the carol "God's Species, Creator's Species" the Phrygian ethical system is intertwined with the Pythagorean sound system and the jump of a quartet personifies the element of air. The expression of the element of fire, which is shown by the ascending tetrachord, is transformed into the Phrygian ethical system. The presence of a pair of loose elements of fire and air according to the Pythagorean system of sound order is emphasised. It is noted that in the carol "Predvichnyi was born before years" the verbal phrase "wanting the earth" is shown by the Dorian ethical system, which turns into a musical manifestation of the earth element. It is noted that in the carol "Let's play jubilantly today" the melodic development of the work contains the Dorian ethical system, which passes into the Pythagorean element of fire and returns back to the Dorian ethical system, forming a wave-like development of musical phrases. In the carol "Together Now Let Us Glorify", the alternation of the Doric ethical system with the musical expression of the element of fire, which is manifested in different rhythmic patterns, adds an original colour to the melody. Two descending diatonic tetrachords and one ascending tetrachord representing the element of water have been identified, which form a three-component sentence. On the basis of the study of musical and verbal texts of calendar and ritual songs of the winter cycle, it is concluded that the method of analysing musical forms through the "Perfect Unchanging System of Pythagorean Sound Order" and the harmonic system of Plato and Aristotle is a promising approach to understanding the specifics of the structure of ancient Ukrainian carols, which dates back to the Indo-European archaic.

Keywords: carols; tetrachords; Pythagorean elements; Indo-European musical idiom; ethical modes.

Постановка проблеми. Сьогоденна соціокультурна ситуація в нашій країні характеризується зростанням національної самосвідомості та інтересу до етнічної культури, зокрема й музичного її компоненту. Ці новочасні тренди спонукають до поглибленого вивчення пісенної фольклорної традиції в системі української духовної культури, які сягають своїми витокami прадавніх індоєвропейських часів. Однією з найдавніших форм

народнопісенного жанру є пісні річного календарного циклу. Їх вивчали такі видатні представники вітчизняної науки як Б. Грінченко, який зокрема писав, що українська народна музика і по своєму походженню, і «по загальній лінії свого розвитку» є «парость музики загальноєвропейської і навіть індоєвропейської, бо виходить з тих основ музичних, що покладено для неї в віки глибокої давнини» [1, с.198]. Ф. Колесса досліджував паралелі між формами ведичних, авестійських та сатурнічних віршів і віршами українських народних пісень, зосереджуючи увагу на особливостях їх ритмічної будови [4, с.19]. Михайло Драгоманов зазначав, що українські «колядки — це справжні Веди південно-руські, за котрими можна простежити відтінки релігійних уявлень від древніших часів до пізніших. Своїми образами вони нагадують гімни Індри, оспівування інших напівбогів» [2, с.586].

Отже, дослідження українського народнопісенного матеріалу, який своїм корінням сягає часів праіндоєвропейської протокультури, слід продовжувати, застосовуючи сучасні наукові методології, як в області музикології, так і культурної компаративістики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В даній царині перспективним є застосовування порівняльно-історичного методу та сучасної музикознавчої методології аналізу музичних форм. Н. Назаров у статті «Індоєвропейський музичний ідіом та етногенез індоєвропейців» вказує на те, що оскільки доведеною є генетична спорідненість мов, фольклору та інших сфер духовного та соціального життя індоєвропейських народів, то повинен існувати і зв'язок між їхніми музичними традиціями [8, с.43]. А. Іваницький

у своїй праці «Історичний синтаксис фольклору: проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики» звертає увагу на те, що науковці давно висловлювали ідею про можливість реконструкції деяких елементів спільнослов'янського пісенного фольклору та навіть основних елементів спільної індоєвропейської фольклорної музичної мови [3, с.86]. Г. Люко виявив разючу схожість у модальних та інтонаційних характеристиках григоріанського розспіву та румунської народної пісні «Міоріца», (що містить виразні ознаки найдавнішого міфологічно-язичницького пласту). Оскільки румуни належать до східного православного, а не західного католицького обряду, то спільні риси григоріанського співу і цієї пісні слід віднести до архаїчного індоєвропейського пласту, який взяли за основу творці григоріанського співу [12, с.239]. Проте, як відмітив Н. Назаров нам невідома сучасна узагальнююча праця, що ґрунтувалася б на матеріалі давньої індоєвропейської пісенної традиції, яка могла б дати уявлення про загальні риси індоєвропейського музичного ідіолекту [8, с.44]. Отже, даний напрям наукових досліджень є надзвичайно перспективним. Тож з метою його поглиблення ми звернемося до праць античних музичних теоретиків.

Мета дослідження полягає у висвітленні архаїчних музичних форм українських календарно-обрядових пісень зимового циклу, які своїми витокami сягають індоєвропейського музичного ідіому.

Виклад основного матеріалу. Лінгвістами встановлено, що кілька сотень поетичних формул, які промовлялись у формі ланцюжків слів, збігаються у кількох

індоєвропейських поетичних творах (здебільшого у Ведах та у Гомера, але також і в Авесті, та у стародавній германській поезії тощо). Ці формули - це здебільшого номінальні синтагми, такі як: «нев'яну́ча слава» або «слава панів». Сюди слід віднести і складні слова, зокрема це стосується власних імен, які теж утворюють щось на кшталт традиційних формул. Окремими групами кліше є: група сформована навколо елементу **déiu-* «бог, ясне небо» та його семантичних еквівалентів (наприклад, «подавач благ», «(боги) / небо довговічні», «бог / небо-батько» та ін.); структури з елементами Батько (звертання до божества); Слава; Кінь; Сонце і колесо; корінь *ten-* «душа, мислення»; поняття «ім'я» («славний іменем», «багатоіменний», «з приязним іменем»); поняття «широкий»; поняття худоба, майно (**rék'u-*); *Ner-* «муж» [9, с.43].

Н. Назаров, опираючись на праці О. Потебні, виділяє ряд таких формул збережених в українській етнокультурній спадщині і наводить етимологічні паралелі до них з інших індоєвропейських традицій, фактично вказуючи на релікти спільної індоєвропейської поетичної техніки в найдавніших пластах українського фольклору. Це зокрема, таке словосполучення українських пісень «як колесо сонця». Його безсумнівне походження зі спільноіндоєвропейського періоду підтверджується рефлексамі у ведійській традиції (*sūras sakram* щонайменше десять разів трапляється у Ведах), давньогрецькій традиції (*kukλos αελίοιο* (Euripides El.465)), у давньогерманських: скандинавській (*sunnu hvél*) та давньоанглійській (*sunnan hweogul*) традиціях. «Очевидно, ще одним надзвичайно цінним рефлексом

цієї формули є й українські словосполучення «колесом сонечко, сонечко колує». Інші індоєвропейські традиції зберегли рефлекс цієї формули суто як «уламки», вмонтовані в поетичні твори хоч і дуже архаїчні, однак не тільки ритуального змісту (це стосується передусім грецької драми). Натомість мінімальний контекст українських пісень може бути інтерпретований як лапідарне вираження фрагмента міфу: «Колесом сонечко на гору йде», «Колесом ясне на гору йде», «Горою сонечко колує». Іншими такого роду формулами збереженими в українському фольклорі є «сон-дрімота», «жито-пшениця», «пісня тчеться» [7, с.66].

Основними елементами музичної форми є мотив, фраза, речення, період. При цьому мотиви об'єднуються у фрази, фрази — у речення, а речення у період. Можемо провести паралель між індоєвропейськими поетичними формулами-кліше і мотивами об'єднаними у фрази.

У світлі цієї інформації варто розглянути вчення про музику античних філософів, світоглядні уявлення яких були тісно пов'язані з індоєвропейською міфологією. Особливо слід відзначити піфагорійську теорію музики. На основі піфагорійського музичного канону склалася ладозвукорядна система давньогрецької музики. Так, звукоряд «Досконалої незмінної системи» полягав у двохоктавному діапазоні (умовно: ля малої - ля другої октави) і складався з п'яти тетрахордів (чотиризвуч) дорійського ладу: «нижніх», «середніх», «розділених», «з'єднаних» і «верхніх». Нижньому тетрахорду передував додатковий тон - просламба-номенос. Дана система функціонувала також у вигляді двох окремих звукорядів - з тетрахордом «розділених» і з тетрахордом «з'єднаних». З

тетрахордом «розділених» у центрі звукоряду: сі-до1-ре-мі («нижніх»), мі-фа-соль-ля («середніх»); сі-до2-ре-мі («розділених»), мі2-фа-соль-ля («верхніх»). З тетрахордом «з'єднаних» у центрі звукоряду: сі-до1-ре-мі («нижніх»), мі-фа-соль-ля («середніх»); ля-сіб-до-ре («з'єднаних»), мі2-фа-соль-ля («верхніх»). Зрозуміти логіку цих музичних побудов можна, звернувшись до праць теоретиків, що належать до піфагорійсько-платонівської традиції. Так, Аристид Квінтиліан стверджував, що «тетрахорду нижніх відповідає земля, як найнижча; тетрахорду середніх - вода, як найближча до землі; тетрахорду з'єднаних - повітря, бо воно, спадаючи та опускаючись, увійшло у морські глибини і надра землі. Вогонь - тетрахорду розділених, бо для його природи переміщення вниз небажане... Тетрахорду верхніх відповідає ефір, який має належати до краю світу» [11, с.146].

Волошинов А. В. У монографії «Пифагор: союз істини, добра і краси» пише, «що вогонь і землю Платон називав основними компонентами Світобудови: «...усього, що мало статися, належало, звичайно, бути тілесним, видимим і відчутним. Але бути видимим ніщо не може без посередництва вогню, точно так само і відчутним ніщо не може бути без чого-небудь твердого, твердим же ніщо не може бути без землі». Оскільки «неможливо, щоб дві речі досконало поєдналися без третьої» (Платон. «Тимей»), між основними стихіями поміщалися дві середні - вода і повітря, причому перша з них була середньою арифметичною двох основних, а друга - середньою гармонійною. У підсумку всі чотири стихії виявлялися пов'язаними музичною пропорцією : земля/вода=повітря/вогонь.

Беручи відношення основних елементів - атомів землі до атомів вогню – за октаву ($2/1$), для атомів води виходить інтервал квінти ($3/2$), а для атомів повітря - кварта ($4/3$). Зрозуміло, що атоми землі та води також утворюють інтервал кварта, води та повітря - інтервал тону ($9/8$) і т. д. Отже, атоми чотирьох стихій "налаштовувалися" Платоном у досконалих консонансах, як і чотири основні струни ліри, тобто у відношенні $6:8:9:2$.

Загальну класифікацію ладів, що характеризує їхній вплив на психіку здійснено в «Державі» та «Тімеї» Платона. Дорійський лад ($1, 1, \frac{1}{2}$) впливає на воїнів, а саме, укріплює їх дух. Радісний, благовісний дух вказує на фрігійський лад ($1, \frac{1}{2}, 1$), а лідійський ($\frac{1}{2}, 1, 1$) – жіночий, оплакувальний. Класифікація етичних ладів, тобто таких, що впливають на етос, була розроблена і Аристотелем. Зокрема дорійський лад ($1, 1, \frac{1}{2}$) трактувався філософом як мужній і урівноважуючий; фрігійський ($1, \frac{1}{2}, 1$) як такий, що виражає стан «екстатично збудженої душі», несе очищення і є необхідною складовою містичних культів; лідійський ($\frac{1}{2}, 1, 1$) «наївно-дитячий» як благотворний для молодих душ. Слід зауважити, що в даній статті ми вкладаємо в терміни «фрігійський», «дорійський» та «лідійський» лад платонівсько-аристотелівське значення, а не той сенс, який надає їм сучасна музикологія [10, с.94].

Виходячи з цих принципів, розглянемо календарно-обрядові твори зимового циклу, а саме стародавні коляди. В коляді «В Вифлеємі днесь Марія» [6, с.28] вже на початку твору фігурує яскраво виражена стихія води (e-f-g-a) за «Досконалою незмінною системою піфагорійського звукоряду», що плавно переходить у стихію повітря (a-b-c-

d). Ці дві музично виражені стихії не утворюють пари щільних чи нещільних стихій, а показані окремими висхідними тетрахордами, що становлять пару контрастних стихій: щільна вода – нещільне повітря. У першій фразі приспіву «Слава во вишніх Богу» прослідковуємо низхідний дорійський лад (d-c-b-a) на слова «вишніх Богу», а другою фразою «вишніх Богу» фрігійський низхідний етичний лад (c-b-a-g) готує заключну кульмінацію твору. Інтервал кварта (c-f), що виражає стихію повітря є зв'язуючою ланкою куплету і приспіву.

Дорійським етичним ладом (h-a-g-fis) розпочинається коляда "Видів Бог, видів Сотворитель" [6, с.32], який поступеним висхідним розвитком переходить у низхідний фрігійський етичний лад (d-c-h-a) на слова «що весь світ», і стрибком кварта (a-d) уособлює стихію повітря. У третьому реченні цієї коляди висхідний тетрахорд (h-c2-d-e) на слова "возвістити тайну Єму", який виражає стихію вогню трансформується у фрігійський етичний лад (d-c-h-a).

Отже, можемо констатувати наявність пари нещільних стихій вогню та повітря за «Досконалою незмінною системою піфагорійського звукоряду». Четверте речення «о красний град Вифлеєма» супроводжується дорійським етичним ладом (h-a-g-fis) та розробковою ходою переходить у фрігійський етичний лад (d-c-h-a), який у свою чергу стрибком кварта (a-d) втілює стихію повітря.

В коляді «Ликующе возіграймо днесь» [5, с.61] переплітаються фрігійський низхідний етичний лад (d-c-h-a) на слова «Христос народився» з дорійським етичним ладом (e-d-c-h) на слова «во мирі для нас», і на розспівній

фразі, яка виражає стихію вогню (h-c2-d-e) впадає у низхідний дорійський етичний лад (e-d-c-h). Таким чином, ми бачимо хвилеподібне розгортання заключного речення, яке становить собою наступну структуру: дорійський етичний лад трансформується у музичне вираження стихії вогню, що знову ж таки переходить у дорійський етичний лад (e-d-c-h) – (h-c2-d-e) – (e-d-c-h).

Коляда «Предвічний родився пред літи» [5, с.87] яскраво втілює словесний текст «хотяще землю просвітити» дорійським етичним ладом (h-a-g-fis), що переходить у піфагорійське вираження стихії землі (fis-g-a-h), яка є дзеркально-симетричною структурою по відношенню до нього. Варто відзначити той факт, що в даній коляді музичні мотиви, яким надавали особливої ваги античні музичні теоретики, а саме етичні лади та тетра хорди, які є вираженням піфагорійських стихій, поєднуються між собою не лише у музичні фрази, а у цілі речення.

В коляді «Разом нині прославім» [5, с.96] у першому реченні спостерігаємо наявність вираженої висхідним тетра хордом (h-c2-d-e) стихії вогню за піфагорійською системою звукоряду, яка переходить у низхідний етичний тетра хорд дорійського ладу (e-d-c-h), що є дзеркально-симетричною структурою по відношенню до нього. У приспіві «що тайно з Діви днесь народився» фігурує аналогічна структура стихії вогню та етичного дорійського ладу, але з іншим ритмічним малюнком (h-c2-d-e / e-d-c-h). Завершується коляда відтінком лідійського етичного ладу (c-h-a-g), якому передує стихія вогню (h-c2-d-e).

В коляді «Скинія златая» [5, с.99] лідійський етичний лад (b-a-c-f) на слова «Присно Діво» переходить у виражену висхідним тетра хордом стихію води (e-f-g-a) на слова

«Діво во рождестві» і низхідним етичним тетрахордом фрігійського ладу (с-b-a-g) на слова «Сина Твого». Отже, бачимо трьохкомпонентне речення, яке складається з двох етичних ладів і вираження піфагорійської стихії води висхідним тетрахордом.

В коляді «Стань Давиде з гуслами» [5, с.109] констатуємо наявність у першому та другому реченні висхідного тетрахорду (h-c2-d-e), що відповідає стихії вогню та переходить у низхідний дорійський етичний лад (e-d-c-h). Третє та четверте речення завершується низхідним дорійським етичним ладом (e-d-c-h) на слова «іграймо», «співаймо», за якими йде низхідний фрігійський етичний лад (d-c-h-a), який двічі повторюється словами «іграймо, співаймо», «співаймо, іграймо». Відтінком піфагорійської стихії вогню (h-c2-d) продовжує свій розвиток приспів «днесь во рождестві Єго», що переходить у низхідний фрігійський етичний лад (d-c-h-a), який у свою чергу трансформується у стихію вогню виражену низхідним тетрахордом (h-c2-d-e) і спадає фрігійським етичним ладом (d-c-h-a). Отже, маємо чотирьохкомпонентне речення, яке складається з двох етичних ладів та двох музично виражних піфагорійських стихій. Заключна кульмінація на слова «вихваляймо» підкреслюється висхідною лінією, що уособлює відтінок стихії вогню (h-c2-d).

Висновки. У статті показано, що у стародавніх творах зимового циклу календарно-обрядових пісень, а саме, колядок простежуються окремі структурні особливості, які пов'язані з певною ладовою системою, яку використовували античні музичні теоретики. Вона отримала назву «Досконалої незмінної піфагорійської

системи звукоряду», де висхідні тетра хорди та консонантні інтервали відповідали певним стихіям. Також виявлено наявність у цих творах низхідних діатонічних ладів, які вказують на характер, і яким особливої ваги надавали Платон і Аристотель. В коляді «Видів Бог, видів Сотворитель» фрігійський етичний лад переплітається з піфагорійським звукорядом і стрибком кварта уособлює стихію повітря. А в коляді «Предвічний родився предліти» словесна фраза «хотящий землю», показана дорійським етичним ладом, що переходить у музичний прояв стихії землі. У коляді «Ликующе возіграймо днесь» мелодія поступенево розгортається дорійським етичним ладом, переходячи у піфагорійську стихію вогню і далі повертається назад до тетра хорду дорійського етичного ладу, утворюючи хвилеподібний розвиток музичних фраз. На основі дослідження музично-словесного тексту стародавніх колядок зроблено висновок, що метод аналізу музичних форм є перспективним підходом до осягнення важливих структурних особливостей архаїчних українських народно-пісенних творів.

Список джерел

1. Грінченко Б. Історія української музики. Київ: Спілка, 1922. 294с.
2. Драгоманов М. Вибране. Мій задум зложити очерк історії цивілізації на Україні/ Упоряд. Р.С. Міщук, В.С. Шандра. Київ: Либідь, 1991. 688 с.
3. Іваницький А. Історичний синтаксис фольклору: Проблеми походження, хронологізації та декодування народної музики. Вінниця: Нова книга, 2009. 404 с.
4. Колесса Ф. Ритміка українських народних пісень / Колесса Ф. Музикознавчі праці. К.: Наук. думка, 1970. С. 19-23
5. Коляди: пісні з нотами на Різдво Христове./Упоряд. В.М. Ста-син. Жовква: Печатня оо.Василіан, 1925.141с.
6. Колядки./ Упоряд. І. В. Коваль. Львів: Каменяр, 1990. 63с.

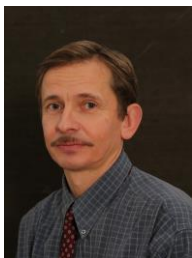
7. Назаров Н. Індоевропейське походження формул українського фольклору: сучасна інтерпретація спостережень О. О. Потєбні. Мовознавство. 2015. № 6. С. 66-71.
8. Назаров Н. Індоевропейський музичний ідіом та етногенез індоевропейців. Folia Philologica, 2021. №2. С. 42–60
9. Назаров Н. Індоевропейська поетика та археологія. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Літературознавство. Фольклористика, 2022. Вип. 1 (31). С. 43-50
10. Поцелуйко А. Архаїчні індоевропейські елементи музичних форм українських народних календарно-обрядових пісень. Fine Art and Culture Studies, 2023. №3. С.93–99
11. Chailly J. Le mythe des modes grecs. Acta musicologica, 1956, №28. P.146-147
12. Lükő, G. Zur Frage der Musikkultur in der slawischen Urzeit. Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae, 1964. № 3-4. P. 237-289
13. Lyle, E. Wich Triad? A Critique and Development of Dumezil's Tripartite Structure. Journal of the history of religions, 2004. №1. P.5-11

Reference

1. Hrinchenko, B.(1922). Istoriya ukrayins'koyi muzyky [History of Ukrainian music]. Kyiv: Spilka [in Ukrainian].
2. Drahomanov, M. (1991). Vybrane. Miy zadum zlozhyty ocherk istoriyi tsyvilizatsiyi na Ukrayini [Selected. My plan is to write an outline of the history of civilization in Ukraine]. Kyiv: Lybid' [in Ukrainian].
3. Ivanyts'kyy, A. (2009). Istorychnyy syntaksys fol'kloru: Problemy pokhodzhennya, khronolohizatsiyi ta dekoduvannya narodnoyi muzyky [Historical syntax of folklore: Problems of origin, chronology and decoding of folk music]. Vinnytsya: Nova knyha [in Ukrainian].
4. Kolessa , F. (1970). Rytmyka ukrayins'kykh narodnykh pisen' [The rhythm of Ukrainian folk songs]. Muzykoznavchi pratsi. K.: Nauk. dumka, 19-23[in Ukrainian].
5. Kolyady: pisni z notamy na Rizdvo Khrystove [Carols: songs with notes for Christmas] /Uporyad. V.M. Stasyn. Zhovkva: Pechatnya oo.Vasylian, 1925.141p. [in Ukrainian].
6. Kolyadky [Christmas carols] Uporyad. I. V. Koval'. L'viv: Kamenyar, 1990. 63p. [in Ukrainian].
7. Nazarov, N. (2015). Indoyevropeys'ke pokhodzhennya formul ukrayins'koho fol'kloru: suchasna interpretatsiya sposterezhen'

- O. O. Potebni [Indo-European origin of formulas of Ukrainian folklore: modern interpretation of O. O. Potebny's observations]. Movoznavstvo. № 6. 66-71[in Ukrainian].
8. Nazarov, N. (2021). Indoyevropeys'kyy muzychnyy idiom ta etnogenez indoyevropeytsiv [Indo-European musical idiom and ethnogenesis of Indo-Europeans]. Folia Philologica-Folia Philologica, 2, 42-60 [in Ukrainian].
 9. Nazarov, N. (2022). Indoyevropeys'ka poetyka ta arkeolohiya [Indo-European poetics and archaeology]. Visnyk Kyyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka. Literaturoznavstvo. Movoznavstvo. Fol'klorystyka, Vyp. 1 (31). 43-50[in Ukrainian].
 10. Potseluyko, A. (2023). Arkhayichni indoyevropeys'ki elementy muzychnykh form ukrayins'kykh narodnykh kalendarno-obryadovykh pisen' [Archaic Indo-European elements of musical forms of Ukrainian folk calendar-ritual songs]. Studies, Fine Art and Culture №3. 93-99 [in Ukrainian].
 11. Chailly, J. (1956). Le mythe des modes grecs. Acta musicologica, №28.146-147 [in English].
 12. Lükő, G. (1964). Zur Frage der Musikkultur in der slawischen Urzeit. Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae, № 3-4. 237-289 [in English].
 13. Lyle, E. (2004). Wich Triad? A Critique and Development of Dumezil's Tripartite Structure. Journal of the history of religions, №1. 5-11[in English].

Руденко Олег. Олена Кульчицька і освітні початки української книжкової графіки

Кандидат мистецтвознавства, доцент кафедри графіки і мистецтва книги, Національний Університет «Львівська політехніка»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2266-8402>

© Руденко Олег, лютий 2025.

УДК 7 (477)

Так як книги мають свою долю, так і люди, які їх створюють. Та ще цікавішим є доля навчальних закладів, які готували книжників – митців оформлення книги, ілюстраторів. Автор статті розглядає початки єдиної в Україні і неповторної Кафедри книжкової графіки, яка була організована 1945 року в Українському поліграфічному інституті ім. Івана Федорова (з 1994 року Українська академія друкарства). Вона проіснувала у цьому закладі майже вісімдесят років, підготувала когорту видатних митців книги – графіків і, в травні 2024 року, у зв'язку з реорганізацією, була приєднана до «Львівської політехніки». Історія кафедри пережила різні етапи становлення: від кон'юнктурних, заполітизованих підходів до національно-свідомих проявів. Її існування та значення чекає свого осмислення, адже книга вічне джерело знань і основа етнічної самобутності, а її ошатність свідчить про високу естетичну культуру народу. Дослідження зосереджується на першому етапі діяльності кафедри.

Ключові слова: книга, мистецтво, кафедра книжкової графіки, навчання, культура, ідеологія, радянський, пропаганда, національний, традиція,

«Habent sua fata libelli»

Передісторія книжкового мистецтва: між надбаннями рідної культури і тоталітаризмом. Кафедра книжкової графіки Українського поліграфічного інституту ім. Івана Федорова була однією з двох в Радянському Союзі і єдиною кафедрою в Україні де здобували, протягом другої половини ХХ століття, фахову освіту книжкового

графіка, а саме, художнього редактора, ілюстратора та оформлювача книг. Інша кафедра знаходилася в центрі тоталітарної держави – Москві. Зі стін кафедри вийшли найкращі фахівці книжкового мистецтва, які внесли свій вклад у розвиток рідної культури та формували естетичний вигляд не тільки українських видань, але видавництв п'ятнадцяти республік радянської імперії. Далися взнаки часи ідеологічної непримиримості, коли графічне мистецтво, особливо книжкове, прискіпливо контролювалися і цензурувалися. В закладі існував спеціальний так званий п'ятий відділ КДБ, який боровся проти будь-яких проявів інакодумства. Під час навчального процесу, перевага віддавалася темам пов'язаним з будівництвом комуністичного майбутнього, щасливій екзистенції радянської людини, військовим здобуткам тощо. Однак, репресивна машина не здатна була подавити національну культуру яка пробивалася крізь сіру стіну цензури. Всупереч існуючого ладу, створювалися високо художні мистецькі твори різної тематики.

За збігом історичних обставин, коли під загрозою стояла сама самобутність українства, знайшлася можливість продовжити тисячолітню освітню традицію, якою з давніх-давен славилася земля наших прадідів де в основі суспільного розвитку та формування нації була книга з її неперевершеною образною графічною мовою. Зерно, яке впало на плодovиту землю писемності не могло зігліти, але мало відлежатися і прорости знову. Адже написаний від руки каліграфом-іконописцем текст був майстерністю зродженою звичаєм краснопису, а оформлені графіком ілюмінації, береги, заставки та

кінцівки етичним відображенням духовного образу людини: прекрасної, досконалої та свідомої власних вчинків. Українська книга базувалася на монастирській колективній рукописній, а пізніше демократичній друкованій традиції, яка зміцніла і утвердилася в часи козащини. Книга відзначалася витонченим мистецьким смаком, адже була не тільки носієм знань, але брала участь в літургічному і монастирському житті, молитвах і співах. Над її створенням працював цілий видавничий колектив з перекладачами, богословами, філософами, редакторами, каліграфами, художниками-ілюмінаторами та допоміжним персоналом. Україна в своєму надбанні має прекрасні рукописні раритети, що свідчить про її високу культуру. Світові зразки книжкового мистецтва промовляють до нас ще з княжих часів. В рідній скарбниці «Остромирове Євангеліє» (1056-57pp.), «Ізборник Святослава», «Реймське Євангеліє», «Пересопницьке Євангеліє» (1556-1561pp.) на якому, від моменту здобуття незалежності, складають присягу президенти на вірність Україні. У часи українського бароко, розвивається і досягає вершин різцева гравюра, яка збагачувала і доповнювала естетику книги. Никодим Зубрицький, Олександр і Леонтій Тарасевичі, Інокентій Щирський втілюють найкращі графічні надбання, утверджуючи споконвічну ідентичність власного народу. Цей ряд, беззаперечно, може продовжити Олена Кульчицька, яка в ХХ столітті дала новий подих книжковому мистецтву і різцевій гравюрі в Україні¹.

¹ Іван Крип'якевич вказував на видатну роль Олени Кульчицької у відродженні української гравюри. Див. Руденко О. Іван Крип'якевич і дереворити Олени Кульчицької. *Народознавчі зошити*. Львів, 2017. № 5 (137). С. 1141-1147.

Долею обставин склалася певна логічна закономірність, яка визначила заснування кафедри в місті, яке дало початок друкованому слову. Наприкінці XVI ст. у Львові з'являється перша друкована в Україні книга «Апостол» – сподвижника та новатора Івана Федоровича. Радянське керівництво звертає особливу увагу на цей факт і використовує його у своїх пропагандистських цілях, щоб показати спорідненість двох різних традицій української і російської. Те, що Федорович тікає з Москви до Львова, подається радянською наукою не як втеча від царату, брак можливості талановитої людини працювати і реалізовувати себе в рабському середовищі наклепів та підступництва бояр, не як переслідування інтелектуальної думки, а як «дружні» взаємини двох «братніх» культур. Ясна річ, що правдивого зв'язку у тому не могло бути. Міф про «братні» народи вже давно розвінчано тисячолітньою історією боротьби за українську незалежність, нищенням московією гетьманщини та козаччини, придушенням визвольних рухів Першої та Другої Світових воєн. Теперішня російсько-українська війна показує справжнє криваве обличчя імперіалізму. Але проросійська радянська влада, вісімдесят років тому, як і тепер, вибудовувала свою міфотворчу ідеологему «старшого» брата, штучно створеного «великороса», який мав підпорядкувати і навчати жити не слухняного «малороса».

Отже, всі дороги освітянського руху по відродженню книжкового мистецтва вели до Львова, який став центром книгодрукування та розповсюдження інтелектуальної думки, естетичних основ книжкового мистецтва. Перед тим, були спроби відродити графіку, які робилися в Східній Україні під час боротьби за державність та в

контексті українського ренесансу початку XX століття. У нововідкритій Українській академії мистецтва в Києві, Георгієм Нарбутом розгортаються графічні майстерні. В напрямку відновлення графіки та книжкового мистецтва працює плеяда талановитих митців, серед яких Василь Кричевський, Софія Налепінська-Бойчук, Сергій Конончук, Гаврило Пустовійт, Михайло Жук, Василь Касіян та багато інших. Вони у пошуках свого, рідного, звертаються до традиції, але новоспечена тоталітарна система перетискає вену національного мистецького джерела, спрямовуючи його в соцреалістичне русло. Пошуки нової мови зазнають нищівної невдачі в радянській Україні під колоніальним тягарем і закінчуються «розстріляним відродженням». Дехто з митців, діячів культури не витримує і підпорядковується, пристосовуючись до асимілятивних реалій репресивної машини, а ті що дають опір поступово ліквідуються. Після трансформації академії мистецтв, формується поліграфічний факультет Київського художнього інституту, що 1930 року переноситься до Харкова.

Якщо розглядати інституціональне графічне мистецтво того періоду то натиск робився на агітаційне спрямування, адже владу більше цікавила ідеологія швидкого впливу та перевиховання людини. Радянський митець мав мислити в одному «правильному» напрямку, сповідуючи урядові принципи. Впливати своїм мистецтвом на інших відразу, ясно без двомовності і двозначності. До найбільш яскравих засобів вираження належали агітка, газета та плакат. Така ідеологічна викривленість буття, де заборонялося осмислювати іншу реальність і власну самотність, суперечила українській

сутності. Про-радянський підхід викликав не визначеність в критеріях щодо книги як видання, а не тимчасової інформативної чи агітаційної продукції. Нівелювалися різниці між тим, що несе сталі культурні цінності і тим, що має «одноденний» характер, що може випускатися серійно номер за номером². В особливий спосіб це спричинилося до розвитку мистецтва плакату, який разом з зображенням та текстом служив за наочну ілюстрацію того, що мала робити і чим мала жити радянська людина. Також українській ментальності, цивілізаційній багатовіковій традиції, філософічно-теоретичне поняття книги не корелювалося зі зрусифікованим антирелігійним пропагандистським сприйняттям. Пошуки національної ідентичності аж ніяк не могли відповідати атеїстичній чи, в історичному розрізі, російській ідеології царе-попізму. Царський режим нічим не кращий від радянського, де цар був інструментальним ерзацом божественного. Обидва устрої сакралізували безпомилковість і єдино правильність влади. Вертикаль, будувалася згори до низу таким чином, щоб вирощувати бездумних підлабузників і виконавців. Україністу це було чужим, з її «горизонтальною» демократичною побудовою козацького суспільства де кожен мав право голосу. Замість того, щоб розбудовувати власне, примусово «вщеплювалося» чуже – не батьківське, яке паратизувало на здоровій кроні родинного дерева. Олена Кульчицька як ніхто інший розуміла міць свого люду та рідної землі. Вона писала, що „український нарід в щасливім положенні, бо має сильні основи питомої для

² На час 1960-1980-тих років припадає розвиток теоретичних основ книжкового мистецтва в Радянському Союзі, а також розвиток *Кафедри книжкової графіки*.

себе Культури”³. Знала, що все минає і влада не вічна. Вірила, що закладене століттями в генетичному коді українця, робить його витривалим і, зрештою, доки живе написане слово – непереможним.

Радянська авторитарна машина без вагань та співчуття ламала долі та трощила міцний хребет народу. Головною проблемою наступних поколінь аж до нашого часу стане те, що підступна брехологія взяла за основу і накинула не притаманну українському менталітету форму, відкинувши ідею самої сутності книги, її національно-творчої функції. Беззмисловна мистецька космополітична складова як декоративний чинник, роками «замашувала» український дух і не здатна була породити щось вартісне та істинно родинне. Духовний вимір, який провадив до неба, був не вигідний шовіністичному споживацькому суспільству, яке на місці метафізичного Бога поставило наочного ідола, сформованого ленінсько-сталінською пропагандою. Більше того, роки советського вихолощення далися взнаки і, були прийнятті чужі для українського мистецтва та мистецтвознавства критерії оцінок. Завданням на нинішню добу є відділити зерно від половини, повернутися до істинного джерела української культури. Ні в якому разі безкритично не акцептувати здобутки радянського мистецтва як рідного і такого, що відображає національну сутність. Маємо надію, що в перспективі, незламний мистецький дух правдивого дослідника проб'є кригу історичної недбалості і очистить мистецтвознавство від чужорідного ідеологічного нальоту.

³ Архів Художньо-меморіального музею О.Кульчицької (Далі Архів ХММ О.Кульчицької). А-Г/12. 200 (1)-200 (18). Арк. 3. (О.Кульчицька «Графіка одна із ділянок мистецтва»).

Початки Українського поліграфічного інституту у Львові. Після закінчення Другої світової війни Львів стає центром уваги для відродження друкарської та графічної традиції книжкового мистецтва на території тоталітарної держави. Так як база Харківського поліграфічного інституту була знищена під час війни, а також бракувало кваліфікованих кадрів, то керівництво країни Рад зіткнулося з проблемою мистецької освіти в поліграфії. В той же час на західній Україні, в міжвоєнний період, існувала досить потужна поліграфічна база, яка не була зруйнована німецькими загарбниками. В місті працювало зо дві сотні різноманітних видавництв, а книга займала почесне місце на полиці львівської інтелігенції. Велися пошуки образу української книжки, видавалися історичні, художні, науково-популярні, дитячі видання українською мовою, а численні митці-графіки об'єднувалися в товариства і робили виставки.

Радянське керівництво почало обмізковувати як використати вже існуючу місцеву базу Львова, знані за Австрії та Польщі поліграфічні та літографічні підприємства. Одне з головних принципів імперського завойовника переписати під себе та привласнити чужі досягнення залишалося в дії. Поступово розрахунки втілювалися і, нова влада почала привласнювати собі заслуги по «відновленню» поліграфії у Львові та примножувати «просвітницькі» радянські традиції. Так, на основі підприємства «Атлас» створено було наукову лабораторію, запроваджено короткотермінові курси, організовано поліграфічну лабораторію матеріалів, запрацювали майстерні, де знаходилась колись друкарня

Піллера на вул. Личаківській 3 (тоді Леніна 3)⁴.

Центральною владою у Москві та Києві було поставлене завдання організувати Український поліграфічний інститут який назву «де-юре» отримав у Харкові, але не зміг там розгорнути свою діяльність внаслідок війни та руйнації і «де-факто» був створений у Львові⁵. Щоб показати як влада прогресивно розвиває освітні процеси, було залучено бюрократично-паперову мову про спадковість традиції і інститут таким чином був «переведений» до міста Лева. Ясна річ, що радянське суспільство в жоден спосіб не відповідало відносинам вільного ринку, які існували у міжвоєнній Польщі. Характерними ознаками країни були голодомори, винищення української та польської інтелігенції, вільної думки тощо. Тому, розуміючи це, інтелігенція емігрувала зі Львова на Захід, а той хто не зміг з тих чи інших причин, залишився. На них, частково, лягав тягар відновлення того, що збереглося, та вимушене входження до реалій соціалістичного суспільства.

⁴ Державний архів львівської області (далі ДАЛО). Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 269. Арк.21 (Докладные записки, информации парторганизаций вузов, управлений облисполкома научно-исследовательских институтов. 24 июля 1945 – 26 декабря 1945 года). Також див. ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 577. Арк. 90 (Справки, информации работников отдела и сектора о состоянии учебного и идейно-воспитательного процесса в школах, высших и средних специальных учебных заведениях. 2 января – 16 декабря 1946 года). На 4 курсі технологічного і економічного факультету, а також на *Кафедрі оформлення книги* студенти проходили практику в типографії «Атлас». Ще з польських часів це було потужне картографічно-видавниче об'єднання та підприємство «Атлас» («Książnica-Atlas»). Див. Архів Української академії друкарства (далі УАД.). Ф. Р-2053, Оп.1, Спр 12, Арк. 67 (Накази по інституту. Оригінали (№№ 1-105) 2 січня 1948 – 30 червня 1948).

⁵ Станом на 25.X.1945 р. структура Українського поліграфічного інституту мала наступний вигляд: всього навчалось більше півтора сотні студентів. На I курсі – 92 чол., II курсі – 39 чол., IV курсі – 11 чол., V курсі – 23 чол. За національним складом українців було 108, росіян 43, євреїв – 11, інших народностей – 5. Професорсько-викладацький склад становив 35 чол. Серед яких, кандидатів наук було п'ятеро, троє професорів, дев'ять доцентів Див. ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 322. Арк. 49-50 (Справки, докладные записки, ведомости работников отдела, вузов, техникумов... 1 января 1945 – 30 декабря 1945 года).

Можемо зазначити, що використовуючи вже існуючу місцеву матеріально-поліграфічну базу, зібравши мінімальні залишки поліграфічного інституту та харківського науково-дослідного інституту поліграфії, радянські функціонери приїхали до Львова у виділений їм будинок на Підвальній 17. Відразу ж почалося примусове переведення студентів, які почали навчання на технічних напрямках 1943/44 навчального року. Інститут у Львові мав амбітні завдання – готувати спеціалістів не тільки інженерно-технічного спрямування, але й розвивати видавничу діяльність, яка б ґрунтувалася на нових напрямках, таких як мистецтво графіки та редактування.

Волею долі та щасливим збігом обставин до Львова, ще перед Другою світовою війною, приїздить Олена Кульчицька. Вона відіграла знакову роль у заснуванні Кафедри книжкової графіки, так як була дипломованим педагогом. Після закінчення Віденської художньо-промислової школи (1903-1907pp), мріяла працювати на освітянській ниві у рідному місті. Пропрацювавши у Львові тільки рік (1908-1909), вона змушена була поїхати до середньої школи в Перемишлі, адже постійну посаду вчительки рисунку в місті Лева зайняла донька впливового поляка Заячківська⁶. 1938/39 року Кульчицька за віком та відповідно до польського законодавства виходить на пенсію і повертається до Львова, але вдома її спіткало родинне горе. Вона залишається, після смерті найближчих їй людей матері та сестри Олі, самотньою особистістю серед «вакханалії» радянщини. У той час Олена Кульчицька писала «...І треба було жити самій.

⁶ Хронологія творчості Олени Кульчицької (емоції, мотиви і толчки) 1908-1940. *Народознавчі зошити*. Львів, 2001. Зошит 1 (37). С.17.

Одиною розрадою та можливістю жити в тім великім горі, була праця, праця і ще раз праця!»⁷ Вона спочатку працює у Львові як художниця-рисівник в музеї наукового товариства ім. Т.Шевченка, потім в студії образотворчого мистецтва в Інституті народної творчості, згодом в Етнографічному музеї. Паралельно займається виставковою діяльністю. У 1943 році Олена Кульчицька робить виставку власних робіт у Львові, а з приходом радянської влади, 1945 року, виставку робіт у Києві і, як наслідок, отримує звання заслуженого діяча мистецтв⁸.

Не зважаючи на вже поважний вік, їй 68 років, вона 1945 року все ж таки піде на викладацьку роботу до Українського поліграфічного інституту. Жертовність з якою вона передаватиме свої знання молодим студентам, назавжди залишиться прикладом для покоління національно свідомих своєї праці викладачів. Як згадуватиме учень Кульчицької з української гімназії: «Її курс рисунків не обмежувався до самих рисунків, вона давала нам щось в роді викладів про українське мистецтво та про нашу матеріальну культуру, яку вона високо цінувала»⁹. Учениця, а потім викладачка Українського поліграфічного інституту Христина Саноцька згадувала: «Була педагогом оригінальним, мала свій навчальний метод. Знала підхід до молодих adeptів штуки різних вікових категорій. Від дошкільняти до студента. Була маломовна, але як щось сказала – було це точно та влучне. Робила зауваження делікатно, щоб не вразити і не

⁷ Там само. С. 23

⁸ Спогади Олени Кульчицької. *Олена Кульчицька (1877-1967) Графіка, малярство, ужиткове мистецтво. Альбом-каталог* / упоряд. Л. Коць. Львів-Київ, 2013. с. 47.

⁹ Попович В. Олена Кульчицька в моїй пам'яті. *Народознавчі зошити*. Львів, 2001. С. 136.

розохотити студента»¹⁰. Радянські функціонери були зацікавлені в такій особистості як Кульчицька, яка користувалася авторитетом серед митців і могла доповнити науково-педагогічну структуру інституту. Мистецьке середовище Львова, попри те, що О.Кульчицька до другої світової війни вчителювала в Перемишлі, було ознайомлене з її творчістю завдяки участі у виставках, а також дякуючи книжковим ілюстраціям та оформленням українських книг. Непересічний талант, тридцятилітня педагогічна діяльність, великий графічний доробок та спокійний, але становчий характер, робили з неї привабливу особистість. Один зі співробітників, даючи характеристику в 1950-му році, так характеризував її педагогічну діяльність: «Праця митця, ще й українця в умовах цісарської, німецької Австрії, а згодом панської Польщі не давала змоги прожити, тож Олена Кульчицька вибрала педагогічну роботу. Всі свої знання, весь свій досвід віддала мистецькому вихованні молоді свого пригніченого народу»¹¹.

Кафедра книжкової графіки. В травні 1945 року у Львові починає діяльність Український поліграфічний інститут ім. Івана Федорова, який започаткував розвиток графічного книжкового мистецтва на редакційно-видавничому відділі. Не дарма, вже в самій назві інституції, відображалася спадковість справи першодрукаря. Олена Львівна Кульчицька була тою людиною, яка надала імпульс та підтримала новостворене

¹⁰ Саноцька Х. Олена Кульчицька – берегиня української культури. *Народознавчі зошити*. Львів, 2001. С. 34.

¹¹ Архів Інституту народознавства НАН України (Далі Архів ІН НАНУ). Оп.3. Спр. 47. Арк. 154. (Особова справа О.Л.Кульчицької).

у Львові освітнє мистецьке джерело. Вона, працюючи в Етнографічному музеї, згоджується паралельно керувати Кафедрою книжкової графіки. На початку навчального 1945/46 року серед переліку десяти кафедр і їх керівників виділялася Кафедра книжкової графіки, яку очолила заслужений діяч мистецтва Олена Кульчицька і Кафедра оформлення поліграфічної продукції під керівництвом доцента Сергія Воєци¹². Книжкову графіку, як пріоритетний вид видавничої діяльності, мала розвивати Олена Кульчицька. Натомість, всі види оформлення продукції залишалася С.Воєці, який викладає в інституті предмет з подібною назвою.

За участі Олени Кульчицької запрацював Кабінет художньої графіки для якого відвели дві кімнати і який постійно наповнювався навчальними матеріалами, а студенти мали змогу почути про батьківську традицію, орнамент та шрифт. Олена Кульчицька посідала вагомі здобутки у сфері естампної графіки та мистецтва книги. Вона ілюструвала твори українських класиків літератури В.Стефаника, І.Франка, М.Коцюбинського, Ю.Федьковича, В.Гнатюка, «Слова о полку Ігоревім», «Українські народні байки». Олена Кульчицька була також новатором оформлення та ілюстрування української дитячої книжки. Випустила серію для дітей «Нашим найменшим», яка складала більше як тридцять ілюстрованих графікою книжечок. Їй належить оформлення навчальних книг, таких як «Перша читанка» (1922) і «Друга читанка» (1923). Покоління малих українців виховувалися на цих

¹² Архів УАД. Ф. Р-2053, Оп.1. Спр 4. Арк. 154 (Накази по інституту. Оригінали (№№ 1-132) 3 січня 1945 – 31 грудня 1945). Також див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 6. Арк. 111 (Накази по інституту. Оригінали (№№ 1-165) 8 січня 1946 – 31 грудня 1946).

ілюстраціях. Вона відновила ксилографію та досконало володіла станковими техніками лінориту, офорту, сухої голки, літографії. В 1950-тих роках минулого століття П.Жолтовський у своєму «Відзиву» про творчу, педагогічну та наукову діяльність О.Кульчицької писав: «Вона була відновлювачем традиції української графіки в західних областях УРСР і піонером в українському образотворчому мистецтві нових технік графіки /меццотінто, ліно-гравюра/ ...Кращі роки свого життя О.Л.Кульчицька присвятила педагогічній роботі, заціплюючи молоді любов до рідного мистецтва, до творчості рідного народу. За визначні заслуги в галузі педагогічної роботи О.Л.Кульчицькій було присвоєно в 1948 році звання професора»¹³. Жінка-графік широкого крутозору та спектру можливостей, невтомній праці та професіоналізму якої, завдячує подальший розвиток та своє існування унікальна кафедра книжкового мистецтва.

Пропедевтичний професіоналізм Кульчицької на кафедрі охоплював різні мистецькі сфери. Вона, до прикладу, орієнтувалася добре в шрифтах та каліграфії. Як згадував, згодом викладач шрифтів Львівського державного коледжу декоративного та ужиткового мистецтва ім. І. Труша Юрій Кучабський, що він: «...Завжди відстоював у шрифтовому мистецтві школу, яку започаткувала своїми роботами незабутня Олена Кульчицька своїм оформленням книг, своїми шрифтовими композиціями, від яких завжди віяло нашим, українським»¹⁴. Безумовно, людина віруюча і

¹³ Архів ІН НАНУ. Оп.3. Спр. 47. Арк. 186. Див. також Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр. 12. Арк. 159. Пор. Мельников О. *Українська академія друкарства. Історико-біографічний довідник 1930-2010*. Львів, 2010. С. 234-235.

¹⁴Кучабський Ю.Зустрічі з Оленою Кульчицькою. *Карби*. Львів, 2002. № 1. С. 34.

духовна становила контраст до радянських викладачів-посадовців з атеїстичним та інтернаціонально-русофільським вихованням. Для неї мистецтво графіки було найвищим осягненням людського буття, глибоким екзистенціальним переживанням та пізнанням світу, наповненого ідеєю народності та історичної витривалості. Вона вважала, що митець у своїй творчій мандрівці, щоб «осягнути вершок гори» має докласти фізичні зусилля, але «також підготувитись до уміння повного відчуття краси верхів і мусить занести там в гору внутрішні, духовні цінності»¹⁵. У такий спосіб пізнає глибину власної культури.

Радянське керівництво «загравало» з Кульчицькою, ніби створюючи умови для плідної праці, але з іншого боку не давало реалізуватися як педагогу який би міг збагатити професійний напрямок мистецтва книжкової графіки. В перший рік праці в поліграфічному інституті було навіть відмічено навчально-педагогічну діяльність Олени Кульчицької¹⁶. Згодом побачимо, як комуністична влада, потайки слідкуючи за працею Кульчицької, спрямує хід подій у звичне для неї русло, але не зламає мисткиню. Серед сірої маси політично заангажованих бюрократів, вона вирізнялася вродженою достойністю про яку згадували її учні: «Постава у Кульчицької була пряма, хід рівний, скорий і енергійний, без поспіху чи хвилювання. З цілої постаті пробивалася гідність і авторитет, відразу було видно, що це високоінтелегентна дама і визначна

¹⁵ Архів ХММ О.Кульчицької. А-Г/12. 200 (1)-200 (18). Арк. 2.

¹⁶ Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 6. Арк. 79 зворот. Також відзначено працю Кульчицькою 1948 року з нагоди міжнародного жіночого свята 8-го березня. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 12. Арк. 63.

особистість»¹⁷. Зовсім іншого характеру був Сергій Воєца, співпрацівник, педагог та інститутський функціонер. Постійно підтримуючи зв'язки з Москвою, вояжуючи туди-назад, займався ідеологічною політико-виховною роботою, яка проводилася згідно директив партії¹⁸. Численні поїздки до столиці СРСР для узгодження позиції щодо відкриття вузу у Львові та затвердження професорсько-викладацького штату інституту, свідчать про його компартійну радянську ангажованість. Окрім досвідченого бюрократа, С.Воєца був зацікавлений розвитком книговидавання і мистецтвом книги, розуміючи лінію партії та ідеологічну складову написаного і проілюстрованого літературного слова. Беручи на роботу завідувачою Кафедри книжкової графіки Олену Кульчицьку, він переслідував власні цілі. Залишаючи на початках собі ділянку з оформлення поліграфічної продукції, він переймав найцінніше: досвід та знання у царині книжкової графіки.

Ідеологічні антиподи: мисткиня візаві бюрократа. Доцент Сергій Воєца, будучи замісником по навчально-учбовій частині був серед тих діячів, які формували напрямки розвитку Українського поліграфічного інституту в його політико-суспільній сфері. Впливав він також на формування факультетів, прихильно виконуючи вказівки начальства. При наборі редакційно-видавничого факультету було вказано, що відділ «готує спеціалістів, які у видавничій роботі здійснюють керівництво художньо-технічним оформленням книг, газет, журналів, плакатів і

¹⁷ Попович В. Олена Кульчицька в моїй пам'яті. *Народознавчі зошити*. Львів, 2001. С. 136.

¹⁸ Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 12. Арк. 36.

інших видів поліграфічної продукції. Основними функціями художньо-технічного редактора керівництво художнім оформленням і контролювання якості технічного виконання елементів оформлення, тобто здійснення художнього технічного редагування видання від початку до виходу його в світ»¹⁹.

Не піддаючи критиці бюрократичних здібностей С.Воєци, зауважимо, що на наш погляд з професійної сторони, книга потребувала більшої уваги та інтелектуально-світоглядних знань які, безумовно, мала О.Кульчицька. З іншої сторони, це був час в поліграфії переходу з ручного набору на механічний, тому С.Воєца дуже добре відчував себе у цій царині. Свідчить про це те, що він на інших факультетах викладає дисципліну «Оформлення поліграфічної продукції» і займається всім, що зв'язане з розробкою та реалізацією продукції. Тему для своєї науково-дослідної роботи він бере, як ніколи актуальну для радянської пропаганди «Оформлення районних газет»²⁰. Коли у міжвоєнному Львові (1918-1939) існувало досить багато журналів та газет (близько 50-ти) і доброї якості, то новоприбулі «визволителі» почали боротися хоч за якийсь рівень цієї, тепер вже, агітаційно-пропагандистської продукції. Були значні нарікання з боку керівництва на «відсутність визначеної системи

¹⁹ Осінній прийом студентів у вищі учбові заклади у Львові на 1945/46 рік навчання. Див. ДАЛО. Ф. П-4. Оп. 1. Спр. 26. Арк. 125 (Отчет Львовского политехнического института об учебно-воспитательной работе за 1944/45 учебный год).

²⁰ Тема взята в Українському науково-дослідному інституті поліграфії на 1946 рік у зв'язку з тим, що була відсутня система оформлення газет. ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 483. Арк. 113 (Львовский обком Компартии Украины. Общая часть. Справки, докладные записки, отчеты работников обкома партии... 1 января – 27 декабря 1946 года).

оформлення районних газет»²¹. Задача перед С.Воецою була поставлена наступна: розробити газетні формати, принципи оформлення шрифту (тексту і титулу) та його верстку, а також естетичні критерії ілюстрування, продумати гігієнічну та технічні сторони²². Радянська поліграфія основні принципи оформлення газет, каталогів сформувала наприкінці двадцятих – тридцятих роках, а потім їх удосконалювала. Зрештою, в газеті потрібно було виконати той мінімум, який би їй забезпечував читабельність: добре підібрати шрифт, виділити назви, рубрикації тощо²³. Також під наглядом С.Воеци при Кафедрі оформлення книги була організована 1947р. креслярсько-художня майстерня, яка мала обслуговувати кафедри інституту і виготовляти для них так звані наочні посібники, а також агітаційну літературу²⁴.

Формувалися погляди та критерії оцінок, не було ще чіткого розрізнення між виданням, яким є цілісна книга і продукцією, як то є газета, журнал чи буклет, бланки, каталоги – все підлягало загальному оформленню за

²¹ ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 483. Арк. 113 (Львовский обком Компартии Украины. Общая часть. Справки, докладные записки, отчеты работников обкома партии... 1 января – 27 декабря 1946 года).

²² ДАЛО. Ф. П-3. Оп. 1. Спр. 483. Арк. 113. За зразок бралися закордонні досягнення, особливо німецькі.

²³ Еремеев Е. *Техника газетного дела. Подписные и экспедиционные операции в предприятиях связи*. Москва: Государственное издательство по технике связи, 1933. 10с. Див. Истрин В., Шицгал А. Нормализация полиграфического оформления и технологии издания районных и обласных газет. *Сборник научных работ / ред. Н.Синякова, В.Лапатухина*. Вип.7. Москва, 1956. С.168-174. Там знаходиться бібліографія по оформленню газети. Див. Гус М. *Информация в газете (опыт практических пособий)*. Москва-Ленинград: Государственное издательство, 1930.

²⁴ Наказ №36 по Українському поліграфічному інституту від 21 березня 1947р. Назначено також майстра-бригадира який мав розподіляти обов'язки, організовувати роботу. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 9. Арк. 48 (Накази по інституту. Оригінали (№№ 1-168) 3 січня 1947 – 31 грудня 1947).

ідеологічним принципом²⁵. Яскравим прикладом є методичка розроблена в Науково дослідному інституті книгознавства в Ленінграді, яка проливає світло на тогочасне сприйняття мистецтва книги²⁶. Розпрацьовано певну структуру, яка розуміється як художньо-технічне оформлення, формальними засобами, але якій бракує правдивого творчого духу. Це могли бути також брошури, агітки без ілюстрацій, але їх потрібно було відповідно зверстати, підібрати шрифт, визначити поля, колонцифру тощо. Щодо методу праці з ілюстративним рядом, то багато років цю прогалину на радянському просторі заповнювали книги Лазара Гессена²⁷.

Беручи до уваги вище згаданий контекст, С.Воеці, як людині лояльній до влади, окрім оформленням журналів та газет, розробки фірмових бланків також довірили займатися художньо-технічним оформленням книги і керувати захистами дипломних робіт. Він особливо не переймався народною специфікою та українською книгою. Якщо партія вимагала взяти все у свої руки, то він це робив²⁸. Упередженість, не довіра, ідеологічне несприйняття будь-яких окрім радянських поглядів, наказовий, обов'язковий спосіб підпорядкування нижчого вищому начальству прищеплювалися роками та ретельно

²⁵ Довгань К. *До питання про соціальну функцію книги*. Харків-Київ: ДВОУ Видавництво «Пролетаріат», 1931.

²⁶ Грушко Л., Константинов Д., Симкин В., Супонина Е. *Полиграфическое оформление массовой книги*. Москва-Ленинград: Государственное издательство легкой промышленности, 1932. 148 с.

²⁷ Гессен Л. *Верстка иллюстраций в книге*. Москва-Ленинград: Государственное издательство легкой промышленности, 1932. 56 с. Також Лазареві Гессену належать одні з перших в Радянському Союзі розробок по оформленню книги та її технічній редакції. Див. Гессен Л. *Оформление книги: руководство по подготовке рукописи к печати*. Ленинград: Прибой, 1928. 328 с.

²⁸ Йому належить брошура: Воеца С. *Художественно-техническое оформление книги (научный доклад)*. Киев: Укртехиздат, 1946. 24 с.

дотримувалося. Ніхто не хотів позбутися теплого крісла або добре оплачуваного становища. Все було зроблено для того, щоб не допустили професорку до керування дипломними роботами. Адже у творах Олени Кульчицької присутній національний дух, якого так боялися московські керівники і бюрократи. З однієї сторони О.Кульчицьку не можна було позбутися як суспільного діяча, тим більше, що була особою заслуженою зі званнями, нагородами, депутатом міської та обласної ради. Вона знала собі ціну і розуміла, про що можна було говорити з обмеженими світоглядно діячами, а де зупинитися. Те що сокровенне і рідне – мистецтво – вона залишала для себе і творчості. З іншої сторони, її потребували на кафедрі не тільки як підтвердження терпимості до української культури, але як професіонала у ділянці графіки.

Про те, що книга розглядалася як ідеологічна зброя і небезпечний фактор, який може нести паростки знання які суперечать владі, свідчить тема науково-дослідної роботи С.Воеци: «Проти помилок та буржуазно-націоналістичних збочень в оформленні української радянської книги» («Против ошибок и буржуазно-националистических извращений в оформлении украинской советской книги»). Ця доповідь, як наслідок його системної праці над темою, стояла поряд доповіді О.Кульчицької «Народне декоративне мистецтво західних областей України і використання його в оформленні книги» («Народное декоративное искусство западных областей Украины и использования это в оформлении

книги») і, по своїй сутності, конфронтувала з її змістом²⁹. Якщо за характером робота О.Кульчицької була експериментальним дослідженням то у С.Воеци це був критичний аналіз видань останніх років³⁰. В ті часи керівництво Українського поліграфічного інституту спускало згори до низу вказівки щодо виконання невідкладних завдань. Наприклад, по Кафедрі мов і літератури треба було працівникам приготувати та організувати для колективу інституту доповіді «про ворожі націоналістичні тенденції в літературознавстві»³¹. Вражає стійкість Олени Кульчицької, яка, напевно, почувала себе досить самотньою серед людей – будівничих соціалістичного ладу. Але в неї було те, що бракувало безбачкам і пристосуванцям – любов до свого народу, його мистецтва та культури.

Сергій Воеца, бере наукову тему для кандидатської роботи «Ідейно-художній аналіз книжкових орнаментів», яку захищає вже досить в зрілому віці (йому 50 років) в Московському поліграфічному інституті. В роках написання праці (1947-1949 рр.) він був як ніколи зв'язаний з урядовими колами столиці та з керівництвом Московського поліграфічного інституту³². Впроваджуючи директиви партії в інституті, він пильно придивлявся до своєї колеги, талановитої педагогині Олени Кульчицької. Після захисту кандидатської, С.Воеца очолює вже єдину кафедру. Його наукова праця просякнута шовіністичною ідеологією про здобутки «найкращої» у світі російської

²⁹ Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 12. Арк. 111.

³⁰ Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 12. Арк. 111.

³¹ Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 6. Арк. 95.

³² Воеца С. *Автореферат диссертации на тему: идейно-художественный анализ книжных орнаментов*: Львов, 1949. 30 с.

науки на протигагу західноєвропейським вченим, класовою ненавистю до буржуазії та радянською ідеологією творення нового мистецтва соціалістичного реалізму. Хоча деякі тези самі по собі, але не в контексті праці, були досить прогресивними. Правдоподібно, що за порадою звертався до Кульчицької – знавчині культури рукописної книги та орнаментів. Якщо не вдавалося щось дізнатися та зрозуміти, то деякі тези просто запозичав. Це були інструментальні «крадіжки», так як для глибокого розуміння потрібно було мати добрий фак і міцну інтелектуально-духовну основу. Наприклад, провідна думка світогляду Олени Кульчицької, що орнамент має ідейний зміст викривлялася в сторону сталінської ідеології і використання його в творенні радянської знаково-символічної образної системи. Це була спроба уніфікувати саме поняття українського орнаменту, який мав глибоко закорінену архаїчну самотутність і який відстоювала все своє творче життя мисткиня. Олена Кульчицька досліджувала орнаментику про що свідчить, написана нею для студентів праця: «Мотиви народних орнаментів як джерело для графічного оформлення книжок». С.Воеца використовує ці здобутки мисткині, пропонуючи від Кафедри оформлення книги до розробки наукову тему «Теоретичні основи книжкового орнаменту»³³.

Впродовж 1948/49 року С.Воеца захищає дисертацію, а його кафедра поступово перебирає функції Кафедри книжкової графіки. 1948 року Сергій Воеца очолює Кафедру художнього оформлення, а Кульчицька

³³ Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 9. Арк. 27.

залишитися педагогом, штатним працівником на півставки. Того ж 1948 року їй буде присвоєно звання професора³⁴. Взята на роботу, як очільниця Кафедри книжкової графіки вона, фактично усунута владою, залишалася номінованим керівником до звільнення з інституту 1951 року. Знаючи мінливість долі і не дуже стабільну ситуацію в інституті, Олена Кульчицька займалася викладацькою роботою, не покидаючи працю в Етнографічному музею³⁵.

Розбудова Кафедри книжкової графіки: викладачі і навчальний процес. Навчальний заклад поступово наповнюється кадрами. Залучаються здебільшого, приїжджі викладачі які мали вже відповідний освітній шлях, пройшли горнило війни, або партійну школу. 1945 року приходить на кафедру Василь Федорович Форостецький, якого наказом від 15.IX.1945 призначають на посаду в.о. доцента³⁶. Кафедра, розвиваючись на редакційно-видавничому факультеті, поєднувала художні, видавничі та пов'язані з давньою літературою дисципліни³⁷. Наприклад, на другому курсі викладається

³⁴ Архів УАД. Ф. Р-2053, Оп.1. Спр 12. Арк. 158.

³⁵ Архів УАД. Ф. Р-2053, Оп.1. Спр 9. Арк. 33.

³⁶ В.Форостецький також працював на посаді викладача графічного відділу по рисунку і малярству у Львівському державному художньо-промисловому училищі в 1944/45 і 1945/46 навчальних роках. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053, Оп.3 о/с, Спр 30, Арк. 63 (Форостецький Василь Федорович. Відділ кадрів. Особові справи працівників, звільнених у 1955р. на літери «С-Я»). Також див. Мельников О. *Українська академія друкарства*. Львів, 2010. С. 449-450.

³⁷ Станом на 1946 рік в Українському поліграфічному інституті було три факультети: Інженерно-технологічний, Інженерно-економічний і Редакційно-видавничий (Див. Архів УАД. Ф. Р-2053, Оп.1, Спр 6, Арк. 153; Архів УАД. Ф. Р-2052, Оп.4 о/с, Спр. 14, Арк. 40-41 (Білий Петро Авкентьевич. Особові справи студентів на літери «А-Г», 1951р.); Архів УАД. Ф. Р-2052. Оп.4 о/с. Спр. 11. Арк. 159 (Комяхов Александр Гурьевич. Особові справи студентів на літери «Д-К». 1950 р.).

«Матеріалознавство» та «Антична література»³⁸. Мистецьких предметів, було не так вже й багато, але всі вони спрямовувалися на видавництво. Якщо на першому курсі був предмет рисунок, яким О.Кульчицька як графік добре володіла і який викладав також Василь Форостецький, то на другому та вищих курсах запроваджуються предмети, наприклад, такі як «Технологія поліграфічного виробництва», «Оформлення і художнє редагування друкованої продукції», «Репродукційні процеси і гравюра», «Кольорознавство». Серед теоретичних дисциплін впроваджується «Історія мистецтва», «Композиція», «Історія графіки». На четвертому, з'являються курсові проекти: «Курсова з оформлення і художнього редагування друкованої продукції», «Курсова з репродукційних процесів і гравюри». У першому семестрі студенти проходять «Виробничу практику (технологічну)», в другому «Виробничу практику (видавничу)». На п'ятому курсі, теперішньому магістерському, були всі предмети професійного спрямування необхідні художньо-технічному редактору: «Рисунок», «Оформлення і художнє редагування», «Репродукційні процеси і гравюра», «Організація, економіка і планування редакційно – видавничої справи», «Історія матеріальної культури і техніки», «Спецкурс з художнього редагування», «Курсова робота з рисунку», «Курсовий проект з художнього редагування». Факультативні

³⁸ Архів УАД. Ф. Р-2052. Оп.4 о/с. Спр. 11. Арк. 71-72, 86-87 (Запаско Яким Прохорович. Особові справи студентів на літери «Д-К». 1950р.). Пор. Архів УАД. Ф. Р-2052. Оп.4 о/с. Спр. 11. Арк. 102-111 (Ильченко Вена Денисовна. Особові справи студентів на літери «Д-К». 1950р.); Архів УАД. Ф. Р-2052. Оп.4 о/с. Спр. 11. Арк.140-150 (Коломойчук Валентина Александровна. Особові справи студентів на літери «Д-К». 1950 р.).

дисципліни, які читалися впродовж навчання це: «Живопис», «Фотографія», «Рисунок (портрет)», «Орнамент і шрифти», «Історія матеріальної культури»³⁹. Ці та інші предмети допомагали розкрити всі складності підготовки макету книги до друку. З кожним роком якийсь предмет, який був зв'язаний з друком додавався. Тому Олена Кульчицька, у своїх спогадах пише, що викладає поліграфію, адже книга, доки з'явиться друком, потребує значної мистецької та технологічно-видавничої діяльності.

Педагогіка викладання рисунку Оленою Кульчицькою була оригінальною і неповторною. Методологію вона апробувала, перебуваючи на педагогічній роботі в Перемишлі. Рисунок подавався не просто як практичний предмет де навчала користуватися різними графічними матеріалами, відтворювати на папері натуру, але підходила до нього світоглядно зі знаннями теорії та філософії мистецтва. Це була практика поєднана з лекціями-бесідами на яких мисткиня ознайомлювала студентів з історичним минулим, культурою, показувала народні зразки. Іван Крислач згадував, як викладачка, окрім навчання рисунку і живопису акварельними фарбами, розповідала про орнаменти на писанках. Окрім праці на кафедрі та етнографічному музею, Олена Кульчицька утримує громадську національно-свідому позицію і, навіть займається «підпільною» діяльністю У ті важкі часи, коли радянська влада переслідувала церкву, в помешкані Кульчицької проходила Василянська капітула

³⁹ Архів УАД. Ф. Р-2052. Оп.4 о/с. Спр. 14. Арк. 97-98 (Валуєнко Борис Васильєвич. Особові справи студентів на літери «А-Г», 1951р.); Архів УАД. Ф. Р-2052. Оп.4 о/с. Спр. 14. Арк. 40-41 (Білий Петро Авкентьєвич. Особові справи студентів на літери «А-Г», 1951р.).

і вибори протоігумена⁴⁰. Знаючи на що здатна влада, все ж таки таємно спілкувалася з василіанами, які були в підпіллі. Відстоюючи етичні цінності, вона ті ж самі критерії застосовувала до мистецтва.

Олена Кульчицька, як працівниця вищого навчального закладу, зобов'язана була брати участь в наукових конференціях Інституту, розробляти наукові теми та писати посібники, методички. Також виступала з доповідями присвяченими темам, до яких підходила професійно, посідаючи відповідні знання. Зацікавлення Кульчицької оберталися навколо рисунку і прикладного мистецтва. Наприклад, тема виступу з 1947 р. на науковій конференції, як завідуючої Кафедри книжкової графіки, звучить «Посібник по анатомії при викладанні рисунку»⁴¹. Потрібно згадати, що рисунком як основою графіки вона цікавилася давно, адже у Відні 1908 року Олена Кульчицька склала екзамен на право викладати рисунок у навчальних закладах⁴².

Маючи непересічні знання та таланти, мисткиня, в такому ідеологічно сформованому владою оточенні, не могла в повні розвинути свої здібності. Вона була символом незламності та жертвності педагога у ворожому для неї середовищі. Чого тільки вартий наказ Міністерства вищої освіти з 1947 року згідно якого на всіх курсах інституту потрібно було вивчати біографії В.Леніна

⁴⁰ Стасів Василь Климентій. ЧСВВ. Чернеча офіра христовій вітчизні. *Місіонер*, Жовква, 2018. С. 61

⁴¹ Також від *Кафедри книжкової графіки* виступив проф. В.Касіян з темою: «Методи викладання рисунку». Конференція відбулася 26-27 грудня 1946 року. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 9. Арк. 27.

⁴²Захищає диплом «Про користь науки рисунка». Див. Кость Л. [Олена Кульчицька]. *Арт Клас*. Львів, 2007. С. 11.

та Й.Сталіна⁴³. Вже не говорячи про відзначення пам'ятних радянських свят, таких як Жовтнева революція. В організації парадів та святкових ходах, за матеріалами документів, О.Кульчицька участі не брала. Вона хотіла сформувати свою кафедру, але їй не давали цього зробити; хотіла провадити дипломні праці, але це також було відібрано. Усунення її вимагало забагато зусиль, як і те, що ніхто не був здатен на кафедрі піднятися до її духовно-інтелектуального рівня. Поступово і методично професорка усувається. Замісник директора Інституту по учбово-науковій роботі С.Воеца формує єдину Кафедру художнього оформлення, притримуючись власних, ясна річ ідеологічних, критеріїв. Бере на рисунок людей провірених, переманюючи з Кафедри художньої графіки Форостецького, піднімаючи йому оклад втричі⁴⁴. 1946 року прийде Валентин Бунов, який з нового 1948 навчального року буде працювати штатним викладачем кафедри і викладатиме рисунок і графіку⁴⁵. З травня 1948 року беруть на кафедру Юрія Гапона з погодинною формою оплати, викладача дисципліни «Оформлення і художнє редагування»⁴⁶. Вже 1950 року він керував дипломними

⁴³ Треба було провести на всіх курсах по 5 занять (по дві академічні години) один раз на тиждень. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 9. Арк. 63.

⁴⁴ Форостецький в.о. доцента по Кафедрі художньої графіки з 16.9.1945 р. з окладом 500 руб. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.3 о/с. Спр 30. Арк. 60 (Форостецький Василь Федорович. Відділ кадрів. Особові справи працівників, звільнених у 1955р. на літери «С-Я»). Вже як штатний працівник *Кафедри оформлення книги* з 1 вересня 1947 року має оклад 1.200 руб). Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 9. Арк. 63. Він звільниться 1955 року, між іншим тому, що йому відхилять клопотання про звання доцента. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053, Оп.3 о/с. Спр 30. Арк. 75 (Форостецький Василь Федорович. Відділ кадрів. Особові справи працівників, звільнених у 1955р. на літери «С-Я»).

⁴⁵ Мельников О. *Українська академія друкарства*. С. 72-73; Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 13. Арк. 56 (Накази по інституту. Оригінали (№№ 102-200) 1 грудня 1948 – 30 грудня 1948).

⁴⁶ Зарахований на тимчасову роботу викладачем з 22.05.1948 р. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 12. Арк. 119. З 1946 до 1950 рр. працює художнім редакто-

працями студентів, працюючи на постійній основі⁴⁷.

Попри суспільний тягар та тисячі вбитих та закатованих радянською владою в Західній Україні свідомих молодих українців, з клеймом «бандерівця», Олена Кульчицька робитиме те, що мав робити педагог – виховувати молоде покоління. Напевно, їй належала ініціатива запросити на погодинне викладання рисунку графіка О Шатківського, який працював в Училищі прикладного мистецтва ім. І.Труша⁴⁸. За її перебування на кафедрі знаходить місце праці Павло Жолтовський та, звільнений з Львівського державного інституту прикладного та декоративного мистецтва, бойчукіст Охрім Кравченко.

Переповнена молодечої енергією професорка Олена Кульчицька отримала високу оцінку своєї творчості – стала народною художницею України та лауреаткою Національної премії України імені Тараса Шевченка. Беззаперечно, її присутність впливала на виховання підростаючого покоління. Перші випускники поліграфічного інституту, які навчалися під час її викладання на кафедрі, натхненно працюватимуть для розвитку нашої національної культури. Серед них,

ром Львівського обласного видавництва «Вільна Україна». Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1, Спр 13, Арк. 113. Див. Мельников О. *Українська академія друкарства*. С. 98.

⁴⁷ Наказ по Українському поліграфічному інституті, від 1.09.1948 р. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 13. Арк. 84. Кафедра мала чотирьох штатних працівників і одного по сумісництву: Сергій Васильович Воєца (штатний, пів ставки), зав. кафедрою, Кульчицька Олена Львівна (штатний, пів ставки) професор, Форостецький Василь Федорович, старший викладач (штатний), Бунов Валентин Львович, старший викладач (штатний) і Земцов Станіслав (Ісає) Маркович, старший викладач (сумісник, пів ставки). Земцов, знавець історії архітектури, викладав історію мистецтва. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 13. Арк. 50. Також погодинне навантаження мали ст. викладач Гапон – спец. дисципліни *Оформлення книжкової продукції*, Жолтовський – спец. дисципліни *Історія писемності*. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 13, Арк. 100; Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 12. Арк. 101.

⁴⁸ Архів УАД. Ф. Р-2053, Оп.1. Спр 9. Арк. 181-182, 222; Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 12. Арк. 44.

найбільшими авторитетами і дослідниками мистецтва книги, стануть Юхим Запаско і Борис Валуєнко. Юхим Запаско, беззаперечно, був під впливом О.Кульчицької, яка викликали в ньому захоплення українською культурою та рукописними шрифтами. З березня місяця 1946 року він працює лаборантом на Кафедрі книжкової графіки⁴⁹. Ю.Запаско отримає 1949 року стипендію Івана Федорова, як відмінник, а його тема дипломної буде споріднена з темами які втілювала Олена Кульчицька – «Слово о полку Ігоревім». Пізніше стане одним з найбільш знаних фахівців рукописної книги в Україні. Монографія Ю.Запаска «Українські рукописні книги» та Б.Валуєнка «Архітектура книги» є золотим фондом теоретичної складової книжкового мистецтва України по сьогоднішній день. До цієї когорти випускників належатиме видатний графік Іван Крислач, який з теплотою, у приватній розмові з автором тексту, згадуватиме про свою вчительку Олену Кульчицьку яка називала його пестливо «найулюбленішим» учнем. Маючи материнське серце, запрошувала сільського хлопця до себе додому, щоб нагодувати. Вдячний буде їй також багатолітній художній редактор видавництва «Каменяр», талановитий графік Іван Плесканко і багато тих, хто у ті важкі часи вчився, а потім відстоював через творчість національну культуру свого народу.

Висновки. Спочатку рукописна, потім друкована книга, а тепер, з впровадженням цифрових технологій, графіка переходить у діджитал-дизайн та CDI (графіку). Діяльність митця спрямовується до віртуальної

⁴⁹ З 15 березня 1946 року Ю.Запаско працює на кафедрі з досить добрим, як на той час, окладом 200 руб. Див. Архів УАД. Ф. Р-2053. Оп.1. Спр 6. Арк. 38.

інтерактивної реальності, а цифрові технології розширюють його можливості. Завдяки ним, книжковий графік може оформити книгу сам від початку до кінця і подати до друку. Але, потрібно не забувати, якщо йдеться про високе мистецтво та якість мистецького оформлення то пріоритетним становищем графіка є здатність бачити навколишній світ через енергію лінії та плями, мислити, створюючи цікаві ілюстрації, поєднувати їх зі шрифтами, колонцифрою, берегами, вдало укласти ритміку композиції розгортів та виявити оригінальність творчого вираження. Книжкова графіка охоплює образотворчу, станкову, поліграфічну та дизайнерську складову, залучає сучасні досягнення, інформаційні технології, медіаресурси, використовує багату графічну мистецьку спадщину. Адже нове виростає зі старих досягнень, які творчо актуалізуються, а мистецтво книги залишається інтелектуальним фундаментом творення прекрасного, практичного та ідейного чинника.

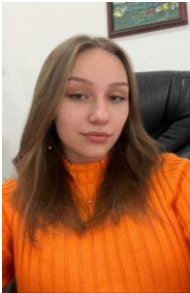
Цивілізації вибудовувалися на мудрості народів, його словесній та візуальній культурі, де книга посідала чільне місце. Без естетичної, привабливої книги вигасає мистецька міць народу і його вікова культура. В середині ХХ століття, випав шанс відродити в Україні книжкове мистецтво. Два фактори, на наш погляд які стали вирішальними: місто Львів, як історичний центр книгодрукування і вагома роль Олени Кульчицької. Керівництво тоталітарної держави, стикнувшись з браком висококваліфікованих кадрів, ставку зробило саме на неабиякі професійні здібності, педагогічному досвіді та таланті мисткині. Олена Львівна Кульчицька, не зважаючи на свій вік, прийняла виклик і очолила Кафедру

книжкової графіки, яка була єдиною в Україні і готувала художників графіків для роботи в видавництвах. Випускники, після закінчення, ілюстрували та оформлювали книги або ж працювали на посаді художнього редактора, контролюючи мистецький процес виходу книги у світ. Також професійно вони могли розробити та втілити будь-яку поліграфічну продукцію: плакат, журнал, листівка, буклет тощо. Були графіками-поліграфістами і митцями у широкому значенні цього слова.

Олена Львівна Кульчицька – берегиня українського мистецтва, яка стала у витоків відновлення деревориту та офорту, книжкової графіки в Галичині та розвитку освіти в Україні. Як відмітив Михайло Драган, що «Труш пробив нашому мистецтву вікно до Європи, але Кульчицька відчинила йому двері навстіж...»⁵⁰. Пронісши через все своє життя любов до рідної землі, Олена Кульчицька в своїх книгах використовувала національну символіку, орнаментику, традиційні мотиви взяті з вишивок, писанок, гуцульської дерев'яної пластики. Український національний архетип виразився через ідейну складову піднятих нею тем та делікатну графічну пластику ліній та плям. Мистецькі зерна книжкової графіки які заклала Олена Львівна Кульчицька майже вісімдесят років тому і злеліяла своєю любов'ю до України, проросли плодами талантів протягом другої половини ХХ ст. в Українському поліграфічному інституті ім. Івана Федорова.

⁵⁰ Драган М. Виставка праць О.Кульчицької. *Наші дні*. Львів, 1943. Ч.6, червень. С. 12.

Сачук Тетяна.
Психологічний аналіз впливу кінофільму
«Мовчання ягнят»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
E-mail: tsacuk842@gmail.com

© Сачук Тетяна, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Мовчання ягнят» в жанрі трилеру. Проаналізовано його вплив на глядача через складний сюжет, психологічну напругу та майстерно вибудовану драму персонажів. Детально розкрито хід розслідування, перепони на шляху до розгадки, способи ховання злочинця, методи виявлення таємниць, що визначають динаміку фільму.

Назва кінофільму: Мовчання ягнят (The Silence of the Lambs). Рік створення: 1991. Країна-виробник: США. Автор сценарію та/або автор книги, за яким знято фільм: книга Томаса Гарріса, сценарій Теда Теллі.

Імена головних акторів: Джоді Фостер (Клариса Старлінг), Ентоні Хопкінс (Ганнібал Лектер), Тед Левайн (Баффало Білл), Скотт Гленн (Джек Кроуфорд).

Жанровий напрям: інтелектуальні кіножанри (триллер, нуар («чорний фільм»), детектив).

Імена головних персонажів:

- Ім'я головного героя (протагоніст) - Клариса Старлінг.
- Ім'я антигероя (антагоніст) - Баффало Білл (Джейм Гамб).
- Головні герої другого плану: Ганнібал Лектер, Джек Кроуфорд (керівник Клариси у ФБР).

Структура кіносюжету

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство):

Молода курсантка ФБР Клариса Старлінг отримує доручення від свого наставника Джека Кроуфорда. Вона має поспілкуватися з ув'язненим серійним убивцею та психіатром Ганнібалом Лектером. Її мета — дізнатися про його можливі знання щодо іншого серійного вбивці, відомого як Баффало Білл. Лектер відмовляється співпрацювати без «обміну» — він вимагає, щоб Клариса поділилася з ним особистими переживаннями.

Фабула другого акту (розвиток подій): Лектер починає маніпулювати Кларисою, розкриваючи часткові підказки про Баффало Білла. Паралельно глядач бачить дії самого злочинця: він викрадає жертву — доньку сенаторки Кетрін Мартін, яку утримує у своєму підвалі. Клариса досліджує докази, наведені Лектером, і дізнається, що Баффало Білл був пацієнтом Лектера.

Ситуація загострюється, коли Лектера перевозять до іншої в'язниці за обіцянку допомогти знайти Баффало Білла. Використовуючи свою хитрість, він втікає, убивши охорону.

Фабула третього акту (розв'язка): Клариса продовжує розслідування самотійно. Вона відвідує будинок однієї з жертв, де знаходить важливу зачіпку — Баффало Білл виготовляє одяг зі шкіри жінок. Ці докази приводять її до його будинку. В кульмінаційній сцені Клариса протистоїть Баффало Біллу в темному підвалі, де він намагається її вбити. Вона вчасно виявляє його та стріляє, завершуючи справу.

Мотиви скоєння злочину: Баффало Білл прагне змінити свою ідентичність, створивши «костюм» зі шкіри жертв, щоб наблизитися до ідеалу жіночої форми.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: Баффало Білл

викрадав молодих жінок, тримав їх у ямі під своїм будинком, змушував голодувати, а потім вбивав для зняття шкіри.

Спосіб злочинця захватись, відволікти увагу від себе:

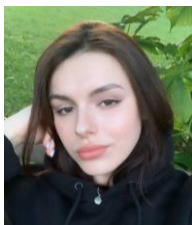
- Уникав уваги, живучи у віддаленому будинку.
- Мав різку зміну імені та ідентичності, щоб уникнути зв'язків з минулим.
- Використовував специфічний спосіб зникнення доказів, залишаючи у тілах жертв метеликів.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): Ганнібал Лектер дає ключову підказку: «Він шукав те, що міг бачити кожен день». Це нашттовхує Кларису на думку, що злочинець був знайомий зі своїми жертвами. Остаточний доказ — знайдена у будинку жертви швейна форма та зв'язок із виготовленням жіночого одягу.

Особливості впливу на глядача:

- Психологічна напруга через гру Ентоні Хопкінса, який створив багатошарового антагоніста.
- Зображення морального вибору Клариси, її вразливості та сили.
- Використання символіки (метелик як переродження та трансформація).
- Атмосфера небезпеки та ізоляції, яка постійно супроводжує сюжет.

Симоненко Вікторія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Чорний лебідь»

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Симоненко Вікторія, лютий 2025.

Назва кінофільму: «Чорний лебідь». Рік створення: 2010.
Країна виробник: США.

Імена головних акторів: Наталі Портман, Міла Куніс,
Венсан Кассель, Вайнона Райдер, Барбара Хершлі,
Бенжамен Мільпье, Себастьян Стен.

Жанровий напрям: фільм-катарсис, інтелектуальні
кіножанри, фільм-зустріч з неймовірним. Назва
кіножанру: Психологічний трилер, драма, жахи.

Імена головних персонажів (за наявності):

- Ім'я головного героя (протагоніст): Ніна Сейерс (Наталі Портман).
- Ім'я антигероя (антагоніст): Внутрішній конфлікт Ніни.
- Імена героїв другого плану: Лілі (Міла Куніс), Еріка Сейерс (Барбара Гершлі), Бет Макінтайр (Вайнона Райдер).

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство):
На початку нас знайомлять з головною героїнею —
Ніною, молодого дівчиною, яка старанно займається
балетом. Ніна готується до нового сезону в балетній трупі і
очікує отримати головну роль у постановці «Лебединого

озера», яка вимагає відіграти роль Білого і Чорного лебедя.

Фабула другого акту (розвиток подій): Ніна отримує головну роль та стикається з тиском від керівника балетної трупи Томаса, адже він бачить у ній лише Білого лебедя, але для ролі Чорного лебедя вона не готова. Тут Ніна починає бачити серйозну конкуренцією зі своєю колегою Лілі, яка комфортно відчуває себе у ролі Чорного лебедя. Через це психічний стан Ніни погіршується.

Фабула третього акту (розв'язка): Перед виставою психічний стан Ніни був критичним. У гримерці Ніна вступила у конфлікт з Лілі. У головної героїні була галюцинація ніби вона убила конкурентку. Після цього Ніна блискуче виступила та після закінчення вистави помітила на собі криваву рану, бо насправді нанесла шкоду не Лілі, а собі.

Характер психологічного впливу (домінуючі емоції, враження): Під час перегляду фільму переважали такі емоції як: цікавість, напруга, очікування, сумніви, захоплення, жаль, страх, піднесення.

Приклади сценарних «Гачків»:

- Перешкода – вкорінений образ Ніни власного «Я», а саме образ «хорошої дівчинки», який перешкоджав їй дати волю своїй «темній стороні» і зіграти роль Чорного лебедя.
- Загроза – конкурентка Лілі.
- Таємниця – психічні розлади Ніни.
- Новина – головна героїня нарешті звільняє свою «темну сторону», неперевершено відіграє свою ролі та ймовірно помирає від власних рук.

Сищук Дарія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Гаррі Поттер і таємна кімната»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
E-mail: dashatsyastun1406@gmail.com

© Сищук Дарія, лютий 2025.

Фільм створений 2002 р. режисером Крісом Коламбусом і вважається детективним, пригодницьким і водночас сімейним шедевром, знайомий широкій аудиторії.

Назва кінофільму: «Гаррі Поттер і таємна кімната». Рік створення – 2002. Країна виробник: Велика Британія, США, Німеччина. Автор сценарію: Стів Кловз. Фільм заснований на персонажах створених Джоан Роулінг.

Імена головних акторів:

- Даніел Редкліфф – Гаррі Поттер
- Емма Вотсон – Герміона Грейнджер
- Том Фелтон – Драко Мелфой
- Рейф Файнз – Лорд Волдеморт
- Руперт Грінт – Рон Візлі

Жанровий напрям - інтелектуальні кіножанри (детектив, пригодницький, сімейний).

Імена головних персонажів:

- Протагоніст : Гаррі Поттер.
- Антагоніст: Рейф Файнз.
- Герої другого плану: Герміона Грейнджер, Рон Візлі.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство).

У першому акті Гаррі Поттер повертається до Гогвортсу

після літніх канікул, незважаючи на попередження ельфа-домовика Добі про небезпеку. Глядачі дізнаються про дивні події, які починаються у школі: хтось паралізує учнів та залишає загадкові написи на стінах. Це створює атмосферу загадки та напруги.

Фабула другого акту (розвиток подій). Гаррі, Рон і Герміона починають розслідування, намагаючись зрозуміти, що або хто стоїть за нападом на учнів. Вони знаходять сліди, що вказують на легендарну Таємну кімнату, яка, за легендою, була створена одним із засновників Гогвортсу — Салазаром Слизерином. Водночас Гаррі дізнається, що може говорити з зміями (парселмовлення), що викликає підозри у його однокурсників.

Фабула третього акту (розв'язка). Гаррі та Рон потрапляють у Таємну кімнату, де Гаррі стикається з юним Томом Редлом (щоденником Волдеморта) і базиліском — гігантським змієм, який тероризував школу. Завдяки своїй хоробрості, допомозі Фоукса (фенікса Дамблдора) і Мечу Грифіндора, Гаррі перемагає базиліска та знищує щоденник. Це розкриває істинного винуватця подій і рятує школу.

Мотиви скоєння злочину: Том Редл (юний Волдемо́рт) прагнув очистити Гогвортс від учнів, які не є чистокровними чаклунами, продовжуючи ідеї Салазара Слизерина. Він також використав цю можливість, щоб залишити слід свого повернення через щоденник — один із горокраксів.

Інструменти і спосіб вчинення злочину: Основним інструментом був магічний щоденник Тома Редла, який контролював Джіні Візлі, змушуючи її відкривати Таємну

кімнату. Зброєю став базиліск, здатний паралізувати чи вбивати тих, хто дивиться йому в очі.

Спосіб злочинця заховатись, відволікти увагу від себе:

Редл діяв через Джіні, яка перебувала під його контролем і несвідомо виконувала його накази. Як горокракс, він залишався непомітним, оскільки всі вважали його лише щоденником.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): Гаррі та Герміона дізналися, що напади пов'язані з базиліском через сліди павуків і свідчення привида Плакси Міртл. Щоденник, знайдений у Джіні, став ключовим доказом, який привів Гаррі до Тома Редла.

**Тимчук Ірина.
Психологічний аналіз впливу
кінофільму «Усміхайся»**

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Тимчук Ірина, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Усміхайся» в жанрі фільму жахів та його вплив на глядача. Розкрито хід розслідування, перепони на шляху розгадки, способи ховання, способи виявлення таємниці.

Назва кінофільму: «Усміхайся». Рік створення: 30 вересня 2022р. Країна виробник: США. Автор сценарію: Паркер Фінн.

Імена головних акторів: Джессі Т. Ашер; Кайл Галлнер; Кейтлін Стейсі; Кел Пенн; Роб Морган.

Жанровий напрям: фільм-зустріч з неймовірним.

Імена головних персонажів: Джоел, Роуз Коттер, Голлі, Тревор, мама з кошмару.

- Ім'я головного героя (протагоніст): Роуз Коттер.
- Ім'я антигероя (антагоніст): монстр з усмішкою.
- Імена героїв другого плану: Стефані, Грег, Карл, Ренкен, Морган, Джексон.

Фільм «Усміхайся» (2022) режисера Паркера Фінна — це психологічний фільм жахів, який поєднує елементи класичних трилерів та сучасного психологічного горору. Картина зосереджується на дослідженні травми та її впливу на психіку, використовуючи класичні прийоми

фільмів жахів, щоб підсилити емоційний напруження.

Сюжет: фільм слідує за Роуз Коттер (Сосі Бейкон), психіатром, яка після жахливої зустрічі з пацієнткою стикається з надприродними явищами. Пацієнтка, котра наклала на себе руки перед очима Роуз, стверджувала, що її переслідує демонічна сутність, яка змушує людей бачити лячні усмішки на обличчях інших і підштовхує їх до самогубства. Роуз починає власне розслідування цього прокляття, намагаючись зрозуміти його природу і зупинити його вплив на себе.

Фільм розкриває процес розслідування через поступове наростання напруження. Спочатку Роуз намагається розібратися з подіями раціонально, однак, коли вона сама починає бачити тривожні усмішки на обличчях людей і зазнавати переслідувань, її розсудливість похитується. Важливим сюжетним елементом є боротьба Роуз із власною психікою: чи є ці явища реальними, чи це лише проєкція її власних травм і страхів?

Перший акт фільму «Усміхайся» розпочинається з того, що психотерапевт Роуз спостерігає за жінкою-пацієнткою, яка намагається покінчити життя самогубством, але раніше вона зізналася їй, що бачила невідоме зло, яке змусило її це зробити. За кілька днів Роуз починає бачити переслідування. Їй здається, що щось зловісне присутнє в її житті. Вона починає відчувати дискомфорт, неспокій, і починає боятися своєї власної тіні. Роуз намагається зрозуміти природу зла, яке їх переслідувало. Її дослідження приводять до таємничого факту: перед смертю всі жертви бачили однакову усмішку.

Другий акт фільму «Усміхайся» показує поглиблення

психологічного стану Роуз та її спроби розібратися в дивних подіях, які відбуваються навколо неї. Після трагічного випадку з пацієнткою вона починає підозрювати, що зло, яке вона спостерігає, не просто уява, а справжнє переслідування. Її дослідження ведуть її до старої легенди про демона, який змушує людей покінчити життя самогубством. Роуз починає бачити усмішки скрізь, вони переслідують її, і вона усвідомлює, що сама стає жертвою. Роуз намагається відкрити правду, але зустрічає опір з боку своїх колег та родичів, які не вірять у її попередження. Роуз розуміє, що прокляття передається і воно не зупиниться, поки не позбавиться його нещасної жертви.

Третій акт фільму «Усміхайся» розкриває розв'язку загадки. Роуз, знаючи, що вона є жертвою прокляття, яке передає усмішку і змушує людей кінчити життя самогубством, намагається зупинити його і зберегти життя своїх близьких. Нажаль нічого не виходить і вона спалює себе у батьківському домі на очах Джоела.

У фільмі мотиви злочину мають надприродний та психологічний характер. Скоєння «злочину» тут пов'язане не з класичним мотивом корисливості чи особистої вигоди, а з впливом демонічної сутності, яка контролює жертви, змушуючи їх до самогубства і поширення прокляття на інших людей.

Основними мотивами злочину: сутність, яка переслідує людей, змушує їх спочатку спостерігати за самогубством іншої людини, а потім сама стає причиною їхнього самогубства. Ця сила має на меті передавати себе далі через ланцюг взаємопов'язаних смертей. Мотив цього злочину — підтримання існування сутності через

нескінченний цикл насильницьких смертей. Передача зла через спостереження. Однією з ключових тем є той факт, що прокляття передається через акт спостереження самогубства. Це створює мотиви для того, щоб сутність змушувала жертв чинити самогубство перед іншими людьми, щоб продовжити ланцюг. Таким чином, мотиви сутності полягають у тому, щоб змусити жертву "передати" прокляття далі, забезпечивши своє існування.

Спосіб вчинення злочину у фільмі «Усміхайся» ґрунтується на надприродній психологічній маніпуляції, що використовує страх, травму та ізоляцію для примушення жертв до самогубства. Основними інструментами є емоційний тиск і ілюзії, які змушують людину вірити, що вона перебуває в безвиході, а єдиним виходом є смерть. Прокляття передається через акт спостереження за самогубством, що закладає основу для продовження цього ланцюга злочинів.

Важливим "інструментом" сутності є страх, який вона вселяє своїм жертвам, змушуючи їх втрачати контроль над собою. Спосіб скоєння злочину — це прямий вплив на свідомість жертви. Сутність використовує емоційні та психічні слабкості людей, особливо тих, хто пережив травми або страждає від внутрішнього болю. Вона з'являється у вигляді людей, яких жертва знає або боїться, і нав'язує моторошні усмішки, символізуючи втрату контролю та небезпеку. Це змушує жертву діяти нерозсудливо і поступово підштовхує до самогубства. Спостереження за самогубством як "інструмент передачі" Основним способом передачі прокляття є те, що хтось мусить спостерігати за самогубством жертви, яка перебуває під впливом сутності. Цей акт спостереження

стає інструментом для продовження ланцюга злочинів. Людина, що стає свідком самогубства, сама потрапляє під вплив сутності. Таким чином, злочин здійснюється через примусове поширення прокляття з однієї людини на іншу. Сутність також використовує інструмент ізоляції: жертви, включно з головною героїнею Роуз, стикаються з тим, що оточуючі не вірять у їхній досвід і сприймають їх як психічно хворих. Остаточним способом скоєння злочину є самогубство жертв під впливом сутності. Сутність примушує людей до крайнього акту через тривале психологічне переслідування, позбавляючи їх здатності мислити раціонально або знаходити вихід з ситуації. Жертви відчувають невідворотність смерті і вірять, що єдиний спосіб уникнути страждань — це позбавити себе життя.

Сутність у фільмі приховує себе через маніпуляцію психікою жертв, створюючи ілюзію, що їхні проблеми мають виключно внутрішній характер. Вона не залишає фізичних доказів і використовує ізоляцію жертв, відвертаючи увагу оточуючих від реальної небезпеки. Через психологічний тиск і нав'язливі видіння сутність змушує жертв чинити самогубства, забезпечуючи продовження свого існування та уникаючи виявлення. Невидимість для оточуючих, відсутність фізичних доказів, передача прокляття через самогубство.

Хід розслідування у фільмі «Усміхайся» побудований на поступовому розкритті закономірностей між смертями жертв та розумінні того, що надприродна сутність використовує психологічний тиск для маніпулювання людьми. Найважливіша деталь, яка допомогла Роуз виявити злочинця, — це усвідомлення того, що всі жертви

стали свідками чужих самогубств, і що сутність передається через акт спостереження за смертю. Це відкриття стало ключовим елементом розслідування, але навіть воно не дало можливості повністю зупинити прокляття.

Роуз починає своє розслідування після того, як стає свідком шокуючого самогубства своєї пацієнтки Лори Вівер. Поступово вона з'ясовує, що це самогубство не було випадковим, і знаходить закономірності між цим і попередніми випадками. Ключовою деталлю, яка допомогла виявити сутність і зрозуміти механізм її дії, стало те, що всі жертви бачили самогубства інших людей до своєї смерті. Роуз дізнається, що прокляття передається через акт спостереження за чужим самогубством, що й стає визначальною деталлю в розслідуванні. Щоб виявити, що саме стоїть за низкою смертей, Роуз починає переглядати архівні матеріали та звіти про випадки самогубств, схожих на ті, що сталися з її пацієнткою. Вона знаходить інформацію про інші жертви, які вчинили самогубства після того, як спостерігали аналогічні смерті. Ще одна важлива деталь, яка допомогла Роуз зрозуміти характер прокляття, — це лякаюча посмішка, яку всі жертви бачили перед смертю. Посмішки стають своєрідною міткою, що свідчить про присутність демонічної сутності.

Вплив на глядача. Фільм використовує кілька прийомів для створення відчуття тривоги. Це насамперед гра зі світлом, тінями та звуками, які підсилюють атмосферу напруги. Постійні зміни у сприйнятті реальності Роуз змушують глядача відчувати дезорієнтацію разом з нею, створюючи відчуття параної та страху. Невідомість, яка

оточує головну героїню, тримає глядача в постійній напрузі до самого фіналу, коли стає зрозуміло, що прокляття не може бути знищене звичними засобами.

Шелемей Антоніна.
Психологічний аналіз впливу
кінофільму «Місія: Нездійсненна – Розплата
Частина 1»

Здобувачка вищої освіти 3 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності
E-mail: tonia.shushuk@gmail.com

© Шелемей Антоніна, лютий 2025.

Назва кінофільму: «Місія: Нездійсненна – Розплата Частина 1». Рік створення: 2024. Країна виробник: США. Режисер: Крістофер МакКуоррі.

Імена головних акторів: Том Круз (Ітан Гант), Ребекка Фергюсон (Ільза Фауст), Гейлі Етвелл (Грейс), Есай Моралес (антагоніст).

Жанровий напрям: екшн, пригодницький фільм, фільм-катарсис.

Імена головних персонажів:

Ім'я головного героя (протагоніст): Ітан Гант.

Ім'я антигероя (антагоніст): Габріель.

Імена героїв другого плану: Ільза Фауст, Грейс, Бенджі Данн.

Короткий зміст (фабула) першого акту (знайомство): Фільм починається з представлення нової глобальної загрози – пристрою, здатного змінити баланс сил у світі. Цей пристрій викликає увагу багатьох впливових фігур, у тому числі Габріеля, антагоніста з минулого Ітана. Ітан разом зі своєю командою отримує завдання знайти і знищити пристрій, перш ніж його використають у

зловісних цілях. У першій частині команди вводиться Грейс, яка спершу діє як шахрайка, але згодом стає союзницею.

Фабула другого акту (розвиток подій): команда вирушає на місію в різні країни, включаючи Абу-Дабі, Венецію та Альпи, стикаючись із надзвичайними труднощами. Герої потрапляють у пастки, зради та протистояння Габріеля, який завжди на крок попереду.

Грейс поступово впливається у команду, але її мотиви залишаються незрозумілими. Ільза потрапляє у складну ситуацію, а Ітан постійно стикається з моральним вибором.

Фабула третього акту (розв'язка): Фінальна сцена розгортається на поїзді, де напруження сягає піку. Команда стикається з остаточним випробуванням, але ключові питання залишаються відкритими для другої частини фільму. Ільза жертвує собою, що залишає Ітана із почуттям провини. Грейс офіційно стає частиною команди.

Характер психологічного впливу: Фільм створює напруження і захоплення завдяки безперервній дії, емоційним моментам і видовищним сценам. Глядач відчуває: адреналін через карколомні трюки (наприклад, стрибок із мотоцикла у прірву), інтригу через несподівані повороти сюжету, емоційний вплив через втрати і моральні дилеми персонажів.

Приклади сценарних «гачків»:

- Перешкода: героям постійно заважають складні обставини: заміновані мости, поїзди, які ось-ось зйдуть з рейок, технічні збої.
- Загроза: Глобальна небезпека використання пристрою,

який може знищити сучасну цивілізацію.

- Таємниця: Хто контролює пристрій? Чому Габріель так добре знає Ітана?
- Новина: З'являються несподівані факти про минуле Габріеля, яке має особисте значення для Ітана.

Шелест Софія. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Ножі наголо»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Шелест Софія, лютий 2025.

Назва кінофільму: «Ножі наголо» (Knives Out). Рік створення: 2019 р. Країна виробник: США. Режисер: Раян Джонсон.

Жанр: детектив. Особливість: Дотепний сценарій і гра Деніела Крейга в ролі ексцентричного детектива.

Головні ролі: Деніел Крейг (детектив Бенуа Блан), Ана де Армас (Марта Кабрера), Кріс Еванс (Г'ю «Ренсом» Драйсдейл).

Це класичний детектив із сучасним відтінком: сюжет фільму розгортається навколо загадкової смерті Гарлана Тромбі – голови заможної родини, письменника. Смерть спершу вважають самогубством, однак вона стає причиною розслідування, де всі члени родини опиняються в ролі підозрюваних у вчиненні злочину.

На 85-річчя Гарлана вся його велика й ексцентрична родина збирається у родовому маєтку. Наступного дня його знаходять мертвим. Поліція починає розслідування, але до справи долучається геніальний і водночас ексцентричний детектив Бенуа Блан.

На екрані фільму глядач стає очевидцем серії допитів

членів родини, кожен із яких має мотиви для злочину. Поступово розкриваються таємниці про справжні стосунки всередині сім'ї, конфлікти між родичами, їх жадібність, про роль доглядальниці Марти, яка опиняється в центрі подій.

Перший акт (знайомство): фільм розпочинається зі смерті відомого письменника Гарлана Тромбі в його розкішному маєтку після святкування 85-річчя. Поліція та приватний детектив Бенуа Блан розпочинають розслідування. Кожного члена родини допитують, і стає зрозуміло, що всі мають мотиви, пов'язані з грошима, спадщиною чи особистими образами. Слухачам також представляють доглядальницю Марту Кабреру, яка має ключову роль у розвитку подій.

Другий акт (розвиток подій): Головною загадкою стає смерть Гарлана, яка спочатку здається самогубством. Марта (доглядальниця) знає про передозування ліками і про те, що саме вона випадково ввела смертельну дозу. Гарлан допоміг їй приховати сліди перед смертю, інсценувавши самогубство. Детектив Блан починає звертати увагу на дивні деталі. Тим часом виявляється, що Гарлан переписав заповіт на користь Марти, що шокує і розлючує членів родини.

Третій акт (розв'язка): з'ясовується, що справжнім винуватцем подій є Ренсом, онук Гарлана. Він підмінив ліки Марти, прагнучи зробити її винною в смерті Гарлана й анулювати заповіт. Однак Марта інтуїтивно правильно використала ліки, і Гарлан насправді не був отруений. Ренсом дізнався про це і пішов на подальші злочини, щоб приховати правду. Завдяки виведенню Ренсома на чисту воду, Марта стає єдиною спадкоємицею.

Мотиви скоєння злочину: Ренсом прагнув отримати спадщину після виключення його з заповіту. Інші члени родини також мали корисливі мотиви успадкувати гроші Гарлана, високий соціальний статус.

Інструменти і спосіб вчинення злочину:

- Підміна ліків: Ренсом підмінив препарат морфіном, щоб інсценувати помилку Марти.
- Підробка доказів: він сховав деталі, щоб заплутати слідство й виставити Марту винною.

Спосіб злочинця заховатися, відволікти увагу від себе: Ренсом навмисно демонстрував, що йому байдуже до сімейних конфліктів. Допомогає розслідуванню, маніпулюючи подіями, щоб скерувати підозри на Марту.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): Марта помітила, що правильно визначила ліки за їхньою текстурою та запахом, що підтвердило її невинність. Внаслідок запальної сцени Ренсома викрили, коли він сам зізнався у злочині під тиском доказів і детектива Блана.

Символіка та фінал: Кава з написом «My house, my rules, my coffee». У фінальній сцені Марта тримає чашку з цим написом, стоячи на балконі маєтку, що символізує її перемогу над жадібними родичами Гарлана Тромбі.

Стиль розслідування детектива Бланка спирається на інтуїцію, логіку та спостережливість, а його постійні порівняння ситуації з пончиком додають фільму оригінальності. Ця майстерно побудована кіноісторія підкреслює, як фінансові мотиви та людська жадібність можуть штовхати людей до злочинів, а також демонструє важливість моральної чистоти та інтуїції.

Ящишин Ангеліна. Психологічний аналіз впливу кінофільму «Привиди у Венеції»

Здобувачка вищої освіти 4 курсу за спеціальністю
«практична психологія» Львівського державного
університету безпеки життєдіяльності

© Ящишин Ангеліна, лютий 2025.

Здійснено структурний аналіз кінофільму «Привиди у Венеції» в жанрі детектив/трилер. Дія відбувається в 1947 році напередодні Хелловіну у Венеції, куди переїхав знаменитий детектив Еркюль Пуаро, що вийшов на пенсію. На прохання своєї давньої знайомої він неохоче відвідує спіритичний сеанс самопроголошеної медіума Джойс Рейнольдс, яку потрібно викрити як шахрайку. Незабаром після сеансу жінка-медіум трагічно гине, що змушує гостей, які зібралися в палаццо, повірити в існування злих духів. Проте Пуаро переконаний, що сталося сплановане вбивство, яке йому належить розкрити.

Назва кінофільму: «Привиди у Венеції». Рік створення: 2023. Країна виробник: США, Велика Британія, Італія. Автор книги за якою знято фільм: Агата Крісті.

Жанровий напрям: Інтелектуальний кіножанр (детектив, трилер).

Імена головних акторів: Кеннет Брана, Джеймі Дорнан, Тіна Фей.

Імена головних героїв: Еркюль Пуаро, Ровена Дрейк, Аріадна Олівер:

- Ім'я головного героя: Еркюль Пуаро
- Ім'я антигероя: Ровена Дрейк
- Імена героїв другого плану: Віталій Портфоліо, Джойс Рейнольдс, Ровена Дрейк, Алісія, Ольга Семінова, Леслі Фер, Леопольд, Ніколас і Дездемона

Короткий зміст першого акту (знайомство): Пуаро

живе на пенсії у післявоєнній Венеції. На Гелловін письменниця Адріана Олівер переконує Пуаро відвідати спиритичний сеанс в палаццо оперної співачки Ровени Дрейк і допомогти викрити медіума Джойс Рейнольдс як шахрайку.

Фабула другого акту (розвиток подій): Ровена найняла Джойс, щоб та допомогла їй встановити зв'язок з її дочкою Алісією, яка, як повідомляється, наклала на себе руки після того, як її наречений, шеф-кухар, розірвав їхні заручини. Під час спиритичного сеансу Пуаро з'ясовує, що у Джойс є два помічники, брат і сестра, один з яких ховається в димоході спальні Алісії. Потім Джойс розмовляє з Ровеною голосом Алісії, розповідає, що її було вбито, і стверджує, що вбивця — один з гостей. Далі Джойс знаходять простромяною на статуї у дворі. Пуаро починає розслідування, яке дає приголомшливі результати:

- Леслі, лікар, який психологічно травмований пережитим під час визволення Берген-Бельзена, закоханий у Ровену.
- Наречений, якого спочатку не запросили, розірвав заручини, бо відчув, що Ровена не схвалює його, а Алісія одержима бажанням зробити матір щасливою.
- Помічники крали гроші у Джойс для поїздки до Сент-Луїса, штат Міссурі.

Гості знаходять підвальну камеру, у якій знаходились скелети мертвих дітей. У Леслі починається напад паніки, і він ледь не вбиває охоронця. Його зачиняють у музичній кімнаті, щоб він прийшов до тями. Вивчивши запрошення нареченого, Пуаро приходить до висновку, що його надіслала Олівер, яка перебуває у змові з

Віталієм. Охоронець пояснює, що він розслідував смерть Алісії і надав Джойс деякі деталі, а Олівер зізнається, що вона сподівалася використати нездатність Пуаро пояснити спіритичний сеанс як сюжет для своєї наступної книги. Потім лікаря знаходять заколотим на смерть.

Фабула третього акту (розвязка): Зібравши інших гостей, Пуаро викриває Ровену як вбивцю. Одержима бажанням не розлучатися з Алісією, вона обірвала її контакти з нареченим після того, як дізналася, що вони планують помиритися, а щоб ослабити її, давала їй у помірних кількостях отруйний галюциногенний мед. Одного разу вночі, наглядаючи за Алісією, економка несвідомо дала їй чай, додавши туди смертельну дозу отруйного меду. Ровена, боячись розкриття, інсценувала самогубство Алісії. Коли вона почала отримувати погрози шантажу, Ровена запідозрила або Джойс, або Леслі. Вона довела Джойс до загибелі, штовхнувши її з балкону, внаслідок чого остання впала на руку статуї у дворі, а Леслі змусила накласти на себе руки через внутрішню телефонну лінію палацу, погрожуючи вбити його сина, якщо він відмовиться, сподіваючись видати обидві смерті за частину дитячого прокляття. Ровена тікає, намагаючись врятуватися. Коли Пуаро зіштовхується з жінкою на даху, та бачить привида Алісії, який нападає на неї, внаслідок чого вона втрачає рівновагу і падає вниз, розбиваючись на смерть. На світанку Пуаро припиняє дружні стосунки з Олівер, вирішує не викривати участь Віталія у спіритичному сеансі. Економка вирішує взяти під свою опіку Леопольда та купити квитки до Америки для помічників, щоб допомогти їм почати нове життя. Пуаро повертається додому і одразу ж береться до нової справи.

Мотиви скоєння злочину: психологічний тиск на Ровену з боку жінки-медіума, який проявлявся у погрозах шантажу. Одержимість бажанням не розлучатися з донькою

Інструменти і спосіб вчинення злочину: отруйний галюциногенний мед, який додавали до чаю жертви, штовхання жінки-медіума з балкону та маніпулятивна та погрожуюча поведінка, яка призвела до самогубства лікаря

Спосіб злочинця заховатись, відволікти увагу від себе: боячись розкриття з отруйним медом, жінка інсценувала самогубство доньки, Ровена дає єдиний ключ від кімнати в якій є Леслі, детективу.

Хід розслідування (деталь, яка допомогла виявити злочинця): Ровена помилково перплутала Пуаро з Джойс та хотіла втопити його у воді з яблуками, детектив був отруєний медом, що став причиною його видінь (рододендрон вирощувався на задньому дворі палаццо). Ровена тікає, намагаючись врятуватися.

Частина 4. Психологічні наслідки військових та кримінальних злочинів в умовах воєнного стану

Лозинський Олег. Інформаційно-психологічні наслідки резонансних кримінальних справ в умовах воєнного стану

Керівник ГО «Львівський аналітичний дім», кандидат психологічних наук

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3435-5753>

webofscience:

<https://www.webofscience.com/wos/author/record/HTML-2288-2023>

E-mail: lviv-forum@ukr.net

© Лозинський Олег, лютий 2025.

Психологічні наслідки воєнних та кримінальних злочинів в умовах воєнного стану мають деморалізуючий вплив на суспільні настрої. Тероризуючи цивільні об'єкти та цивільних громадян ворог прагне добитись зниження волі до спротиву та боротьби. Окремим гібридним засобом деморалізації є убивства суспільно відомих громадян в містах, віддалених від лінії бойового зіткнення, або й закордоном. Факти убивства відомих цивільних людей, а також нестача або суперечливий зміст публічної інформації про такі події спричиняє втрату довіри громадян до владних та правоохоронних органів, що є вкрай небезпечним явищем під час війни.

Ключові слова: психологічний вплив нерозкритих злочинів, замовні убивства, інсценізація злочинної події, «хибний шлях» у розслідуванні злочинів.

Lozynskyi Oleg. Information and psychological consequences of resonant criminal cases in the conditions of legal regime of martial law. The psychological consequences of military and criminal offenses in the legal regime of martial law have a demoralizing impact on public sentiment. Terrorizing civilian objects and civilians, the enemy seeks to reduce the will to resist and fight. A separate hybrid means of demoralization is the murder of socially famous citizens in cities, distant from the line of combat, or abroad. The facts of the murder of well-known

civilians, as well as the lack or contradictory content of public information about such events, causes the loss of confidence of citizens in the authorities and law enforcement agencies, which is an extremely dangerous phenomenon during the war.

Keywords: psychological impact of unsolved crimes, contract killings, staging of a criminal event, "wrong path" in the investigation of crimes.

Постановка проблеми. Війна спричиняє не лише втрату територій, значні матеріальні, економічні та екологічні руйнування, загибель військових та цивільних осіб. Ціллю війни є передовсім психологічно обеззброїти супротивника, спричинити недовіру в його лавах, посіяти зневіру у спроможність спротиву, що відкриває дорогу до його добровільної капітуляції.

Сучасні війни все у більшій мірі використовують інформаційно-психологічні спеціальні операції – поширення чуток, зневажливих фото та коментарів про політичне та військове керівництво, повідомлень про деморалізуючі події на фронті у соціальних мережах і т.п. Деморалізуючими засобами також стають будь-які ворожі *терористичні* засоби на території держави – анонімні підриви приміщень ТЦК, цивільних установ, енергетичної інфраструктури та мереж, хакерські атаки на урядові та цивільні інформаційні бази даних, руйнування сиротинців чи будинків для людей з особливими потребами, згвалтування і тортури, розстріли беззбройних громадян на окупованих ворогом територіях, страта військовополонених тощо. Найбільш цинічними є замовні викрадення або убивства цивільних – журналістів, лікарів, громадських діячів, священиків, менеджерів бізнесу – у тилу, або у третіх країнах. Лише одиниці з таких злочинів вдається виявити на стадії їх підготовки чи спроб виконання і не дати їх реалізувати.

Аналіз публікацій з вказаної тематики. Історичних досліджень резонансних злочинів під час війн є достатньо [1; 2; 3; 4]. Як засвідчують висновки історичних досліджень, значна частина цих злочинів так і не була розслідуваною, їх ніколи не передавали до суду і більшість злочинців не поніс жодного покарання. Українською прокуратурою ведеться постійна фіксація кримінальних та військових злочинів під час повномасштабної війни РФ проти України. Їх кількість неймовірно велика, на осінь 2024 р. зафіксованих є 137 тисяч військових злочинів [5]. Узагальнювати їх доведеться у майбутньому ще тривалий час. Однак зрозуміло, що більшість з цих злодіянь не вдасться завершити у судах, а злочинці не отримають хоча б заочних судових вироків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Досліджень інформаційно-психологічних наслідків резонансних злочинів під час війни є недостатньо. Кожен з цих злочинів є *прецедентом*, унікальним за своєю структурою та наслідками впливу на суспільну свідомість.

Для дослідження прецедентів слід шукати відповідну методологію, яка оперує не дедуктивними (від загального до конкретного), а передовсім індуктивними, *номіналістичними* принципами аналізу: «...прецедент складається з опису проблемної ситуації та сукупності дій, які слід виконати для її усунення. Основними етапами міркувань на прецедентах... є вилучення найбільш подібного прецеденту, повторне використання його для вирішення поточної задачі, перегляд і адаптація в разі необхідності та зберігання як нового рішення» [6; 7].

Прискіпливо зібравши і проаналізувавши,

виокремивши «нетипові», «індивідуальні», «неповторні» характеристики *об'єктів* аналізу (злочинних прецедентів), можливо в подальшому їх співвіднесення з такими ж «унікальними» об'єктами, намагаючись знайти хоч часткові збіги для умовного відведення їх до певних класів (типів, категорій) злочинів.

Мета статті – проаналізувати *інформаційно-психологічні наслідки* резонансних (прецедентних) злочинів під час війни (кримінальних, терористичних, підривних, диверсійних тощо).

Виклад основного матеріалу. Під час воєнних дій скоюються численні воєнні, терористичні, кримінальні злочини, які йдуть всупереч «звичаїв ведення війни», завдають руйнувань цивільним об'єктам та цивільним громадянам. Армія рф та її спеціальні служби третій рік застосовують увесь арсенал збройного насилля проти України, діють методами терористичних організацій.

У документах ООН актами тероризму визнаються всі напади на невійськові об'єкти: кримінальні акти, спрямовані безпосередньо проти держави, з метою або розрахунком спровокувати стан жаху в душах звичайних громадян або соціальних груп, або суспільства загалом, за обставин, що не мають виправдання, з огляду на політичні, філософські, ідеологічні, расові, етнічні, релігійні або інші ідеї, що покликані виправдати насилля (захоплення заручників, цивільних транспортних засобів, убивство полонених тощо). Тероризм застосовує дії, які загрожують життю переважно невинних цивільних людей.

Згідно до ст.258 Кримінального кодексу України «терористичний акт – це застосування зброї, вчинення

вибуху, підпалу чи інших дій, які створювали небезпеку для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків, якщо такі дії були вчинені з метою порушення громадської безпеки, залякування населення, провокації воєнного конфлікту, міжнародного ускладнення, або з метою впливу на прийняття рішень...» Тероризмом є також перелічені дії, вчинені «... за попередньою змовою групою осіб...»

Тероризм належить до складних злочинів, у яких посягання на *безпосередній об'єкт* (життя громадян, матеріальні цінності, суспільну безпеку) є способом завдати шкоду *основному об'єкту* – породити паніку, масові міграційні настрої, масову зневіру у можливість чинити спротив агресору, громадську дестабілізацію, тиск громадськості на політику влади.

У структурі тероризму виокремлюють стратегічні цілі та тактичні завдання. *Тактичні завдання* є інструментальними (проміжними, допоміжними актами дій) й покликані допомогти досягти стратегічної мети. *Стратегічною (головною) ціллю* тероризму суспільна трансформація в країні-жертві, що обґрунтовується ідеологією радикальної групи або уряду держави-агресора, зокрема:

- Знищення суверенітету держави та її цілковита анексія (таку мету ставить політичне керівництво та спецслужби ворожої іноземної держави);
- Повалення уряду або кардинальна зміна політичного курсу влади в державі-жертві;
- Вирішення територіальних проблем (завоювання частини території, проголошення автономії або відокремлен-

ня певних територій від держави-жертви);

- Провокування влади до дій або бездіяльності: акти терору штовхають владу країни-жертви до вчинення помилових у політичному сенсі дій (це зменшує симпатії мирних громадян), або роблять неможливими будь-які зміни (зацікавлені групи або іноземні спецслужби при цьому зберігають свій контроль над частиною суспільства без особливих витрат);
- Забезпечення контролю над суспільством: за допомогою збройного насилля щодо цивільних об'єктів або цивільних громадян іноземні спеціальні служби та радикальні групи демонструють, що у державі є ще один центр політичного впливу (поряд з легально діючою владою), який має вагомий вплив на суспільний процес.

У багатьох випадках спецслужби іноземних держав і керовані ними диверсійно-терористичні групи мають декілька цілей.

Окремо виділяють *підтримуваний державою тероризм* – таємні дії іноземної ворожої держави, які полягають у безпосередній або опосередкованій організації насильницьких дій на території держави-жертви. У сучасних так званих «гібридних» війнах до актів тероризму вдаються спеціальні служби держави-агресора у тилу держави-жертви для підривної діяльності і є своєрідною формою війни проти цивільного населення. Як відомо керівництво рф в руслі великодержавно-шовіністичної ідеології «руського мира» публічно не визнає Україну як суверенну державу, не вважає українців окремою політичною нацією, розглядає Україну як власну сепаратистську малоросійську територію, ставить мету усіма засобами (військовими, підривними,

терористичними, кримінальними і т.п.) анексувати, денацифікувати, демілітаризувати Україну.

До підривних кримінальних злочинів та актів тероризму російські спеціальні служби залучають про-російські кримінальні мережі, політично вмотивовані нелегальні про-російські групи інтересів, вербують за грошову винагороду молодь. Збройні акти *великодержавного шовіністичного тероризму* здійснюють у дати певних історичних подій, обирають об'єктом злочинного насилля відомих національних громадських або культурних діячів. РФ ці кримінальні акти розглядає як засоби денацифікації.

Акти тероризму під час війни є вкрай небезпечним явищем, оскільки завдають *інформаційно-психологічної шкоди* для мобілізації суспільства, руйнують довіру громадян до органів влади, знижують бажання захищати власну державу.

Інформаційно-психологічними наслідками резонансних злочинів ми називаємо інформацію (часто суб'єктивну, неточну, невалідну, недостовірну, упереджену), що впливає на суспільні настрої під час війни, зокрема:

- *фото* або *відео* з місць злочину, екстумації тіл, похорону;
- *усні заяви* свідків для журналістів про те, що вони бачили або чули;
- *повідомлення* в ЗМІ уповноважених посадових осіб;
- *довідково-аналітична інформація* про характеристики знарядь злочинів, про види та можливості тих-чи-інших експертиз тощо;
- *інформація* з відкритих судових засідань;
- *інтерпретації* «експертів» (лідерів думок) у соціальних мережах і т.п.

Громадськість згідно до кримінально-процесуального законодавства не має доступу до матеріалів розслідувань та матеріалів судових справ, де може міститись перевірена, належним чином зібрана інформація про вчинені резонансні злочини та злочини тероризму. До цих матеріалів доступ мають лише слідчі, суддя, прокурор, адвокати, постраждалі або уповноважені ними представники.

Слід враховувати, що у багатьох випадках слідство не має доступу до достовірної інформації з місць вчинення таких резонансних злочинів (оскільки злочини відбулись на окупованих територіях, або злочин виявлено через тривалий відрізок часу), або з певних причин розслідування обрало з декількох версій «хибний шлях», тому не дало об'єктивних результатів [18]. Через це в матеріалах кримінальних справ інформація може бути неналежної якості. Невдачі слідства можуть статись з багатьох причин, тому не слід цього аж надто боятись, але слід швидко змінювати хід розслідування, повертатись до гіпотез, які з певних причин були відкинуті, змінювати кваліфікацію злочинів.

У дослідженні ми наголошуємо, що надважливим у розслідуванні резонансних злочинів під час війни є *валідна їх кваліфікація*. Від цього залежить як громадськість оцінюватиме дії правоохоронних органів та суду – вважатиме, що розслідування йде у вірному напрямку, або ж навпаки. Якщо на основі зібраних доказів слідством або прокуратурою на певному етапі надано невірну кваліфікацію злочину, але в процесі появились нові докази, то слід, з дотриманням процесуального законодавства, внести зміни у кваліфікацію злочину і

продовжувати розслідування. Це важливо для втримання суспільної довіри до професійності правоохоронних органів, а також збереження легітимності державних інституцій.

Застосуємо метод прецедентів для дослідження інформаційно-психологічних наслідків злочину під час війни на прикладі скоєного резонансного убивства *громадської особи «N»*. Внаслідок дослідження цього прецеденту намагатимемось оцінити інформацію про фактаж та обґрунтованість кваліфікації цього злочину як «одноосібного злочину», а не вчиненого «злочинною групою», або злочину, вчиненого «на замовлення», «акту тероризму».

Опис події:

- Замах на вбивство громадської особи «N» відбувся влітку 2024 року, в вечірній час, у місті Львові. Внаслідок вогнепального поранення у голову того ж дня жертва померла в лікарні.
- Наступного дня з'явилося офіційне повідомлення, що злочин кваліфікували як умисне вбивство, який був ймовірно *вчинений на замовлення*. Наприкінці 2024 р. відбулась зміна кваліфікації цього злочину на «умисне вбивство, пов'язане з виконанням громадського обов'язку, з мотивів національної нетерпимості та незаконного поводження зі зброєю». Про замовний характер злочину уже не згадується. Справа перебуває на розгляді в одному з судів м.Львова.
- Фактом є те, що зброю вбивства не знайшли. За повідомленнями в ЗМІ смертельний постріл начебто був здійснений з пістолета Форт-12Р (вартість 31 тисяча гривень) [8], виробником призначений для стрільби травматич-

ними набоями, довжиною: 22,58 мм [9], самотужки переробленого обвинуваченим для стрільби спортивно-мисливськими набоями, довжиною: 25,00 мм [10]. Не знаходимо інформації, чи технічно можливо довші на 2,42 мм спортивно-мисливські набії зарядити у пістолетний магазин та патронник, що розраховані на травматичні набії меншої довжини.

- Не відомо чи проводилась експертиза ступені складності перероблення травматичного пістолета для стрільби стрілецько-мисливськими набоями, а саме: які для цього потрібні інструменти, технічні пристрої, скільки такі технічні засоби коштують, чи таке перероблення зброї здатна здійснити будь-яка людина, без відповідної освіти, у домашніх непристосованих для цього умовах, так щоб про це не стало відомо її родичам, співмешканцям. Не повідомляється у якому місці і коли (область, населений пункт, локація) підозрюваний по цій справі випробовував ефективність стрільби переробленого пістолета так, щоб про це ніхто не дізнався.
- Фактом є те, що кулю в тілі жертви та на місці злочину не знайдено. Не повідомляється чи кулю шукали металощупачами, оскільки куля (зі свинцевою або сталлюю серцевиною та мідною оболонкою), пробивши череп жертви, впала десь поблизу місця убивства. Згадується в ЗМІ, що на місці вбивства було знайдено гільзу спортивно-мисливського набою 9×18 мм ПМ. Також була інформація, що під час обшуків на одній з квартир було знайдено травматичний пістолет Форт-12Р з травматичними набоями калібру 9 мм Р.А., які не здатні нанести смертельні поранення не те що в голову, але й пробити м'які частини тіла, бо мають обмежену ефективність для

стрільби до 10 метрів [9; 11; 12]. Слідство так і не встановило, кому належав цей пістолет й травматичні набойі. Не згадується чи підозрюваний перебував на цій квартирі. Спортивно-мисливських невикористаних набойів у жодній з квартир і в інших місцях не було знайдено.

- Не повідомляється точне місце, де стояла жертва у мить убивства, куди вона була повернута обличчям (до будинку, чи від будинку), як лежало її тіло після падіння.
- Не знаходимо інформації про результати балістичної експертизи. Не повідомляється чи куля рухалась знизу-вгору, згори-донизу. Ця інформація важлива для визначення місця звідки прилетіла куля [13; 14].
- Не знаходимо повідомлень чи проводилась так звана «воскова» експертиза для виявлення на шкірі голови, волоссі, шії жертви слідів порохових газів, порохових «зерен», кіптяви від пострілу. Якщо слідів пороху на шкірі жертви не було зафіксовано, це означає, що постріл був здійснений з відстані більше 2-х метрів [15; 16]. Не знаходимо інформації про те, яким чином нападник зміг поцілити у скроню жертви з визначеної відстані, оскільки жертва, помітивши наближення озброєного нападника рефлекторно б дивилася на нього, або тікаючи, повернулася до нього спиною.

Наявна інформація про вказане убивство публічної цивільної особи під час воєнного стану викликає запитання щодо кваліфікації злочину як вчиненого підозрюваним «одноосібно». Низка спеціалістів висловлюються, що вказаний злочин є технологічно, технічним, логістично складною задачею на етапі перероблення зброї, відстеження жертви, покинення місця після скоєння злочину, досконалого знищення

слідів та інструментів злочину. Такі злочини здебільшого вчиняють групи (2-є і більше осіб) професійних злочинців на замовлення [17].

В умовах гібридної війни країна-агресор подібними показовими убивствами цивільних громадян зацікавлена тероризувати населення, сіяти суспільний неспокій в Україні, як це вже демонстративно неодноразово робила, убиваючи громадян закордоном (Олександра Литвиненка в 2006 р., Максима Кузьміна в 2024 р. і багатьох інших). Тому українські правоохоронні органи під час воєнного стану мають сміливо і об'єктивно визначати кваліфікацію таких кримінально-терористичних дій як «злочини на замовлення» антиукраїнських замовників, вчинені «за попередньою змовою групи осіб».

Слід сприяти судовому розслідуванню справи, а також при появі належних доказів підтримувати перекваліфікацію злочину, що дозволить встановити усі обставини щодо підготовки, організації, скоєння злочину, приховання слідів, виявлення виконавців та фігурантів – замовників та співучасників, яким було під силу здійснити такий складний вид злочину.

Висновок. Резонансні убивства під час воєнного стану є одним із засобів ведення «гібридних» диверсійних дій, оскільки сіють у суспільстві недовіру до державних інституцій, її правоохоронних органів, породжують ізоляційні моделі поведінки громадян. Дієвим методом профілактики деструктивних інформаційно-психологічних настроїв у суспільстві від резонансних злочинів – є високопрофесійне розслідування та об'єктивний суд, виявлення злочинців, злочинних груп та їх покарання.

Через непосильну кількість злочинів під час війни більшість з них, на жаль (як засвідчує історія), не будуть належним чином розслідувані, злочинці не понесуть хоча б заочного покарання. Наслідки залежатимуть передовсім від міжнародної ситуації, результатів завершення війни, політичної волі країн-партнерів провести міжнародний трибунал щодо військових злочинців російської федерації в Україні.

Список джерел

1. Список воєнних злочинів. 04.2020. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/List_of_war_crimes
2. Воєнні злочини (War Crimes). URL: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/war-crimes>
3. The War Crimes. That the Military Buried. 10.09.2024. URL: <https://www.newyorker.com/podcast/in-the-dark/the-war-crimes-that-the-military-buried>
4. Воєнні злочини. 31.01.0225. URL: <https://www.britannica.com/topic/war-crime/Post-World-War-II-developments>
5. Зеленський: армія Росії скоїла щонайменше 137 тисяч воєнних злочинів в Україні. 11.09.2024. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyi-voyenni-zlochyny-rosiya-ukrayina/33116010.html>
6. Заїковський С. Ален де Бенуа: ідея номіналізму. 24.11.2019. URL: <https://plomin.club/idea-of-nominalism/>
7. Остапенко О. О. Використання методу прецедентів в системах обробки заявок // Сучасні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та засобів управління. Тези доповідей дванадцятої міжнародної науково-технічної конференції. 27–28.04.2022. Том 2: секція 5. Баку–Харків–Жиліна, 2022.
8. Пістолет травматичної дії Форт-12Р калібр 9мм. URL: <https://stvol.ua/catalog/pistolet-travmatichnoji-diji-fort-12r-kal-9mm/p17154>
9. Набій травматичний «COBA П+» 9 мм P.A. URL: https://tactica.kiev.ua/shop_1/ammunition/traumatic/476-patron-travmaticheskij-sova-p-9-mm-1405-grn-000000982-

tr.html

10. 9×18 мм ПМ. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/9%C3%9718_%D0%BC%D0%BC_%D0%9F%D0%9C
11. На місці вбивства громадської особи «N» знайшли гільзу від спортивної кулі, не бойової. 26.07.24. URL: <https://www.unian.ua/incidents/vbivstvo-farion-na-misci-vbivstva-znayshli-gilzu-vid-sportivnoji-kuli-ne-boyovoji-policija-12708720.html>
12. Справа про вбивство громадської особи «N»: суд арештував зброю, знайдену під час обшуку. 22.08.2024. URL: <https://suspline.media/lviv/819301-sprava-pro-vbivstvo-irini-farion-sud-arestuvav-zbrou-znajdenu-pid-cas-obsuku/>
13. Перші результати розслідування вбивства громадської особи «N» мають бути готовими до ранку. 20.07.2024. URL: <https://mvs.gov.ua/news/persi-rezultati-rozsliduvannia-vbivstva-irini-farion-maiut-buti-gotovimi-do-ranku-igor-klimenko>
14. Знайшли гільзу від спортивної кулі: нові відомості про вбивство громадської особи «N». 26.07.2024. URL: <https://suspline.media/lviv/799139-znajsl-gilzu-vid-sportivnoi-kuli-novi-vidomosti-pro-vbivstvo-irini-farion/>
15. Білецька Г. А. Визначення дистанції та обставин пострілу у сучасних умовах // Науковий вісник Ужгородського університету, серія «Медицина», випуск 1 (65), 2022 р. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/157-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-613-1-10-20220919%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/157-%D0%A2%D0%B5%D0%BA%D1%81%D1%82%20%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D1%82%D1%96-613-1-10-20220919%20(1).pdf)
16. Похорон громадської особи «N». URL: https://www.google.com/imgres?q=%D1%84%D0%BE%D1%82%D0%BE%20%D0%BF%D0%BE%D1%85%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D1%83%20%D1%84%D0%B0%D1%80%D1%96%D0%BE%D0%BD&imgurl=https%3A%2F%2Fstatic.ukrinform.com%2Fphotos%2F2024_07%2Fthumb_files%2F630_360_1721659244-6072.jpeg&imgrefurl=https%3A%2F%2Fwww.ukrinform.ua%2Frubric-regions%2F3887743-u-lvovi-rozpocavs-a-pohoron-irini-farion.html&docid=fnm8OM8JkwGfSM&tbnid=exmk7Cu6GurvpM&vet=12ahUKEwih8YiewrSLAxWuCBAlHTt8GpEQM3oECEcQAA..i&w=630&h=360&hcb=2&ved=2ahUKEwih8YiewrSLAxWuCBAlHTt8GpEQM3oECEcQAA#imgsrc=exmk7Cu6GurvpM&imgdii=0uvS3b1kjRcxRM
17. Вбивства на замовлення. URL: <https://prikhodko.com.ua/my->

i-zmi/my-i-zmi/stattya/ponyattya-ta-vydy-vbyvstv-vchynenyh-na-zamovlennya/

18. Лозинський О.М. Когнітивно-психологічні механізми формування та зміни слідчих версій // Вісник Львівського юридичного ін-ту МВСУ. Вип. 1. Львів, 2004.

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

Психологічні виміри культури, економіки, управління:
науковий журнал

Psychological Dimensions of Culture, Economics, Management:
Science Journal

ISSN 2409-1375

Випуск 27

Керівник проєкту, відповідальний редактор
О.М. Лозинський.

Ідея проєкту, макет, комп'ютерна верстка, дизайн обкладинки, підготовка до
друку ГО «Львівський аналітичний дім». Ідентифікаційний код 34167033.

Свідомство про державну реєстрацію юридичної особи:
серія АОО №760926

Для листування E-mail: lviv-forum@ukr.net

Підписано до друку 21.02.2025 р. Формат 60х84/16.
Папір друк. Друк на ксероксі. Гарнітура Palatino Linotype.
Ум. друк. арк. 8,7. Тираж 100.

Друк Видавництво ЛНУ ім. І.Франка, 79000, Львів, вул. Дорошенка, 41.